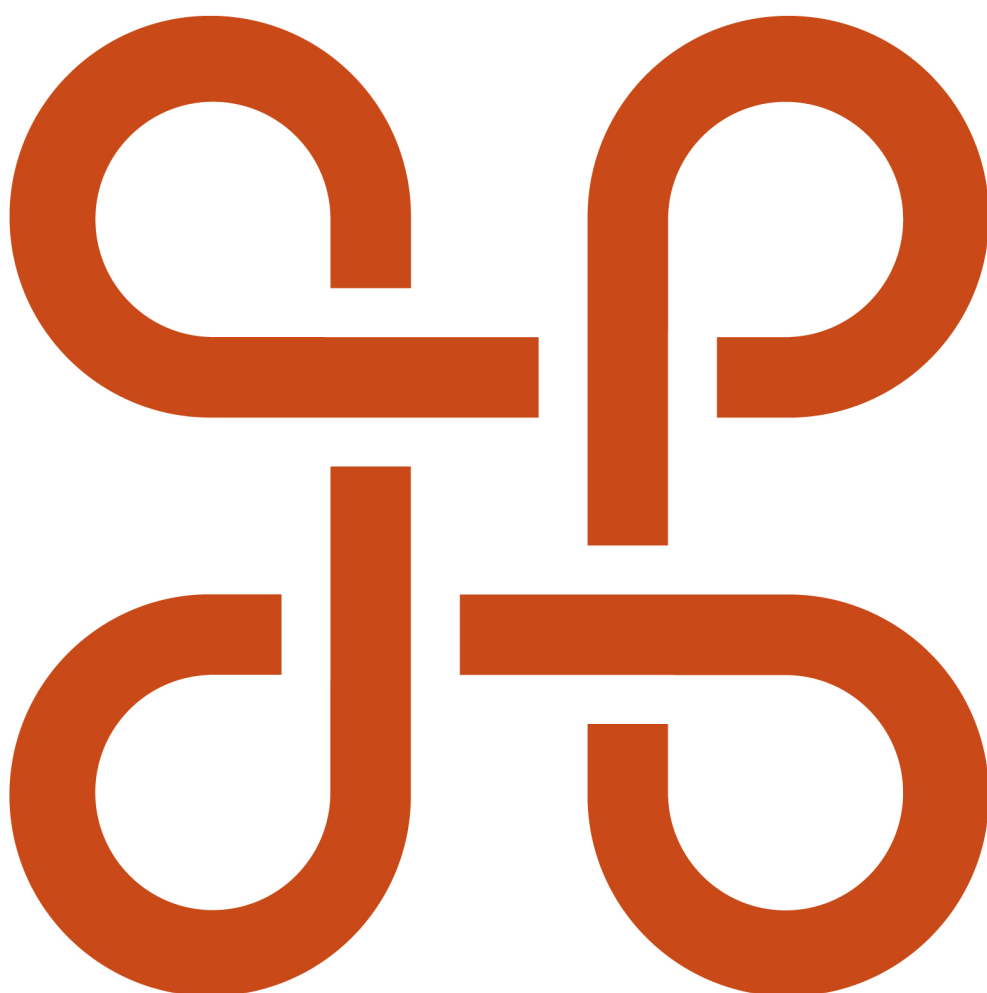

**Genomlysning av
förutsättningarna för de
regionala museernas
verksamhet**

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2021
Genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet
Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	9
1. Inledning.....	12
1.1 Rapportens disposition	12
2. Genomförande	15
2.1 Uppdraget	15
2.2 Metod	15
2.2.1 Tidsperiod	15
2.2.2 Tidigare studier och källmaterial.....	15
2.2.3 Samverkan och dialog.....	16
2.2.4 Metod för insamling av goda exempel	18
2.2.5 Urval av regionala museer	18
2.2.6 Läns- och regionmuseer och de tre storstadsregionernas kommunala museer	20
2.2.7 Urval av landsting, regioner och kommuner	22
3. Förändring över tid	23
3.1 Museerna följer samhället och bevarar dess minne över långa tidsperioder	23
3.2 Det börjar med idén att samla och förteckna folkets minnen	24
3.3 Plattform för samarbete centralt och provinsialt etableras.....	24
3.4 Stark statlig närvaro på museer och för kulturmiljön i hela landet .	25
3.5 Regionala museer, regionalt ansvar, regionalt ändamål	26
3.6 Konceptet regionmuseum utvecklas efter 1974 års kulturproposition	28
3.7 Statens stöd genom bidrag och uppdrag	28

3.8 Museerna är del av samhällets minnesinstitutioner.....	30
3.9 Regionalt kulturarvsarbete står på egna ben	30
4. Infrastruktur	32
4.1 Regional infrastruktur för kultur, kultur- och naturarvsarbete har blivit tydligare	32
4.2 Samhällets infrastruktur för kunskap och forskning.....	33
4.3 Interregional infrastruktur för kultur- och kulturarvsarbetet.....	34
4.4 Nationell infrastruktur för regionmuseer och de allmänna museerna	35
5. Driftformer	37
6. Ändamål och uppdrag	40
6.1 Regionmuseers ändamål enligt statuter och lag	40
6.2 Utifrån ändamålet förhandlas uppdragen fram.....	41
7. Verksamhet	44
7.1 Förväntad verksamhet enligt ändamålsbeskrivning	44
7.1.1 Förvaltningsverksamhet.....	44
7.1.2 Museiverksamhet.....	46
7.1.3 Sociala dimensioner.....	47
7.1.4 Besöksanläggning för kulturupplevelser	48
7.1.5 Kulturmiljöverksamhet.....	49
7.1.6 Främjande verksamhet	50
7.1.7 Nod för kunskap, råd och stöd	51
7.2 Förutsättningar och uppföljning av verksamheten.....	52
7.2.1 Omfattande verksamhet på få personer	52
7.2.2 Verksamhetsberättelserna är anpassade för respektive regionmuseums behov.....	53

7.2.3 Offentlig statistik har fokus på antal besökare och programverksamhet	54
7.3 Goda exempel på verksamhetsutveckling	55
7.4 Pandemin 2020 tydliggör museernas samhällsroll	56
7.4.1 Husen stänger men verksamheterna pågår	58
7.4.2 Tid för inre arbete.....	58
7.4.3 Omställning till nya format.....	60
7.4.4 Uppdragsverksamhet	62
7.5 Museerna bidrar i en allvarlig tid genom snabb omställning	62
7.5.1 Samverkan i samhällets tjänst.....	63
7.5.2 Vad riskerar samhället gå miste om?	64
7.5.3 Pandemin visade på sårbarhet och behov av förändring ..	66
8. Samverkan	68
8.1 Samverkan – självklart, nödvändigt och tillämpat arbetssätt	68
8.2 Aktuell samverkan med statliga myndigheter	69
8.2.1 Femton myndigheters samverkan med regionmuseer.....	69
8.2.2 Tio myndigheters strategier för kulturmiljöarbete knyter an även till regionmuseerna	71
8.3 Samverkan genom nätverk har lång tradition.....	72
9. Finansiering	75
9.1 Verksamhet med intäkter från många källor.....	75
9.1.1 Tiden fram till 1976, bidraget för landsantikvarieverksamheten stabiliserar ekonomin	75
9.1.2 Mellan 1976 och 2010, anslagsstiftelser och statsbidrag konsoliderar ekonomin.....	76
9.1.3 Efter 2010, ökad regional samverkan och förstärkt identitet som del av regionens institutioner	77

9.1.4 Egenfinansieringens utmaningar	78
9.1.5 Aktuella utmaningar 2020 och pandemins effekter på ekonomin	81
9.2 Förändring av ekonomiska förutsättningar i siffror	84
9.2.1 Ekonomisk utveckling 2003 till 2018 i siffror	84
10. Bemanning	89
10.1 Personalvolym från 1980 till 2018	89
10.2 Personalrörlighet och lönenivå	92
10.3 Projektanställningar och avveckling av personal samt aktuella effekter av pandemin	93
10.4 Bidragsanställd personal fasas ut	93
10.5 Riktade satsningar finansierade via arbetsmarknadsmedel	95
10.5.1 Aktuellt läge 2020 beroende på pandemisituationen	96
11. Diskussion och slutsatser	98
11.1 Yttre faktorer	98
11.1.1 Museum är en etablerad samhällsfunktion	98
11.1.2 Staten har sedan tidigt 1900-tal sett nyttan av regionala museer	98
11.1.3 Regionmuseer omfattas av museilagstiftningen	99
11.1.4 Regionmuseum är ett särskilt museikoncept	99
11.1.5 Relationen mellan staten och regionmuseerna förändrades 2011	100
11.1.6 Regionmuseet är del av regional infrastruktur för kultur samt för samhällets kunskap och forskning	100
11.1.7 Regionmuseer är en resurs i samhället på fler områden än kultur	100
11.1.8 Obalans mellan samhällets anspråk och finansiering hos regionmuseerna	101

11.2 Inomsektoriella faktorer	102
11.2.1 Skilda driftformer, likartat ändamål och dialog kring uppdrag	102
11.2.2 Museiverksamhet förutsätter hög ämneskompetens	102
11.2.3 Finansiering utöver anslag förutsätter strategiska överväganden och konsekvensanalys.....	103
11.2.4 Uppdraget med aktiv samlingsförvaltning förutsätter långsiktig stabil finansiering	104
12. Definitioner.....	105
13. Referenser	107
14. Bilagor	117
Bilaga 1. Regionmuseerna och deras omvärld: Tabeller	
Bilaga 2. Goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen	

Sammanfattning

I Sverige finns en väl etablerad struktur med offentliga museer på nationell, regional och kommunal nivå. Deras funktion för samhället har definierats genom museilagen som tillkom 2017. Regionmuseer utgör en särskild typ av museer enligt ett koncept som vuxit fram under 1900-talet och som konsoliderades på 1970-talet.

Staten har medverkat till de regionala museernas utveckling genom olika bidragssystem och ser fortsatt nytta med att det finns en struktur med regionmuseer med viss likformighet. Det skapar tydlighet för medborgarna, för offentlig verksamhet och civilsamhället samt för näringslivet om var de kan söka information och hitta samverkan med utgångspunkt i det regionala kulturarvet.

Principen om det regionala självstyret har förstärkts genom kultursamverkansmodellen. Det är ett regionalt ansvar att utforma arbetet med att säkerställa hur målen för kulturpolitiken och kulturmiljön samt prioriteringarna i kulturarvspolitiken kan uppfyllas.

De 24 regionmuseerna uppvisar betydande regional variation vad gäller förutsättningar och verksamhet. Samhällets förväntan är omfattande och komplex, samtidigt som regionmuseerna är små verksamheter sett till personalvolym. 14 av 24 museer rapporterar mindre än 50 årsverken för verksamhetsåret 2018. Samtidigt står det klart att de genom samverkan, kreativa lösningar och flexibla arbetssätt ändå nått de överenskommelser om verksamhet som ingåtts. De i genomlysningen insamlade goda exemplen visar på betydande verksamhet som tillsammans med olika målgrupper bidrar till samhällets sociala hållbarhet. Regionmuseernas besöksanläggningar och verksamhet är väl anpassad för bred samverkan utifrån den resurs kulturarvet är i samhället.

Verksamhetens finansiering har under lång tid lyfts fram som en utmaning av museerna. Det gäller särskilt ansvaret för förvaltningen av samlingar och fastigheter, som kräver långsiktig planering och investeringar.

De senaste 150 åren har det funnits intresse av att komplettera statens historieberättelse med den lokala, genom att dokumentera, samla och berätta om de människor som levt och verkat i specifika delar av landet. Inledningsvis skedde det genom initiativ av enskilda personer. Successivt utvecklades museiverksamhet i hela landet.

Museerna har vuxit fram organiskt och i nära relation med civilsamhället. Friluftsmuseernas verksamhet engagerade många och så även den akademiskt inriktade insamlingsverksamheten med frågelistor och dokumentationsarbete. Arkeologi, etnologi och konstvetenskap utvecklades i symbios med museerna och

samlades under rubriken museiämnen. Den nära kopplingen till akademien understryker museernas akademiska och konstnärliga frihet.

Sedan mitten av 1910-talet har staten fördelat bidrag till regionala museer. Utöver kulturpolitiskt motiverade medel har regionmuseerna även tagit emot statliga bidrag för att bereda arbete för personer långt ifrån arbetsmarknaden.

Under 1930-talet kom vissa museer att bli regionala noder, länets museum. Ett museum i varje län utsågs och tilldelades särskilda uppgifter. Då tillkom även systemet med landsantikvarier. De hade rollen som länsmuseum och företrädare för kulturminnesvården i länet och skulle främja och samordna kulturarvsarbetet i länet. På så sätt säkerställdes att staten hade tillgång till ämneskompetens för de kulturvårdande arbetsuppgifterna i hela landet.

Under 1970-talet kom länsmuseum att omformas till anslagsstiftelser med landsting, kommun och i många fall civilsamhället som stiftelsebildare. Det innebar ett tydligt regionalt offentligt ansvarstagande för verksamheten. Från och med nu kom länsmuseum att omnämnas som regionmuseer i offentliga handlingar.

Staten kom fortsatt att samverka för utbyggnaden genom ett särskilt destinerat statsbidrag till regionala museer. Det motiverades bland annat av det kulturpolitiska målet om allas tillgång till kultur och det säkerställde att det fortsatt fanns ämneskompetens för kulturarvsarbetet i hela landet.

Regionmuseerna utgjorde därmed en sammanhållen struktur i direkt relation med staten via bidragssystemet. Verksamheten byggdes upp och ut vad gäller personal och byggnader för museiverksamhet och samlingsförvaltning. Det statliga ansvaret för kulturmiljöfrågor flyttades samtidigt över till länsstyrelserna.

Den avreglering som inleddes på 1990-talet förändrade förutsättningarna för regionmuseerna. Driftformen som anslagsstiftelse tycks ha påverkat synen på verksamheten som del av landstingens samlade arbete. I många fall sker en successiv distansering där museistiftelsen ses som en kulturarvsleverantör jämte andra företag. 1970-talets koncept med regionmuseer förefaller ha tappat i betydelse efter 2000-talet.

Samverkansmodellen infördes 2011 och innebar att staten upphörde med det tidigare bidragssystemet direkt riktat till regionmuseerna och överlät till landsting och regioner att fördela kulturarvspolitiskt motiverade medel efter de prioriteringar de beslutar om. Det innebar en förändring för regionmuseerna genom att deras tidigare mandat att företräda landstinget i dialogen med staten kring bidragsgivning nu flyttades till landstingets/regionens centrala förvaltning. I och med det tydliggörs även deras identitet som en av många offentliga verksamheter inom

regionen. Den samlade museistrukturen och den organisatoriska nivån med regionmuseer och deras offentliga status stärks genom museilagens införande 2017.

Samverkansmodellen innebär att en kulturplan ska upprättas i samverkan med samtliga berörda kulturaktörer. Genom arbetet har regionmuseets verksamhet kunnat beskrivas och avgränsas gentemot andra verksamheter och samverkan på regional nivå har i många fall stärkts. Samtidigt finns risk att en konkurrenssituation om bidragstilldelningen uppstår mellan kulturverksamheterna inom regionen.

Interregional samverkan mellan regionmuseernas styrelser finns sedan 1950-talet genom Länsmuseumernas samarbetsråd. Rådet har från 2020 satt upp ett gemensamt treårigt utvecklingsprojekt för bland annat ökad samverkan.

Under den långa period de regionala museerna har funnits har samhället och förutsättningarna för verksamheten förändrats påtagligt. Det som består är att museiverksamhet handlar om människan och hens omgivning, historiskt och idag. Det finns fortsatt ett intresse och nyfikenhet att förstå, tolka och berätta om den värld vi lever i. Regionmuseerna har fortsatt rollen att utifrån den geografiska yta som regionen är, ansvara för att källmaterial och berättelser samlas, bevaras och förmedlas.

1. Inledning

Rapporten redogör övergripande för regionmuseernas förutsättningar och verksamhet samt större samhällsförändringar som påverkar dessa. De 24 regionmuseerna som ingår i studien har likhet genom sin konstruktion, ändamål och finansieringsmodell. De är samtidigt unika, med lång individuell historia och skilda verksamhetsprofiler. De har samlat och bearbetat information om unionsupplösning, elektrifiering, världskrig och pandemier och har kunskap både om det regionala och globala. Själva idén om museer bygger på långa tidsperspektiv och bevarande för samtiden såväl som för framtiden, genom stabila institutioner som är robusta mot kortsiktiga ekonomiska fluktuationer i samhället.

I regleringsbrevet för 2020 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag att göra en genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet.

År 2020 blev ett annorlunda år inte bara i Sverige, utan i hela världen, beroende på coronaviruset och den pandemi det medförde. I rapporten berörs därför även pandemins påverkan på museisektorn, företrädesvis regionmuseerna, på ett generellt plan. Det är i nuläget inte möjligt att se alla konsekvenser av hur coronapandemin påverkar museisektorn.

1.1 Rapportens disposition

Rapporten har disponerats utifrån de olika delarna som anges i uppdraget. Beskrivningar och slutsatser är generella och avser att beskriva trender i regionmuseernas hela struktur snarare än enskilda verksamheter. Därigenom kommer vissa museer att känna igen sig i vissa beskrivningar och inte alls i andra. Viktigt att poängtera är att arbetet är beskrivande och konstaterande och att det inte innefattar att lämna några förslag. Uppdraget innebär inte heller någon fördjupad analys av hur de ekonomiska förutsättningarna förändrats.

Förändring över tid

Rapporten inleds med en beskrivning av större förändringar för den regionala museiverksamheten. Särskild uppmärksamhet ägnas åt relationen och system för bidragsgivning mellan staten och den regionala musei- och kulturmiljöverksamheten.

Kulturens infrastruktur

I avsnittet redogörs för regionernas arbete med den regionala kulturens infrastruktur där regionmuseerna utgör en del. Här beskrivs även arbetet med framtagandet av kulturplanerna. Även strukturer för interregionalt arbete beskrivs.

Regionmuseernas roll som minnesinstitution i samhällets infrastruktur för kunskap och forskning lyfts fram.

Driftform

De regionala museerna har olika driftform, men sedan 1970-talet har anslagsstiftelse varit den dominerande formen. Bakgrund, förändringar och aktuell situation vad gäller driftformer beskrivs i avsnittet.

Ändamål och uppdrag

Ändamål enligt statuter och lagstiftning och deras innehåll beskrivs. Beskrivning av hur verksamhetsinriktning och årliga uppdrag har arbetats fram före och efter samverkansmodellens införande återfinns i avsnittet. Här finns även exempel på den ökande mängden direkta och indirekta hårda och mjuka styrdokument som regionmuseerna har att förhålla sig till.

Verksamhet

Verksamheten beskrivs under flera underrubriker. Inledningsvis beskrivs den förväntade verksamheten vid ett regionmuseum enligt de likartat formulerade ändamålen. Därefter görs en genomgång över hur verksamheten beskrivs via olika uppföljningar. De goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen som samlats in från regionmuseerna sammanfattas här och presenteras i sin helhet i en bilaga till rapporten. Avslutningsvis redogörs för aktuella effekter av pandemin 2020.

Samverkan

En viktig del av verksamheten är samverkan med samhället i stort och inom professionellt i museisektorn. Två avsnitt ägnas även åt samverkan mellan statliga myndigheter och regionmuseer.

Finansiering

Medel för att bedriva verksamhet är en central förutsättning. En genomgång av hur finansieringen skett över tid finns i avsnittet. De aktuella utmaningarna och effekterna av pandemin beskrivs. Avslutningsvis beskrivs den ekonomiska utvecklingen för perioden 2003 till 2008 utifrån statistiska data insamlade av Myndigheten för kulturanalys.

Bemannings

Personalen är verksamhetens viktigaste tillgång och i avsnittet beskrivs utvecklingen av personalvolymen från 1980 och framåt. Här presenteras även den omfattande verksamheten med att skapa sysselsättning för personer långt från

arbetsmarknaden som regionmuseerna bidragit till samhället med under i princip hela 1900-talet fram till idag. Större riktade satsningar som Sesam-projektet, Skog med historia och liknande beskrivs.

Diskussion och slutsatser

Avslutningsvis presenteras de viktigare iakttagelserna och slutsatserna som gjorts i samband med genomlysningen.

Bilagor

Tabeller med data om de skiftande förutsättningarna som regionmuseerna har utifrån geografiska och demografiska förutsättningar, samlingsbestånd, kultur- och naturarvsföreteelser, civilsamhällets föreningsliv och liknande finns som bilagor. Där har även samtliga ändamålsparagrafer samlats.

Regionmuseernas bidrag med goda exempel på verksamhetsutveckling utifrån den bredare samhällsutvecklingen återfinns här.

2. Genomförande

2.1 Uppdraget

I Riksantikvarieämbetets regleringsbrev för 2020 gavs följande uppdrag:

Riksantikvarieämbetet ska i samverkan med de regionala museerna och andra relevanta aktörer göra en genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet. Genomlysningen ska innehålla en analys av hur förutsättningarna för verksamheten förändrats över tid, driftsformer, uppdrag och verksamhetens betydelse för den regionala infrastrukturen för kultur och kulturarvsarbete. Den ska även innehålla goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

Uppdraget ska redovisas till Kulturdepartementet senast den 31 januari 2021.

2.2 Metod

Arbetet har genomförts genom studier och sammanställning av litteratur, tidigare utredningar samt genom dialog med nyckelpersoner. Samverkan med och information till, olika intressenter har skett löpande.

2.2.1 Tidsperiod

De regionala museerna har vuxit fram organiskt från 1800-talets mitt och mer strukturerat från och med 1970-talet, då de regionala museerna genomgår en betydande omdaning avseende driftform och ändamål. Perioden fram till 1970-talet beskrivs kursivt och fokus i arbetet ligger på de senaste 50 årens förutsättningar och förändring. Vid jämförelser av olika data har dessa i möjligaste mån valts med 10-års intervall, från 1978 till 2018. Viss komplettering av data från 2020 finns i de avsnitt som redogör för pandemisituationen.

2.2.2 Tidigare studier och källmaterial

Det finns ett stort material som beskriver museernas verksamhet och kulturmiljöarbete att tillgå från den långa tidsperiod som studien omfattar. En begränsning har gjorts genom att inga regionmuseer har detaljstuderats, utan arbetet utgår från tidigare sammanställningar.

Det finns två viktiga publikationer som beskriver uppkomst och utveckling av regionmuseerna. Det är dels Kerstin Arcadius avhandling *Museer på svenska. Läns museerna och kulturhistorien* från 1997 och rapporten *Regionala museer och*

nationell kulturpolitik. Mål medel och framtid från 2001 som tagits fram av Hans Manneby på uppdrag av Statens kulturråd. Arcadius redogör för perioden fram till 1940-talet och uppkomsten av landsortens museer som med tiden utvecklas till regionala museinoder, läns museer. Manneby tecknar utvecklingen fram till sekelskiftet 2000, identifierar utmaningar och skissar förslag inför framtiden.

Det har genomförts ett antal statliga utredningar som har betydelse för det regionala museiväsendet. Den första kom redan 1922¹ och den senaste 2015². De statliga utredningarna diskuterar i första hand de statliga museerna och statens angelägenheter. Ett utredningsarbete som särskiljer sig är det stora arbete som Musei- och utställningssakkunniga, MUS 65, genomförde. Det resulterade i flera delbetänkanden: *Kulturminnesvård* (SOU 1972:45), *Museerna* (SOU 1973:5) och *Utställningar* (SOU 1974:43). Dessa utgör underlag för 1974 års proposition *Den statliga kulturpolitiken*. I *Museerna* ges förslag till landstingen om hur de bör organisera sin regionala museiverksamhet.

De regionala museernas verksamhet omfattar både inre museiarbete och yttre kulturmiljöarbete och det finns därför utredningar med efterföljande propositioner inom båda dessa områden som har haft betydelse för verksamhetens förutsättningar.

Statens kulturråd har sedan 1970-talet haft en viktig funktion för regionmuseerna genom bidragsgivning, fördelning av utvecklingsmedel och sammanställning av statistiska uppgifter. De har publicerat en stor mängd rapporter.

Statistiska uppgifter är en central källa för att följa förändring över tid. Underlag till sammanställningar har samlats in från regionmuseerna via Statens kulturråd fram till 2010 och därefter av Myndigheten för kulturanalys. Uppgifterna kan sökas via Statistiska Centralbyrån och direkt från insamlingsmyndigheterna. Den offentliga statistiken är en svårnavigerad källa då museerna har förändrats och rapporteringen har skett på olika vis över tid. Den måste därför hanteras källkritiskt och kan i många fall ge indikationer på trender snarare än att ge jämförbara uppgifter. Myndigheten för kulturanalys har bidragit med statistiska uppgifter för de 24 museer som ingår i studien.

2.2.3 Samverkan och dialog

Samverkan med Läns museernas samarbetsråd har skett löpande genom ömsesidig information, dels med styrelsen och vid föreningens höstmöte, dels genom praktisk samverkan med generalsekreteraren. Läns museernas samarbetsråd har också

¹ SOU 1922:11–12, Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. Förslagen ledde aldrig till något beslut.

² SOU 2015:89, Ny museipolitik.

medverkat via faktainsamling från medlemmarna och i insamlingen av goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

Samverkan med Landsantikvarieföreningen har främst skett genom information vid föreningsmöte samt löpande med ordföranden. De har även medverkat i arbetet med goda exempel och i intressentgrupp.

Museicheferna vid sex utvalda museer har dels lämnat svar på ett antal frågor kring upplevd arbetssituation, dels intervjuats individuellt och i grupp. De har även bidragit med annan information som efterfrågats.

Två externa intressentgrupper skapades för att nå relevanta parter med information om arbetet och ge möjlighet till dialog. Dessa har fått skriftlig uppdatering om arbetsläget och bjudits in till digitala intressentgruppsmöten. De kommer även bjudas in till åiterrapportering efter att uppdraget är slutfört under våren 2021.

Intressentgrupp 1, Kulturverksamhet:

- Kulturrådet, myndighet med ansvar för kultursamverkansmodellen.
- Kulturrådets samverkansråd inom ramen för kultursamverkan: chefen vid Nämnden för hemslöjdsfrågor.
- Landsantikvarieföreningen, ordföranden.
- Länsmuseernas samarbetsråd, ordföranden.
- Myndigheten för kulturanalys, myndighet med ansvar för officiell statistik.
- Svenska Icom.
- Sveriges kommuner och landsting, arbetsgivar- och medlemsorganisation (SKR).
- Sveriges museer, branschorganisation, generalsekreteraren.

Intressentgrupp 2, Regioner och kommuner:

- Härnösands kommun, Kulturenheten.
- Kristianstads kommun, Kultur och fritidsförvaltningen.
- Region Gotland, Kultur och fritid.
- Region Skåne, Kulturförvaltningen.
- Region Västerbotten, Regional utvecklingsförvaltning, kultur (inbjuden, men deltog inte).
- Region Västernorrland, Regional utveckling, kultur och bildning.
- Region Västmanland, Kultur och folkbildning.
- Uddevalla kommun, Kultur och bibliotek (inbjuden, men deltog inte).
- Umeå kommun, Kultur.
- Västra Götalandsregionen, koncernkontoret, avdelning kultur.

Därutöver har ett antal möten med företrädare för olika organisationer som Centralmuseernas samarbetsråd, Sveriges Museer och Sveriges hembygdsförbund hållits.

För att få en bred förankring i Riksantikvarieämbetets olika verksamheter som på skilda sätt arbetar med regionmuseerna, har även en intern dialoggrupp skapats på myndigheten.

2.2.4 Metod för insamling av goda exempel

De goda exemplen ska spegla regionmuseernas verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

Samhället står inför stora utmaningar på kort och lång sikt, som sammanfattades under punkterna nedan av Framtidskommissionen 2013.³ Dessa har använts som utgångspunkt för att beskriva den bredare samhällsutvecklingen vid inbjudan att bidra med goda exempel.

- Den hållbara tillväxtens utmaningar
- Den demografiska utvecklingens utmaningar
- Migrationens och integrationens utmaningar
- Utmaningar för jämställdheten
- Den sociala sammanhållningens utmaningar
- De demokratiska utmaningarna

Insamlingen av goda exempel har skett i samverkan med Länsmuseernas samarbetsråd. Riksantikvarieämbetet och Länsmuseernas samarbetsråd har inte ställt upp några kriterier för vad som anses som ett gott exempel.

Riksantikvarieämbetet har sammanställt materialet vilket sedan gått igenom med Länsmuseernas samarbetsråd och representanter från Landsantikvarieföreningen. Gensvaret från de regionala museerna var stort och museerna ombads därför begränsa sitt bidrag till tre exempel. Dessa presenteras i bilaga 2 till denna rapport, *Goda exempel på de regionala museernas verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen*. Samtliga inkomna bidrag finns hos Riksantikvarieämbetet och Länsmuseernas samarbetsråd.

2.2.5 Urval av regionala museer

Regionala museer har för detta uppdrag definierats enligt följande:

- De har ett landsting eller region som stiftelsebildare, aktieägare eller huvudman.

³ Ds 2013:19, Svenska framtidsutmaningar.

- De är allmänna enligt museilagen (2017:563) och omfattas av densamma.
- De har varit berättigade till statsbidrag enligt förordningen (1977:547) om statsbidrag till regionala museer.

Totalt omfattas 24 regionmuseer, som representerade de ursprungligen 24 landstingen och som nu ombildats till 21 regioner.

De flesta av dessa museer hade fram till 1976 landsantikvarieuppdrag. De har sedan 1954 varit medlemmar i Länsmuseernas samarbetsråd. Efter 2011 ingår alla utom Stockholms läns museum, i samverkansmodellen via den region de är lokaliserade i.

Noteras bör att det finns fler museer som har uppdrag och finansieras via regionala medel. Dessa omfattas inte av studien.

Utvecklingen för de kommunala museerna i Göteborg, Malmö och Stockholm beskrivs kortfattat. Att dessa särskilt nämns beror på landstingen konstruktion och det statliga bidragssystemets utformning. I övrigt har inte dessa kommunala museer ingått i genomlysningen, då de per definition är att betrakta som kommunala enligt museilagen.

Samtal har förts med ett urval av museer. Dessa har valts ut beroende på driftform. Vilken region de är lokaliserade i spelar även in, se nedan.

Sex museer har valts ut, vilket representerar en fjärdedel av samtliga regionmuseer.

- Ett drivs i föreningsform: Gotlands museum.
- Tre är stiftelser: Regionmuseum Kristianstad, Bohusläns museum och Västernorrlands museum.
- Ett är aktiebolag: Västerbottens museum.
- Ett är förvaltning: Västmanlands läns museum.

De museer som omfattas av genomlysningen

Museerna har utvecklats under lång tid och bytt organisationsform och namn flera gånger.

- Blekinge museum
- Bohusläns museum
- Dalarnas museum
- Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen (Tidigare Stiftelsen regionmuseum Västra Götaland som bildats ur Stiftelsen Älvsborgs läns museum). Förvaltningen har bytt namn och utökat sin verksamhet flera gånger. De museer som 2020 ingår är Vänersborgs och Lödöse museer, Göteborgs naturhistoriska museum, Forsviks bruk och

världsarvet Vitlyckes besökscentrum samt en mängd annan kultur- och kulturmiljöverksamhet).

- Gotlands museum
- Jamtli, Jämtlands läns museum
- Jönköping läns museum
- Kalmar läns museum
- Kulturen
- Kulturparken Småland

Ansvarar för verksamheten vid Stiftelsen Smålands museum, Stiftelsen Svenska Emigrantinstitutet och föreningen Kronobergsarkivet.

- Läsmuseet Gävleborg
- Norrbottens museum
- Regionmuseet Kristianstad
- Stiftelsen Hallands läsmuseer
Innefattar Hallands kulturhistoriska museum, Hallands konstmuseum och Kulturmiljö Halland.
- Stockholms läns museum
- Sörmlands museum
- Upplandsmuseet
- Värmlands museum
- Västerbottens museum
- Västergötlands museum
- Västernorrlands museum
- Västmanlands läns museum
- Örebro läns museum
- Östergötlands museum

2.2.6 Läns- och regionmuseer och de tre storstadsregionernas kommunala museer

Beroende på hur landstingen vuxit fram har de tre storstadsregionerna en särskild historik sett i relation till läns- och regionmuseerna. Då städerna Malmö och Göteborg inte ingick i något landsting kom även deras kommunala museer att omfattas av det bidragssystem som inrättades 1976. Nedan redogörs kortfattat för bakgrunden.

Enligt landstingsförordningen 1862 gällde att stad, vars folkmängd översteg 25 000 personer inte skulle delta i landsting.⁴ Från början gällde detta endast Stockholm och Göteborg, men några år senare hade även Malmö en befolkning över 25 000.

⁴ Kommunal-författningar af Kongl. Maj:t gillade och antagne den 21 Mars 1862, 4. Förordning om Landsting, s. 68, §1. I den uppdaterade landstingslagen på 1950-talet, Landstingslag (1954:319), togs denna begränsning bort.

Stockholms stad utgjorde istället en separat enhet under Överståthållarämbetet och skötte själv sina landstingsangelägenheter. I takt med att Stor-Stockholm växte blev en samordning dock allt mer nödvändig och 1971 kom Stockholms läns landsting att omfatta även Stockholms stad.

Malmö och Göteborg valde att stå utanför landstingen ända fram till och med 1998, varefter de gick in i de nybildade storregionerna Västra Götalandsregionen respektive Region Skåne.

Stockholm

Stockholms stad och län saknade länge en landsantikvarie. I utredningen av landsantikvarieorganisationen 1954 (SOU 1954:26) konstaterades att arbetsuppgifterna som ålåg en landsantikvarie var uppdelade på olika parter vad gäller Stockholms stad och län. I Stockholms stad utförde Stockholms stadsmuseum dessa arbetsuppgifter. I de delar av Stockholms län, som ligger närmast runt omkring Stockholm, var det Riksantikvarieämbetet som hade ansvaret, ibland genom överenskommelse även Stockholms stadsmuseum. I Stockholms läns norra delar utfördes dessa arbetsuppgifter av landsantikvarien i Uppsala och i dess södra delar av landsantikvarien i Nyköping. Riksantikvarieämbetet ansvarade också för den statliga delen av kulturminnesvården i Stockholms län.⁵ Samma utredning förespråkade en tillsättning av en landsantikvarie i Stockholms län, men den tjänsten kom inte att inrättas förrän 1962. Då Stockholms län länge saknade ett länsmuseum fungerade istället ett kulturminnesråd som huvudman för landsantikvarien. När väl en läns museiverksamhet kom att inrättas 1983, i form av Läns musei byrå, placerades den först vid Stockholms stadsmuseum, innan den 1987 bröt sig loss och istället organiserades direkt under sin stiftelse, från 1993 som Stockholms läns museum.⁶

Stockholms stadsmuseum har således genom åren haft ett stort regionalt ansvar för kulturmiljöfrågor. Idag har Stockholms läns museum ansvaret för kulturmiljön och kulturarvet i Stockholms län. Stockholms stadsmuseum har motsvarande ansvar inom Stockholms stads gränser och erhåller för det statligt bidrag från Kulturrådet (detta då Region Stockholm inte ingår i kultursamverkansmodellen).

Göteborg och Malmö

Vad gäller Göteborg och Malmö konstaterade Kulturutredningen i sitt betänkande (SOU 2009:16) att ”i samband med bildandet av regionerna Skåne och Västra Götaland i slutet av 1990-talet fördes långa och ibland rätt komplicerade diskussioner om hur ansvaret skulle delas mellan regionen och – i dessa fall –

⁵ SOU 1954:26, Landsantikvarieorganisationen, s. 70–71.

⁶ Hellerdt, 1984 samt Hellerdt 1988.

storstäderna Malmö och Göteborg. Ansvarsfrågorna löstes så småningom mellan regionen och kommunerna.”⁷

Malmö Museer är idag tillsammans med Kulturen i Lund och Regionmuseet i Kristianstad regionmuseum för Skåne. Regionmuseet i Kristianstad och Kulturen i Lund ingår i länsmuseisamarbetet, medan Malmö Museer har kommunal huvudman (Malmö kulturförvaltning), men med vissa regionala uppdrag. På Malmö Museer finns en sektion för kulturmiljövård med Malmö stad som ansvarsområde.

Rörande Göteborgs stad konstaterades 1954 i utredningen av landsantikvarieorganisationen (SOU 1954:26) att ”Göteborgs och Bohusläns landsantikvarie-distrikt icke innefattar Göteborgs stad, inom vilken landsantikvariegröromålen utföres av Göteborgs museum”.⁸

Även idag ligger visst regionalt ansvar kvar hos Göteborgs stadsmuseum. Länsstyrelsen, Göteborgs stadsmuseum, Bohusläns museum, Västergötlands museum och den regionala kulturförvaltningen tog till exempel under 2019 tillsammans fram en gemensam riktning för det regionala kulturmiljöarbetet 2020–2030.⁹ På Göteborgs stadsmuseum finns idag Stadsutvecklingsenheten (tidigare Kulturmiljöenheten) med Göteborgs stad som ansvarsområde.

2.2.7 Urval av landsting, regioner och kommuner

Regioner och kommuner ingår bland stiftelsebildarna, lämnar anslag till verksamheten och för dialog om uppdrag. Därför är även förutsättningar och förändringar inom regioner och kommuner intressant för studien. Då det handlar om de regionala museerna har studien fokus på regionerna. Kommunerna nämns endast kursivt.

Även här har sex regioner valts ut för dialog och vissa fördjupade studier. Tre har valts med utgångspunkt från att Riksantikvarieämbetet har samverkansavtal med dem. Det är Region Skåne, Region Västernorrland och Västra Götalandsregionen. De tre övriga har valts utifrån lokaliseringen av de regionmuseer där vissa fördjupade studier gjorts, och de är Region Gotland, Region Västerbotten och Region Västmanland. Sammantaget inom dessa regioner finns nio regionmuseer.

⁷ SOU 2009:16, Betänkande av kulturutredningen, s. 292.

⁸ SOU 1954:26, Landsantikvarieorganisationen, s. 71.

⁹ Kulturstrategi Västra Götaland – och regional kulturplan 2020–2023, 2019, s. 32.

3. Förändring över tid

För att ge perspektiv på den tidsperiod under vilken de regionala museerna vuxit fram så spänner den över tiden från ett samhälle med ståndsriksdag, via 1866-års tvåkammarriksdag, fram till dagens enkammarriksdag, som införs 1971.

Anslutningen till Europeiska unionen, EU, genomfördes 1995 och en succesiv process mot vidgat regionalt självstyre inleddes i slutet av 1990-talet. Mellan 1999 och 2019 har samtliga landsting övergått till regionbildningar, med bland annat utökat ansvar för regional utveckling.

Under 1990-talet inleddes även en avreglering av samhällsmonopol för att uppnå ökad tillväxt och konkurrens. Övergången till ett kunskapssamhälle blev tydlig och den digitala omställningen tog fart. Världen har successivt knutits närmare samman genom globalisering och politiska, ekonomiska och kulturella skeenden.

3.1 Museerna följer samhället och bevarar dess minne över långa tidsperioder

Det sena 1800-talets museer utgör en viktig del i skapandet av bilden av nationen Sverige. Utredningen *Ny museipolitik* (2015)¹⁰ beskriver första halvan av 1900-talets museiutveckling som ”folkhemsmuseerna”, med tydliga inslag av civilsamhälleliga initiativ. Den följs av en period som karaktäriseras av ”det starka samhällets minnesinstitutioner”, med en betydande offentlig sektor och uppbyggnad av en nationell struktur för kulturarvsarbetet. För regionmuseerna inleddes uppbyggnadsarbetet efter 1976. Det året infördes ett statligt bidragssystem till stöd för arbetet. Museiverksamheten gavs i uppdrag att implementera de nationella kulturpolitiska målen i hela landet.

Perioden från 1990-talet och framåt benämns ”nya museer”, där museernas samhällsroll kom att diskuteras och utvecklas. I betänkandet *Minne och bildning* (1994) underströks museernas roll som samhällets kollektiva minne, jämte arkiv och bibliotek.¹¹ Tillsammans utgör de ABM-sektorn. Enligt betänkandet *Ny museipolitik* präglas perioden efter 1990 av utveckling av museernas samhällsroll som mötesplats och forum för samhällsrelevanta diskussioner.¹² De allmänna museernas instrumentella funktion är tydlig under hela utvecklingsperioden. Kunskap och bildning är ledord och museilagen förtydligar att museerna ska bidra till samhället och dess utveckling utifrån sitt ämnesområde.

¹⁰ SOU 2015:89, *Ny museipolitik*, s. 35 ff.

¹¹ SOU 1994:51, *Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation*, s. 42.

¹² SOU 2015:89, *Ny museipolitik*, s. 35 ff.

3.2 Det börjar med idén att samla och förteckna folkets minnen

De regionala museerna har vuxit fram organiskt. I många fall har deras verksamhet startat utifrån mer eller mindre individuella initiativ. Det finns en tydlig koppling dels till bildning och samlingar som byggts upp vid läroverk, dels till den allmänna nationalistiska rörelsen runt sekelskiftet 1900 och de omvälvande förändringar samhället då genomgick vad gällde maktordning, förvaltning, näringar och kommunikation. Landskapet, länet och dess historia blir viktiga identitetsmarkörer. Känslan för hembygden utvecklas till att bli en folkrörelse, med stort engagemang från civilsamhället parallellt som en akademiskt skolad museimannakår växer fram.

Ändamålet under den första fasen, 1860 till 1930, kännetecknas av ledorden inventera, dokumentera och samla. Under ledning av fornminnes-, musei-, hembygds-, hemslöjdsföreningar inventeras Sverige från slott till koja i syfte att i sista minuten beskriva det ursprungliga Sverige som ”med ett rastlöst framstormande”¹³ förändrades i sin grund. Det materiella och immateriella skulle samlas, folkspråk, folktro, folkmusik och lekar, liksom handens kunskap skulle beskrivas. Naturen, dess geologi, flora och fauna, skulle utforskas och förevisas. Det är under den här perioden som stora delar av de föremåls- och arkivsamlingar som museerna förvaltar samlas in. Insamlandet skedde utifrån individers engagemang och de ändamål föreningarnas formulerat och är i många fall omfattande.

Tidigt utvecklas en relation mellan Kungliga Vitterhetsakademien, riksantikvarien och rapportörer i landet. Mot betalning dokumenterades och rapporterades om fornminnen, det vill säga arkeologiska lämningar, som var statlig egendom. Ett mer systematiskt arbete föreslås av Svenska museimannaföreningen 1911, då de lämnar in ett förslag att runt om i landet mot ersättning utföra de uppdrag som den minnesvårdande centralmyndigheten överlämnar till dem. Ersättningen skulle utgöras av överskott från statlig lotteriverksamhet. Från 1913 kom staten att bevilja bidrag till museer runt om i landet.¹⁴

3.3 Plattform för samarbete centralt och provinsialt etableras

Under 1920-talet växer en tanke fram om starka provinsmuseer som kan företräda det geografiska kulturområde där de är verksamma. Fornminnesvårdskommittén presenterar en sådan modell i en statlig utredning från 1922.¹⁵ Förslaget ledde inte vidare till något beslut. Riksantikvarien Sigurd Curman arbetade dock vidare efter

¹³ Citat av Gabriel Djurklou, enligt Arcadius, 1997, s. 27.

¹⁴ Arcadius, 1997, s. 129.

¹⁵ SOU 1922:11–12, Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården.

idén och föreslog att de större provinsmuseerna skulle bli fasta punkter för alla de lokala föreningarna inom sitt område. Det skulle vara ett system med museer som inte skulle vara lokala, utan regionala centralmuseer, med mandat att företräda sina respektive områden. Länet skulle i de flesta fall bli den administrativa yta som skulle komma att omfattas.¹⁶

Statens ekonomiska bidrag till museiverksamheten i provinserna skyndade på processen. Antalet museiföreningar som ansökte om medel ur den statliga lotterifonden ökade och för att få ett effektivt system antogs nya bestämmelser 1927. En mottagare utsågs, som skulle finnas inom ett lämpligt stort område såsom ett län eller landskap.¹⁷ Det blev i många fall museet i residensstaden och läns museer etablerades under de kommande åren. Därigenom formerades en tydlig struktur mellan den nationella, regionala och lokala nivån.

Länsmuseet fungerade som nod för det geografiska områdets samlade kulturarvsarbete och som kontaktpunkt och samarbetspart för olika statliga kulturarvsverksamheter. Det kunde gälla fornminnesinventeringar med Kungliga Vitterhetsakademien, kyrkoinventeringar i samband med framtagandet av bokverket *Sveriges kyrkor* och olika etnologiska projekt med Nordiska museet. Länsmuseet blev även plats för visning av vandringsutställningar¹⁸ och för deposition av konst från Nationalmuseum. Museimän i den nationella museiverksamheten samlade även sina kollegor från läns museerna för diskussion om administrativa, pedagogiska och tekniska museifrågor så att de i sin tur kunde ge ett likartat stöd ut i landets alla delar.

3.4 Stark statlig närvaro på museer och för kulturmiljön i hela landet

Länsmuseerna är vid den här tidpunkten organiserade som enskilda verksamheter i form av föreningar eller stiftelser, med egna stadgar. Genom bidragssystemet gav staten från 1930-talet uppdrag till länsmuseerna. Bidraget avsåg löne-medel till en halv chefstjänst, en landsantikvarie. Uppdraget innehöll kulturminnesvårdande, museala, administrativa och konsultativa uppgifter.¹⁹ Ett syfte var att garantera att staten hade ämneskompetenta personer som kunde ta ansvar för frågor om kulturminnesvården och att de fanns spridda över hela landet, det vill säga ett regionalt system till stöd för riksantikvariens arbetsuppgifter.

En förskjutning i kulturarvsarbetet kan sägas ske efter 1930-talet. Från ett omfattande insamlande av föremål, byggnader och annat till förmån för

¹⁶ Arcadius, 1997, s. 183 ff.

¹⁷ Arcadius, 1997, s. 184.

¹⁸ Riksförbundet för bildande konst bildades 1930 och verkade för att främja intresset och förståelsen för konst, bland annat genom verksamhet med vandringsutställningar. Var verksamma fram till mitten av 1960-talet.

¹⁹ Arcadius, 1997, s. 213.

dokumentation, restaurering och hänsynstagande till kulturmiljö in situ samt arkeologisk undersökningsverksamhet.

Länsmuseets funktion som regional företrädare förstärks härigenom. Generellt kan ändamålet beskrivas som samlande och stödjande för kulturarvsarbetet i länet. Tillkommande är en uppdragsverksamhet från staten och riksantikvarien, genom det riktade bidraget till lön för landsantikvarien. De regionala museernas roll lyfts även fram i förslaget till ”åtgärder för att främja estetisk fostran” i 1948 års konstutredning.²⁰

Länsmuseet kom att fylla en tydlig och given roll i samtidens kulturarvsinfrastruktur. Uppdraget från staten gav legitimitet och museiprofessionen utvecklades genom det kollektiv som landsantikvarierna utgjorde.

I mitten av 1950-talet reformerades landsantikvariesystemet.²¹ Museiverksamheten och kulturmiljöarbetet ökade i omfattning, men såväl ändamålet med museiverksamheten som landsantikvarieuppdraget kvarstod.

3.5 Regionala museer, regionalt ansvar, regionalt ändamål

I samband med 1970-talets stora samhällsomdaningar ses även landets museiverksamhet över. En omfattande utredning med Musei- och utställningssakkunniga tillsattes, MUS 65. De levererar ett antal betänkanden som rör kulturarvsområdet. Delbetänkandet *Museerna* (1973) är tydligt med att de regionala museerna är ett regionalt ansvar. Det övergripande målet med museer sammanfattas enligt följande. Museer ska dels erbjuda material och information som engagerar och stimulerar människornas intresse att aktivt delta i ett demokratiskt kulturliv, dels genom vetenskaplig verksamhet medverka till förklaringar på de frågor som uppställs av forskningen.²²

Ett av de mål som antas är att den nationella kulturpolitiken ska främja en decentralisering av verksamheter och beslutsfunktioner inom kulturområdet. Ett annat är att kulturpolitiken ska garantera att äldre tiders kultur tas till vara och levandegörs. Uppbyggnaden av de regionala museerna och deras breda kulturarvsuppdrag är svaret på de målen. Staten har fortsatt behov av tillgång till ämneskompetens för att upprätthålla tillsyn över de delar av kulturarvet som staten har ansvar för och flyttar över de uppgifterna till länsstyrelsen. Här görs dock en markering mellan statligt och regionalt ansvar och en perspektivförskjutning mot att stärka förutsättningar för medborgarna att ta del av sitt kulturarv genom regionmuseernas

²⁰ SOU 1956:13, Konstbildning i Sverige, s. 255 ff.

²¹ SOU 1954:26, Landsantikvarieorganisationen.

²² SOU 1973:5, *Museerna*, s. 16.

verksamhet. Vikten av tillgång till kultur och kulturarv i hela landet understryks därigenom.

Det innebär en stor förändring att länmuseerna från 1976 avlastas merparten av kulturmiljöuppdraget och att Riksantikvarieämbetets överinseende upphör. Regionmuseerna går nu in i en period med att renodla och utveckla museiverksamheten. En ny funktion på länsstyrelsen, länsantikvarien, tar över de statliga åtagandena.

Ansenliga bidrag till museiverksamheten kom vid den här tidpunkten från landsting och kommuner, utöver de medel som länmuseiföreningen/-stiftelsen samlade på andra sätt och det statliga bidraget till landsantikvarien. I betänkandet *Museerna* rekommenderades det offentliga, det vill säga landsting och den kommun där museet var lokaliserat, att i samverkan med länmuseiföreningarna/-stiftelserna skapa anslagsstiftelser. Det kom att stärka verksamhetens identitet som del av det offentliga samhället och gav det offentliga inflytande genom rätten att utse styrelseledamöter.

Detta genomfördes i de flesta län och de stiftelser som bildades utgör stommen till dagens regionmuseistruktur. Härigenom flyttas styrningen av länmuseet från den enskilda föreningen/stiftelsen till den regionala nivån.

Landsting, kommun och föreningsliv tog ett delat ansvar för konsten och kultur- och naturarvsarbetet genom att formulera ändamål och andra villkor för de regionala museistiftelserna. En drivande faktor för skapandet av anslagsstiftelserna var även hur systemet för statliga bidrag till verksamheten var konstruerat. Enligt bidragsförordningen kunde medel endast lämnas till museer som även får bidrag från landsting eller kommun.²³

Landstingens kulturverksamhet var vid tidpunkten liten sett i relation till huvuduppgiften hälsa och kommunikationer. Regionmuseistiftelserna fick därigenom betydande självständighet att dels företräda landsting och kommun gentemot Statens kulturråd, dels att utforma det regionala museiarbetet. De kom därigenom att dels ingå i en nationell struktur av museer med likartat uppdrag, dels leda en regional struktur genom att vara samlande nod för det regionala arbetet med implementeringen av de kulturpolitiska målen. Den modellen lever fram till kultursamverkansmodellens införande 2011. Då flyttas dialogen med Statens kulturråd till regionadministrationen. De kommer även arbeta aktivt med att utforska och identifiera regionens infrastruktur för kulturverksamhet i samband med upprättandet av kulturplanerna.

²³ Förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer, 1§ andra stycket.

3.6 Konceptet regionmuseum utvecklas efter 1974 års kulturproposition

Det är nu som det särskilda museikonceptet ”regionmuseum” utvecklas. Det som särskiljer regionmuseerna från de statliga museerna är att de ska arbeta med kulturarvet både i den inre museiverksamheten och det yttre kulturmiljöarbetet och att de har i uppdrag att både bedriva egen och främja andras verksamhet.

I delbetänkandet *Museerna* föreslogs de regionala museernas övergripande ändamål och huvuduppgift vara insamling och dokumentation av länets kulturhistoriska utveckling, regionalt bedriven insamlingsverksamhet och kulturmiljövård. De föreslogs även organisera sig i två avdelningar, en med inriktning på undervisning och en allmän avdelning. Ändamålet beskrevs utifrån att ha länet som arbetsfält och vara organ inom samhällets kulturförmedling nära sin publik. Museets huvuduppgift föreslogs vara insamling och dokumentation av länets kulturhistoriska utveckling, regionalt bedriven insamlingsverksamhet och kulturmiljövård. Det som även lyftes fram var vikten av att utveckla verksamhet kring naturarv och visa på samhällets utmaningar vad gäller miljöfrågor. Arbetsuppgifterna förmedling, samlingsförvaltning, råd och stöd samt uppdragsverksamhet inom arkeologi och konservering beskrivs som viktiga delar, liksom arbete genom samverkan och att delta i utvecklingsarbete.

Under perioden 1973 till 1983 kom i princip alla de tidigare läns museiverksamheterna att omformas till anslagsstiftelser – stiftelser som är beroende av årliga anslag – med landsting och kommun samt i många fall ytterligare någon part som stiftelsebildare. De har alla en likartad ändamålsparagraf som sammanfattar den verksamhet som föreslogs enligt ovan.

En diskussion som lyfts från flera håll under arbetet med genomlysningen av regionmuseernas förutsättningar är den om ett museum är en byggnad eller en verksamhet. Vad gäller regionmuseerna är svaret tydligt: de är både byggnader öppna att besöka och en mycket omfattande verksamhet, som för gemene man ofta är delvis okänd.

3.7 Statens stöd genom bidrag och uppdrag

Staten har aktivt medverkat till uppbyggnaden av strukturen med ett regionalt museum i varje län, en modell som går tillbaka till 1920-talet och sedan förstärkts efter 1970-talet.

För att kompensera det bortfall av ledningsfunktion och ekonomi som avskaffandet av landsantikvariesystemet innebar infördes istället ett statligt bidragssystem för utbyggnad av regionmuseerna. I varje län valdes ett museum ut av riksdagen, i samband med kulturpropositionen 1974, vilket kunde ansöka om bidrag från staten.

Ett grundläggande villkor var att museet även skulle få medel från landstingskommun och/eller kommun. Statens kulturråd hanterade ansökningarna. Medlen var villkorade i bidragsförordningen.²⁴

I förordningen angavs att medlen avser verksamhet vid de regionala museerna och att museerna ska bedriva vetenskaplig insamling och dokumentation samt utställningsverksamhet, informationsverksamhet och annan utåtriktad verksamhet. Verksamheten ska vidare vara tillgänglig inom olika delar av regionen och nå olika publikkategorier. Museet skall även biträda Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, länsstyrelsen samt kommunerna inom sitt verksamhetsområde med kulturminnesvårdande uppgifter. Det museum som fått bidrag skulle lämna årlig verksamhetsberättelse till Statens kulturråd.

Den skrivningen har medfört att de regionala museerna fortsatt haft ett stort fokus på den regionala arkeologin. Det operativa deltagandet i de arkeologiska processerna uppfattas som centralt för kunskapsuppbyggnaden på regional nivå. Motsvarande argumentation hörs inte i samma omfattning utifrån etnologins och konstens forskningsområden.

Bidragsförordningen gällde fram till 1996, då den efter propositionen *Kulturpolitik* 1996 ersattes med en ny.²⁵ Ändamålet med bidraget från staten till de regionala museerna beskrivs nu med en mjukare formulering: ”skall syfta till att stödja museerna i deras uppgift”. Museernas uppgift definierades till att samla in, bearbeta och förmedla kunskaper om regionens kulturarv, dess konstutveckling samt om samhället och miljön i övrigt. Bidraget skulle ge museerna möjlighet att ta det ansvar för kulturmiljöarbetet som vilar på dem. De krav som ställdes för bidrag var en verksamhetsplan och att museerna gjorde en årlig återsrapportering av hur medlen använts.

Bidragssystemet ersattes 2011 med kultursamverkansmodellen, som flyttade ansvaret för detaljfördelning av statens stöd till kultur och kulturarvsverksamhet till regional nivå.²⁶ Ändamålet är att ”statsbidraget ska bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås samt ge ökade möjligheter till regionala prioriteringar och variationer.” Regionerna ska svara för att länets invånare har god tillgång till bland annat museiverksamhet. Efter ett tillägg 2017 förtydligas att även museernas kulturmiljöarbete omfattas av systemet.

För att kunna ta del av bidragssystemet ska regionerna upprätta kulturplaner och, även om ansvaret för fördelningen delegerats, årligen följa upp och redovisa fördelning av medel och uppnådda effekter till staten.

²⁴ Förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer.

²⁵ Förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet.

²⁶ Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

3.8 Museerna är del av samhällets minnesinstitutioner

Betänkandet *Minne och bildning: Museernas uppdrag och organisation* (1994) lyfter särskilt fram museernas uppdrag som minnesinstitutioner, med central uppgift för kunskap och bildning i samhället. Det uppdraget har museerna parallellt med arkiven och biblioteken. Begreppet ABM-samverkan definierades och kom att bli en samarbetsplattform för utveckling. Initialt diskuteras möjligheterna till tätare samverkan kring lokaler, personal och programverksamhet. Samverkan har dock kommit att inriktas mot utveckling av information, kommunikation och teknik.

Begreppet ABM-samverkan refererar i första hand till det gemensamma arbetet för att ge kunskapssamhället analog och digital tillgång till de källmaterial och den kunskap verksamheterna förvaltar. Arbetet med att öka den digitala tillgängligheten är efterfrågat och särskilda insatser för att stärka utvecklingen har gjorts, exempelvis i det så kallade Accessprojektet (se vidare i avsnitt 10.5 nedan). Digisam är ett annat exempel, där 22 statliga verksamheter sedan 2011 samverkar för att skapa gemensamma digitala lösningar samt för att ta fram principer och rekommendationer. Dessa är fritt tillgängliga för alla att tillämpa.

Övergången till kunskapssamhället och anpassningen till det digitala samhället har pågått under lång period och pågår fortfarande. Genom olika strategiska insatser från staten finns en hög generell förståelse för det digitala samhället hos medborgarna. Sverige som nation har i dag en tydlig digitaliseringsstrategi med fem delmål för ett hållbart digitaliserat Sverige. Regionerna förväntas utveckla egna strategier och implementera dessa i sina verksamheter.²⁷

3.9 Regionalt kulturarvsarbete står på egna ben

Regionbildningen, som pågick mellan 1999 och 2019, medförde ett ökat regionalt ansvar för olika samhällsfrågor i syfte att föra besluten närmare medborgarna. Med regionbildningen följde ansvaret för den regionala utvecklingen. I det arbetet har verksamheten med konst samt kultur- och naturarv rönt ökat intresse inom den regionala administrationen.

Genom samverkansmodellen har statens direkta och indirekta påverkan på den regionala museistrukturens utveckling upphört. Den politiska ambitionen att föra besluten om den regionala kulturpolitiken ut till regionerna är uppfylld. Dock är statens vägledande styrning via kulturpolitiska mål grund för framtagningen av kulturplanerna. Även andra mål, som kulturmiljömål, kulturarvspolitiska prioriteringar och andra relevanta mål, ska beaktas. De visar därmed vilka

²⁷ Regeringskansliet, *Digitaliseringsstrategin*.

prioriteringar som bör göras för att museiverksamheten och kulturmiljöarbetet ska kunna bidra till samhällets utveckling.

Samverkansmodellen har inneburit en betydande förändring för alla regionmuseer som inte drivs i förvaltningsform. Det tidigare mandatet att företräda regionmuseiverksamheten direkt mot Statens kulturråd upphörde. Verksamhetens identitet som del av den regionala offentliga infrastrukturen för kultur har samtidigt förtydligats.

4. Infrastruktur

4.1 Regional infrastruktur för kultur, kultur- och naturarvsarbete har blivit tydligare

Processen mot utökat regionalt självstyre och för kulturens del införandet av samverkansmodellen har medfört att den regionala formella och informella infrastrukturen och samverkan synliggjorts. Regionen har ett tilldelat mandat att driva arbetet och infrastrukturens olika delar ska medverka till kulturplanens verkställande.

Arbetet med framtagandet av kulturplanerna medför att olika verksamheter behöver definiera sig själva, sitt uppdrag och vad man kan erbjuda andra. Regionmuseet har en viktig roll genom sina historiska perspektiv och överblicken av hela länet. Såväl den hårda infrastrukturen, som regionens kulturarvsresurser i form av besöksanläggningar, samlingar och kulturmiljöer utgör, blir tydlig, som den mjuka infrastrukturens betydelse för samhällets planering, bildning och medborgarnas välmående.

Flera av de regionala kulturechefer och museichefer som vi samtalat med kring framtagandet av kulturplanerna menar att arbetet ökat museets synlighet och öppnat för samarbeten regionalt. Både positiva och kritiska röster finns.

Kulturplanerna kan sägas utgöra en inventering av den regionala infrastrukturen, där såväl civilsamhället, näringslivet och det offentliga synliggörs. De arbetas fram i samverkan, beslutas av de folkvalda och blir ett strategiskt grunddokument för en längre tidsperiod. Var och en av regionerna beskriver den samlade verksamheten på sitt sätt.

Sammanfattningsvis framgår att regionerna arbetar aktivt med begreppet infrastruktur i sex kulturplaner som studerats.²⁸ Genom infrastrukturen tar regionen mandatet att samordna de verksamheter de på olika vis har direkt inflytande över, det vill säga förvaltningar, aktiebolag och stiftelser. Kulturplanens måluppfyllelse är det gemensamma verktyget för att driva infrastrukturen. I dialogen med andra parter i infrastrukturen, såsom staten, civilsamhället, enskilda och näringslivet, visar kulturplanen den viljeinriktning för kulturverksamheten som regionen via dess folkvalda beslutat om.

Vilken roll regionmuseet tillskrivs varierar i de 21 regionerna. I vissa fall är de involverade utifrån sin ämneskompetens och sakkunskap i strategiska diskussioner, det kan exempelvis gälla mellan länsstyrelse, region och regionmuseum. I andra

²⁸ Urval av regioner beskrivs under avsnittet 2.2.5.

fall ges de rollen av ren utförare. Någon mall eller fastställd modell för hur kulturens infrastruktur ska formeras eller fungera finns inte och är inte heller önskvärd utifrån tanken kring samverkansmodellen och det regionala självstyret. Samtidigt finns flera poänger med en viss likformighet för att kunna åstadkomma effektiv interregional samverkan och ett samordnat konst-, kultur- och kulturarvsarbete i hela landet. Infrastrukturer som utgår från likartade koncept, som exempelvis regionmuseum och även likartade tjänstetitlar, underlättar för alla att orientera sig i strukturerna. Det gäller även för att underlätta för landets växande antal tjänsteföretag inom konst och kultur- och naturarv. Dessa arbetar över hela landet oberoende av regioner och länsstyrelserns administrativa gränser. Att enkelt kunna förstå marknaden och navigera i administrativa rutiner och beslutsprocesser stärker deras förutsättningar.

Staten har bedömt det viktigt med ett visst mått av likformighet i den regionala strukturen och har under de senaste hundra åren investerat i en sådan modell via bidragsgivningen. Sedan 2011 har det dock överlåtits till de 21 regionerna att självständigt upprätthålla och utveckla modellen.

Någon pågående gemensam diskussion om regionmuseiverksamhetens framtida utveckling har inte identifierats under arbetet med genomlysningen.

4.2 Samhällets infrastruktur för kunskap och forskning

I egenskap av minnesinstitution utgör regionmuseerna del av en infrastruktur för att förvalta och bevara det kollektiva minnet i samhället. Det i sin tur kan ses som en delmängd i samhällets större infrastruktur för kunskapsproduktion och forskning.

Forskarsamhället har behov av tillgång till källmaterial som finns spritt över hela världen och att göra det tillgänglig är en del av museernas uppdrag med kunskapsuppbyggnad. Göteborgs naturhistoriska museum, som är del av Västra Götalandsregionens förvaltning för kulturutveckling, ingår exempelvis i Svensk biodiversitetsdatainfrastruktur, GBIF, som är en del av ett globalt nätverk om biologisk mångfald.

Att ansluta sig till digitala infrastrukturer för att bidra till allas tillgång till de kunskapsmängder samhället har är särskilt viktigt. Riksantikvarieämbetet fick 2008 i uppdrag att utveckla en digital infrastruktur för att kunna aggregera, koppla samman och tillgängliggöra den information som museer, arkiv och bibliotek har om kulturarvet. Det var ett uppdrag i anslutning till framtagandet av betänkandet *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat*.²⁹ Funktionen har givits namnet *K-samsök*. K-samsök skördar metadata ur de databaser som de institutioner som

²⁹ SOU 2009:15, *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat*.

tecknat avtal och anslutit sig till tjänsten förvaltar. Av de idag 76 anslutna minnesinstitutionerna är det 16 regionmuseer som tillgängliggör sina data genom K-samsök. Även Hemslöjdens samlingar är anslutna till K-samsök. Tjänsten ingår i den större europeiska digitala infrastrukturen Europeana. Riksantikvarieämbete ansvarar för teknisk utveckling, administration och samordning av infrastrukturen i nära samarbete med de anslutna institutionerna.

Ansvaret för bibliotekens samkatalog för landets bokbestånd, Library information system, *Libris*, finns hos Kungliga biblioteket. De ansvarar för drift och utveckling av katalog och datahantering. Bibliotek som levererar data tecknar avtal med Kungliga biblioteket. Museerna har specialbibliotek med litteratur som kan vara unik. Det är viktigt att dessa är åtkomliga för bland annat forskning och i Västra Götalands biblioteksplan presenteras exempelvis specialbiblioteken vid regionens museer och kulturarvsverksamheter som en viktig tillgång för den nationella forskningsinfrastrukturen. En sökning bland bibliotek anslutna till Libris på sökordet "länsbibliotek" gav 14 träffar.

Riksarkivet har motsvarande uppdrag genom *Nationella arkivdatabasen* (NAD). Genom den kan exempelvis museer göra sina arkiv tillgängliga för forskning. Museer och Riksarkivet upprättar ett leveransavtal som reglerar hur data om arkiven ska presenteras och levereras. En sökning bland anslutna arkivinstitutioner på sökordet "museum, regionmuseum, länsmuseum" gav 17 träffar på anslutna regionmuseer. Fler kan vara anslutna, men någon fördjupad sökning har inte gjorts.

4.3 Interregional infrastruktur för kultur- och kulturarvsarbetet

Styrelseordförande och liknande funktion för regionmuseerna, möts regelbundet i Länsmuseernas samarbetsråd. Samarbetsrådet har under lång tid haft dialog med Statens kulturråd och på uppdrag av dem levererat underlag och utredningar i olika frågor gällande samtliga regionmuseer.

Någon interregional struktur för utbyte av erfarenheter om den regionala museiverksamheten mellan regionernas administrativa tjänstepersoner har inte identifierats under arbetet.

Statens kulturråds ansvar för bidragsfördelning via samverkansmodellen och de årliga konferenser de kallar till kan i sig ses som en plattform för interregionala möten. Där möts kulturens och kultur- och naturarvets administrativa tjänstemän från regionerna. Det har ännu inte utvecklats några särskilda former för möten eller kunskapsutbyten specifikt för den regionala museiverksamheten via den arenan.³⁰

³⁰ Uppgift från Statens kulturråd.

Sveriges kommuner och regioner, SKR, ansvarar för ett nätverk där de regionala kulturcheferna och motsvarande administrativa tjänstepersoner möts för informationsutbyte kring alla de kulturformer som de har att hantera.

4.4 Nationell infrastruktur för regionmuseer och de allmänna museerna

I viss mån kan hävdas att det funnits en nationellt initierad infrastruktur för de regionala museerna. Den växte fram tidigt under 1900-talet genom statens bidragsgivning. Ett museum i respektive län valdes med tiden ut som mottagare. I de flesta fall kom museet i residensstaden att bli "länets museum". Det är även där som landsantikvarierna kom att få sin placering från 1930-talet och framåt.³¹

Det kan beskrivas som en infrastruktur mellan statlig nivå och länsnivå där Riksantikvarieämbetet hade överinseende. De regionala noderna blev viktiga för samarbete mellan nationell, regional och lokal nivå. Det var dock inte helt problemfritt, utan den regionala nivåns självständighet gentemot den nationella kom tidigt att poängteras. Det kunde exempelvis gälla om objekt med särskilt högt kulturhistoriskt värde skulle förvärvas lokalt eller av ett nationellt museum. Diskussionen har varit viktig för en demokratisk syn kring bevarandet av hela landets kulturarv. Staten kom även att börja fyndfördela, d.v.s. överlåta ägandet av arkeologiska fynd, till företrädesvis länsmuseum. Det var och är fortfarande ett sätt att föra fynden närmare den kontext där de ursprungligen funnits.

Efter 1974 års proposition *Den statliga kulturpolitiken* genomgick regionmuseerna en nystartsprocess genom skapandet av likartade anslagsstiftelser i stort sett i alla landets län. De stiftelsebildande landstingen och kommunerna samverkade med staten i en medveten och likartad utbyggnad av en regional museiverksamhet. Staten stödde utvecklingen via bidragssystem. Det kan liknas vid en infrastruktur. Initiativet har varit framgångsrikt och Sverige har en tydlig struktur som säkerställer allas tillgång till kultur och att det i hela landet ska finnas ämneskompetens för kulturarvets behov. "Länsmuseum" är ett inarbetat begrepp i samhället.

Att de regionala museerna är en regional angelägenhet har dock alltid varit uttalat. Någon gemensam ledning eller styrning av museerna har inte skett från staten, annat än indirekt via bidragsförordning. De regionala museerna har en likhet genom sitt ändamål, men har över tid utvecklat sina respektive verksamheter i olika riktningar. Samverkan mellan de regionala museerna har skett och sker utifrån eget initiativ genom Länsmuseumernas samarbetsråd, som tidigare beskrivits.

³¹ Processen beskrivs i Arcadius, 1997.

Samverkansmodellen har lett till att den sammanhållna struktur som definierades i statens tidigare bidragsförordning har suddats ut. De regionala museerna har så att säga fått en tydligare regional identitet i regionerna.

Museilagen, som antogs 2017, anger vilka museer som uppfyller särskilda kriterier som allmänna och del av samhällets institutioner. De flesta regionmuseerna uppfyller de villkoren och lagen kan sägas tydliggöra att det finns en struktur i landet med offentliga museer med statlig, regional eller kommunal huvudman eller inflytande från dem på annat sätt. De allmänna museerna kan därigenom sägas utgöra grund för en infrastruktur, då de omfattas av samma ändamål och samhällsuppdrag.

Riksantikvarieämbetet fick 2017 ett utökat uppdrag att ansvara för frågor om museer. Hos myndigheten ska även finnas ett centrum för utveckling av kulturarvsarbetet. Riksantikvarieämbetet ingår även i *Samverkansråd inom ramen för kultursamverkansmodellen* och har där särskilda uppgifter relaterade till musei- och kulturmiljöverksamhet.

5. Driftformer

Kommuner och regioner får, med de begränsningar som framgår av lag, överlämna skötseln av kommunala angelägenheter till kommunala bolag, stiftelser och föreningar.³² De regionala kulturverksamheterna drivs i olika former, som förvaltning, förening, stiftelse eller aktiebolag. De regionala arkiv- och biblioteksverksamheterna är företrädesvis förvaltningar. Regionmuseerna drivs i nuläget genom olika driftformer. Driftformen påverkar förhållandena för hur en verksamhet styrs, finansieras, beskattas, redovisas och liknande.

Stiftelser och aktiebolag omfattas av särskild lagstiftning.³³ Kommunallagen (2017:725) reglerar den kommunala och regionala verksamheten. I kommunallagen finns även bestämmelser som anger vad ett kommunalt bolag är och de särskilda bestämmelser som gäller för dessa, som därmed har att följa både aktiebolagslagen och de bestämmelser som finns gällande bolag i kommunallagen. Detsamma gäller stiftelser som har landsting som stiftelsebildare eller med kommunal dito, som alltså har att följa både stiftelselagen och kommunallagen.³⁴ Vidare omfattas regionmuseiverksamhet av museilagen.

Vid genomgång av regionmuseernas driftform kan utläsas att 1970-talets reformarbete av kultursektorn inneburit att i princip samtliga tidigare läns museiföreningar eller motsvarande ombildats till stiftelser under perioden 1972–1983 samt att driftformen hos några av dem ånyo kommit att ses över under perioden sent 1990-tal fram till 2010. 6 av 22 stiftelser har då förändrat driftformen på ett väsentligt sätt. Ytterligare två stiftelser drevs under den perioden genom förvaltning, men har återgått till att drivas i stiftelseform.³⁵ Under arbetet har frågor ställts till företrädare för regioner och museer om det för närvarande pågår någon diskussion om att ändra driftform. Ett fall har identifierats, Stockholms läns museum, där stiftelsen kommer att upplösas och verksamheten drivas i förvaltning från 2021. Även region Västernorrland har meddelat att de planerar se över organisationen för den regionala museiverksamheten.³⁶ I övrigt kan konstateras att stiftelseformen anses stabil och säkrar uppdraget att långsiktigt förvalta kulturarvet samt att den förtydligar principen om verksamhetens självständighet från politisk styrning.

Det kan även noteras att stiftelseformen och dess juridiska förutsättningar är speciella och skiljer sig från demokratiskt uppbyggda organisationer. Det gäller exempelvis regler för ändring i stadgar. Kännedom om förutsättningarna för att

³² Kommunallag (2017:725) 3 kap. 11 §.

³³ Stiftelselag (1994:1220) och Aktiebolagslag (2005:551).

³⁴ Kommunallag (2017:725) 10 kap.

³⁵ Bohusläns museum och Västergötlands museum, som under en period drevs via förvaltningen Västarvet inom Västra Götalandsregionen, se tabell 1 nedan för detaljer.

³⁶ Liv, hälsa och hållbar utveckling i Västernorrland: Regionplan 2021–2023, sektion 3.1.3.

driva verksamhet i stiftelseform är viktig för den som ansvarar för dess ledning och drift och för utnämning av styrelsemedlemmar.

Vid övergång till förvaltning har det sammanhållna museikonceptet, med främjande och utförande av musei- och kulturmiljöarbete som kännetecknar ett regionmuseum, i flera fall fördelats ut på flera avdelningar och enheter inom landstinget/regionen. Några har behållit begreppet ”museum” för hela förvaltningen, en region har istället valt att använda den samlande benämningen ”kulturutveckling”.³⁷ Viss otydlighet kan därigenom uppstå om vilka delar av regionens verksamhet som definieras som ”museum”. Det kan göra det otydligt för medborgarna, för annan offentlig verksamhet och civilsamhället samt för näringslivet om var de kan söka information och hitta samverkan med utgångspunkt i det regionala kulturarvet.

Under arbetet har inte något tydligt samband mellan driftform och genomförandet av regionmuseets verksamhet kunnat ses. Generella faktorer i form av engagerat och kunnigt ledarskap, utvecklad och kreativ dialog med anslagsgivare och finansiärer samt en god förmåga till samverkan gäller även för museiverksamhet.

I sammanställningen nedan redovisas driftform, år för bildande och förändring i driftform för de regionala museerna.

Tabell 1. Regionmuseernas juridiska driftform 2020.

Museum	Förening	Stiftelse	Aktiebolag	Förvaltning
Blekinge museum		1983		
Bohusläns museum		1976		Förvaltning 2006–2015
Dalarnas museum		1976		
Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen ¹		1979, rev.1986, nu upplöst		2004
Gotlands museum	1875			
Jamtli Jämtlands läns museum		1973		
Jönköping läns museum		1977		
Kalmar läns museum		1977		
Kulturen	1882			
Kulturparken Småland ²		1972, finns kvar	2009	
Länsmuseet Gävleborg		1977, rev. 1995		

³⁷ Jämförelse mellan organisationen vid Sörmlands museum och vid Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götaland, tidigare Regionmuseum Västra Götaland.

Norrbottnens museum		1977, nu upplöst		1999
Regionmuseet Kristianstad		1977		
Stiftelsen Hallands läns museer ³		1979		
Stockholms läns museum		1981–2020		2021
Sörmlands museum		1976, rev. 1990, nu upplöst		1998
Upplandsmuseet		1956		
Värmlands museum		1980		
Västerbottens museum		1967, finns kvar	1996	
Västergötlands museum		1977		Förvaltning 2005–30 juni 2014
Västernorrlands museum		1978		
Västmanlands läns museum		1980, nu upplöst		2006
Örebro läns museum		1978		
Östergötlands museum		1982		
Summa antal museer	2	16	2	4

¹ Tidigare Regionmuseum Västra Götaland, därefter Förvaltningen för kultur- och naturarv, sedan Västarvet och nu Förvaltningen för kulturutveckling.

² Ansvarar för verksamheten vid Stiftelsen Smålands museum, Stiftelsen emigrantinstitutet och föreningen Kronobergsarkivet.

³ Kulturmiljö Halland, Hallands kulturhistoriska museum, Hallands konstmuseum.

6. Ändamål och uppdrag

6.1 Regionmuseers ändamål enligt statuter och lag

En genomgång av ändamålsparagraferna hos de 24 regionmuseerna som var berättigade till bidrag från staten enligt det äldre bidragssystemet från 1976 visar följande. Två är föreningar sedan tidigare och har fortsatt att drivas som föreningar. Alla stiftelser, utom två, är bildade mellan 1972 och 1983. Två är bildade tidigare. Stiftelsernas ändamål följer en gemensam struktur med viss variation. Samtliga anger länet som geografisk yta. Ändamålet anger ansvar för samlings- och annan egendomsförvaltning och att samlingarna ska vara tillgänglig för allmänheten. De flesta anger att stiftelsen både ska bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet. Vidare är det vanligt att det framgår att stiftelsen har rätt att hyra ut lokaler. De övriga hade vid den tidpunkten snarlika ändamålsskrivningar. Se bilaga 1, tabell 7, där samtliga ändamålsparagrafer är samlade.

Museilagen definierar att det finns ett allmänt museiväsende i landet som det offentliga har inflytande över. Det har det genom att museiverksamheten är del av offentlig förvaltning på statlig, regional och kommunal nivå eller genom att folkvalda församlingar har mandat att utse minst hälften av styrelseledamöterna för verksamheten. Därigenom markeras att de museer som uppfyller kriterierna för att definieras som allmänna, är allmänna även om de drivs som enskild verksamhet. Det vill säga, de har en tydlig roll i samhället jämte andra samhällsfunktioner som arkiv, bibliotek, utbildning, omsorg och så vidare.

Lagen slår fast att ändamålet med ett allmänt museum är att det ska bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning. Museet ska i sitt arbete utgå från sitt ämnesområde.³⁸

Föreningarnas och stiftelsernas ändamålsparagraf och aktiebolagens bolagsordning har generellt en öppen skrivning som fungerar över tid. Det finns inget i dem som står i strid med skrivningarna i museilagen. Det som dock är specifikt för regionmuseerna är att samtliga utom ett, definierar att de utöver museiverksamhet ska arbeta med kulturminnesvård, d.v.s. kulturmiljöarbete.

³⁸ Museilag (2017:563), 4 §.

6.2 Utifrån ändamålet förhandlas uppdragen fram

Inledningsvis har läns- och därefter regionmuseerna haft ett självständigt ansvar att planera sin verksamhet med utgångspunkt från ändamålet, föreskrifter i statens bidragsgivning och museers generella uppdrag. De regionala museernas uppdrag är att göra urval och förvalta det kulturarv som relaterar till ett visst geografiskt område. De ska även förvalta de fastigheter och andra tillgångar de givits ansvar för. Staten har övergripande ansvar för fornminnen, statliga byggnadsminnen, kyrkor och vissa naturmiljöer, men då dessa utgör betydande delar av kulturmiljön förutsätts dessa även ingå i det regionala kunskapsuppdraget.

Över tid har dialogen och förhandlingarna med stiftelsebildare, aktieägare och andra anslags- och bidragsgivare formaliserats och kommit att innehålla samtal om inriktning, mål och måluppföljning. Sedan samverkansmodellens genomförande är kulturplanen ett strategiskt underlag för samtalen. Flera uppföljningar av samverkansmodellens implementering har gjorts. Bland annat av riksdagen³⁹, Statens kulturråd⁴⁰ och Sveriges kommuner och regioner⁴¹. Modellen anses ha fått önskad effekt med ökat regionalt engagemang.

För de museer som drivs som förvaltning är kulturplanen styrande vad gäller uppdrag och prioriteringar. För de som drivs i enskild form är den vägledande för styrelsernas prioriteringar, dialog med anslagsgivarna och förhandling om särskilda uppdrag. Framtagningsprocesserna av kulturplanerna har lett till ökad regional samverkan mellan olika verksamheter inom regionerna. Arbetet leds av regionens administration och sker på olika sätt utifrån de regionala förutsättningarna i respektive region. Parterna har olika erfarenheter av arbetet. Ett aktivt deltagande från regionmuseet är strategiskt viktigt för att bland annat presentera de kompetenser, perspektiv och resurser regionmuseet bidrar med i det regionala arbetet.

Antalet styrdokument som de regionala museerna ska förhålla sig till har ökat över tid. Dokumenten omfattar såväl internationella som nationella och regionala dokument. De utgörs av det som brukar benämnas som hård och mjuk styrning. Till den hårda räknas lagar, till den mjuka räknas frivilliga överenskommelser såsom branschpraxis.

År 1994 ägnar museiutredningen i betänkandet *Minne och bildning* ett kapitel till frågor kring styrning av museisystemet. Där konstateras sakligt att ”utredningen har observerat att museichefer lever i en värld som är ovanligt tät vad gäller

³⁹ Rapport från riksdagen 2015/16 RFR4.

⁴⁰ Statens kulturråd, 2019.

⁴¹ Sveriges kommuner och landsting, 2019.

styrssignaler”. De menar även att det är många som har synpunkter på verksamheten och vill driva den i olika riktningar.⁴²

Nedan följer en lista med ett axplock av de viktigare aktuella dokument som i olika grad styr den regionala museiverksamheten och då med fokus på kulturarvsarbetet.

Såväl ledningen som verksamheten vid de regionala museerna förväntas vara väl insatta i de olika typerna av regelverk och tillämpa dem i strategiskt och löpande arbete.

Tabell 2. Exempel på lagar och dokument som påverkar museernas verksamhet.

Införd år	Dokument	Ratificerad år
	Lagar	
1988	Kulturmiljölag (1988:950)	
2017	Museilag (2017:563)	
	EU-förordningar och direktiv	
2000	Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG av den 23 oktober 2000 om upprättande av en ram för gemenskapens åtgärder på vattenpolitikens område	
2009	Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/125/EG av den 21 oktober 2009 om upprättande av en ram för att fastställa krav på ekodesign för energirelaterade produkter Energi och belysningsfrågor.	
2018	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG	
	Europarådets konventioner	
1985	Granadakonventionen (Convention for the Protection of Architectural Heritage in Europe) Konventionen till skydd för Europas arkitekturarv.	1990
1992	Maltakonventionen (Convention on the Protection of Archaeological Heritage in Europe) Europarådets konvention om skydd av det arkeologiska arvet.	1995
2000	Europeiska landskapskonventionen (the European Landscape Convention)	2011
	Unesco-konventioner	
1954	1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt, samt andra tilläggsprotokollet	1985 och 2017

⁴² SOU 1994:51, Minne och bildning, s. 178.

1970	Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom	2003
1972	Unescos konvention om skydd för världens kultur- och naturarv	1985
2003	Konventionen om tryggnad av det immateriella kulturarvet	2010
2005	Konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar	2006
	Unescos rekommendationer	
2011	Rekommendation om det historiska urbana landskapet	
2015	Rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar	
	Övriga internationella överenskommelser	
1998	Washington-principerna om nazi-konfiskerad konst	
2007	FN:s urfolksdeklaration	
	Internationella mål	
2015	Agenda 2030 med 17 globala mål för hållbar utveckling	
	Nationella politiska mål	
2009	Proposition 2009/10:3 Tid för kultur Innehåller nationella kulturpolitiska mål.	
2012	Proposition 2012/13:96 Kulturmiljöns mångfald Innehåller nationella mål för kulturmiljöarbetet.	
2017	Proposition 2016/17:116 Kulturarvspolitik Prioriteringar för en förnyad kulturarvspolitik.	
2020	Regeringens mål för regional utveckling Prioriteringar för att nå målet för den regionala utvecklingspolitiken är: innovation och företagande, attraktiva miljöer och tillgänglighet, kompetensförsörjning, internationellt samarbete.	
	Nationella strategier	
2019	Nationell världsarvsstrategi, Avrapportering av regeringsuppdraget att utarbeta en nationell världsarvsstrategi	
	Standarder och branschpraxis	
2002– löpande	Bevarande av kulturarv (CEN/TC 346, SIS/TK 379) Europeiska standarder för bevarande av fysiskt kulturarv.	
2004	Icom:s etiska regler Senast uppdaterade 2004.	
2014	Vägledande principer för arbetet med digitalt kulturarv, Digisam	
2017	Spectrum 5.0 Standard för samlingsförvaltning på museer Spectrum 5.0 publicerades på svenska 2019.	

7. Verksamhet

7.1 Förväntad verksamhet enligt ändamålsbeskrivning

Regionmuseer är en enhetligt definierad struktur av museer, men de regionala variationerna är betydande. I betänkandet *Museerna* föreslås att en viss likformighet bör eftersträvas. Att det har uppnåtts kan konstateras vid läsning av beskrivning av ändamål och uppdrag. Som även konstaterats tidigare är verksamheten komplex och bred, med förväntningar från olika håll i omvärlden. Med utgångspunkt i ändamål och uppdrag formerar vart och ett regionmuseum sin verksamhet. Samtidigt finns en generell förväntan på regionmuseernas verksamhet.

7.1.1 Förvaltningsverksamhet

Ändamålet att förvalta samlingarna i form av föremål av olika ursprung och storlek, bilder och ljud, arkivalier, digitalt kulturarv och den analoga och digitala information som är knuten till dessa, är en basverksamhet för ett museum. Därtill ska friluftsmuseianläggningar och filialmuseer samt andra fastigheter förvaltas. Ägarförhållandena för museibygnad, museimagasin och ekonomibygnader varierar mellan regionmuseerna. Det är dock inte ovanligt att de äger dessa och därmed även har förvaltningsansvaret. Museibygnaderna har vanligtvis höga arkitektoniska värden och ligger ofta centralt placerade i staden. Minst nio av dem är byggnadsminnen.

Samlingarna vid de svenska regionmuseerna är omfattande och det är svårt att exakt fastställa deras storlek. En sammanställning av samlingsbestånd finns i bilaga 1, tabell 4. Enligt museilagen ska samlingarna förvaltas aktivt så att verksamhetens mål nås.

Verksamheten med samlingsförvaltning har förändrats mycket påtagligt från 1970-talet och framåt. I de utredningar som föregår kulturpropositionen 1974 kan man notera att utredarna återkommer till frågan om behoven av att se över samlingarnas status och bevarandeförhållanden. År 1980 publicerar Statens kulturråd rapporten *Vårda! Bevara! Museerna och föremålsvården*. Den, jämte utredningar som *Konservatorn i centrum*, leder på olika sätt till att en successiv uppordning och utveckling av samlingsförvaltningsarbetet inleds vid alla landets museer. Sedan 1985 utbildas konservatorer i Sverige.

Betydelsefulla satsningar från statens sida att stödja arbetet med uppordning och digitalisering är projekten *Sesam* och *Access* som genomfördes under 1990- och 2000-talet genom tillskott av arbetsmarknadsmedel. Till *Sesam*-projektet kopplades introduktionsutbildning "Tidens tand" för projektdeltagarna och erbjöds därefter

även för museianställda. Utbildningen pågick under ett antal år kring sekelskiftet 2000 och har lagt grunden till en successivt ökad professionalitet i samlingsförvaltningsarbetet. Det återstår ett omfattande arbete vid och mellan regionmuseerna innan tydliga strategier för vilka delar av samlingarna som ska digitaliseras och berikas med data är fastställda och genomförda. Där finns även frågor kring tekniklösningar och långsiktig lagring av data samt om vem som ska bära kostnaderna för det.

År 2010 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag att samordna frågor om vård och konservering, vilket har stärkt professionaliseringen av samlingsförvaltningsarbetet ytterligare. I samarbete med företrädare från museerna har bland annat samlingsförvaltningsverktyget *Spectrum* översatts till svenska och kan användas kostnadsfritt. Samlingsförvaltningsarbetet är resurskrävande. För att uppnå en professionell förvaltning uppger 13 av de regionala museerna att de arbetar enligt en standard för samlingsförvaltning och nio av dem anger standarden *Spectrum*.⁴³

Samtliga regionmuseer har genom Riksantikvarieämbetets friköp utnyttjat möjligheten att kostnadsfritt använda SIS-standarder för bevarande av kulturarv under perioden 2018–2020.

Nio av regionmuseerna är medlemmar i *De svenska friluftsmuseernas samarbetsorganisation*, FRI. Flera än dessa har dock friluftsmuseianläggningar. Friluftsmuseer består av insamlade objekt i form av byggnader, fordon och liknande. Regionmuseerna uppger att deras samlingar omfattar 419 byggnader (se bilaga 1, tabell 4). Dessa förvaras utomhus och används även som byggnader som man kan besöka. Det ställer särskilda krav på bevarandearbetet. Byggnaderna behöver hanteras utifrån byggnadsantikvariska principer, med de merkostnader det kan medföra.

Anläggningarna kan även innehålla så kallat levande kulturarv i form av växter och djur. Ett regionmuseum ingår i *Programmet för odlad mångfald*, POM.⁴⁴ Två museer medverkar i det nationella klonarkivet för äldre trädgårdsväxter.⁴⁵ Förvaltningen av friluftsmuseer förs fram som en särskilt stor ekonomisk utmaning av regionmuseerna.

Uppdraget att förvalta samhällets kollektiva minne, i form av museisamlingar och den information som är knuten till dessa, har inte förändrats över tid. Även museilagen tar särskilt upp det uppdraget och anger att alla allmänna museer aktivt ska förvalta de samlingar de givits ansvar för, för att nå verksamhetens mål.

Det kvarstår ett mycket omfattande arbete innan samtliga äldre samlingar är uppordnade, förvaras i ändamålsenliga lokaler och system, är digitalt registrerade

⁴³ Riksantikvarieämbetet, 2019a, tabell 12 och 12.1. Läs mer om *Spectrum*: Riksantikvarieämbetet, 2020a.

⁴⁴ Jamtli.

⁴⁵ Jamtli och Gotlands museum, Norrbys kultureservat.

samt fysiskt och digitalt tillgängliga. Insamlade objekt som fastigheter, fornminnen, fordon och biologiskt kulturarv, som ofta förvaras utomhus, utgör särskilda utmaningar inom samlingsförvaltningen.

Arbete med frågor om samlingsförvaltning av nyinsamlade fysiska och digitalt födda objekt sker löpande. Samlingsförvaltningsarbetet är personalintensivt och innehåller både högt kvalificerade och okvalificerade uppgifter.

7.1.2 Museiverksamhet

Ändamålet att bedriva museiverksamhet omfattar museets inre uppdrag kring kunskap och förmedling. I verksamheten ingår bearbetning och utveckling av befintliga samlingar, insamling och dokumentation för kunskapsuppyggnad. Samtidsdokumentation i nära dialog med regionens medborgare är en viktig del för framtidens förståelse av olika historiska skeenden. Museerna utför egen forskning och bidrar till andras forskning. De utgör del av samhällets struktur för kunskap och ingår bland minnesinstitutionerna (arkiv, bibliotek och museer).

Kunskap handlar om fakta, förståelse och färdigheter, tillägnade genom trading, studier eller erfarenhet. Arbetet med immateriellt kulturarv handlar i många fall om så kallad tyst kunskap. För att kunna bidra till samhällsutvecklingen behöver den kunskap museer har, förmedlas till den som efterfrågar den eller som ännu inte vet att den behöver den. Den ska göras tillgänglig och förmedlas anpassat för olika ändamål. Regionmuseerna arbetar för alla medborgarna i regionen, men även för dem utanför. De arbetar också med specifika grupper som utbildningsväsendet, offentlig förvaltning eller näringslivet. Förmedling kan ske på många olika sätt och via människans alla sinnen.

Det kan handla om utställningar, pedagogisk verksamhet, aktiviteter eller program och samverkan med omvärlden. Det innefattar även att tillgängliggöra digitala informationsmängder via olika kanaler. Den stora utmaningen för museiverksamheten är att följa nationell och internationell metod- och teknikutveckling, både vad gäller museiarbetet och i att kommunicera och attrahera besökare och andra brukare. Verksamheten inom Riksutställningar⁴⁶ medverkade under lång tid till att utveckla förutsättningarna och kunskapen inom utställningsmediet och dess potential för kunskapsförmedling och kulturupplevelse. Det som i mitten av 1960-talet beskrevs som ”arrangerande av samlingarna” är i dagens läge utställningsprojekt som omsätter sex- och ibland sju siffriga belopp. Förväntningarna på digital kompetens och mognad är även generellt stor och kräver tunga investeringar, ofta med kort livslängd men långa förvaltningskostnader.

Själva museiuppdraget är sannolikt det som förändrats minst vad gäller verksamheten, även om de förutsättningar samtiden ger vad gäller tekniska hjälpmedel,

⁴⁶ Riksutställningar existerade 1965–2017.

pedagogisk utveckling och liknande självklart ser helt annorlunda ut än för hundra år sedan. Ett i viss mån tillkommande, eller förtydligat uppdrag är det om det immateriella kulturarvet.⁴⁷ Flera regionmuseer har sett det naturligt att återuppta det tidiga 1900-talets samarbete med hemslöjdsrörelsen och deras kulturarvs-uppdrag. Det innefattar framför allt kunskap om självhushållens hantverk och materialförsörjning och hur de kan bevaras, användas och utvecklas.

Museilagen anger att ett allmänt museum förvärvar, undersöker och ställer ut materiell och immateriell vittnesbörd om människan och dess omvärld. Allmänna museer ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad. Uppdraget till regionmuseet att göra urval, dokumentera, utforska och förmedla kunskap om konst och kultur- och naturarv har inte förändrats över tid. Det regionala museet förväntas fungera som del av regionens kollektiva minne och kontinuerligt uppdatera det.

Det regionala museet är en kunskapsproducerande verksamhet, något som kräver ämneskompetens hos medarbetarna både inom kärnämnen och inom museiteknik. Att följa och implementera nationell och internationell metod- och teknikutveckling inom museisektorn är resurskrävande. Det gäller särskilt den museologiska diskursen, digitala arbetsmetoder och integrerade digitala lösningar i förmedlings-, utställnings- och programverksamhet, som förväntas utvecklas i takt med samhället i övrigt och ställer krav på digital kompetens och mognad.

7.1.3 Sociala dimensioner

Regionmuseerna har över tid fyllt och fyller fortfarande, en viktig funktion för social hållbarhet i samhället. Det sker förutom genom att erbjuda kulturupplevelser även genom delaktighet och medskapande.

Museerna medverkar till social hållbarhet på flera sätt genom sin verksamhet. Dels i olika kunskapsuppbyggnads- och utvecklingsprojekt i musei- och kulturmiljö-verksamheten tillsammans med olika grupper i samhället. Dels som socialt arbete med vänföreningar och då ofta i form av volontärarbete.

Samverkan med civilsamhället via de regionala fornminnes- och hembygds-föreningarna pågår i olika omfattning. Dessa var engagerade inom det regionala museiväsendet innan 1970-talets stiftelsebildningar. De är även i många fall stiftelsebildare. Några museer har en särskild konsulent som arbetar riktat mot den målgruppen.

Det sociala åtagandet gäller inte minst för personer som står långt från arbetsmarknaden. Regionmuseerna har en sekellång tradition att erbjuda arbetsuppgifter

⁴⁷ Unesco, 2003.

som svarar mot deras förutsättningar. 14 av regionmuseerna ingår i projektet Kulturarvs-IT, som finansieras med statliga medel som fördelas av Riksantikvarieämbetet.⁴⁸

Olika projekt för att använda omställningsmedel och styra arbetsinsatser mot kulturvårdande uppgifter har även genomförts, exempelvis Kulturvårdscentrum i Uddevalla, som under 1980-talet utbildade friställda varvsarbetare till att arbeta med föremålsvård för hembygdsrörelsen. Projektet finansierades med statliga omställningsmedel.

Under 1990-talet och 2000-talet genomfördes två stora projekt riktade till arbetslösa akademiker, *Sesam* och *Access*. Bland annat regionmuseerna skapade meningsfulla projekt och anställde medarbetare via medel som fördelades av Statens kulturråd.

Under 2000-talet har även projekt med så kallad Fas 3-arbetskraft, instegstjänster och andra tjänster finansierade via Arbetsförmedlingens stödsystem, kunnat ordnas inom museiverksamheten.

Sammanfattningsvis kan noteras att de regionala museernas bidrag till social sammanhållning och för att skapa meningsfull sysselsättning för människor, har en sekellång historia. Det bidraget till samhället kan uppmärksammas tydligare.

7.1.4 Besöksanläggning för kulturupplevelser

Ett allmänt museum ska vara öppet för allmänheten. Det ska vara utformat så att det är tillgängligt och anpassat för olika användare och deras förutsättningar.

Alla regionmuseer utom ett⁴⁹ har minst en besöksanläggning öppen för allmänheten. Museibygnaden innehåller de publika ytor där en stor del av den utåtriktade verksamheten bedrivs. Det förekommer även att museet driver konsthall. Utöver reception, utställnings- och aktivitetslokaler finns där ofta café, restaurang och butik. Museet har även arkiv, bibliotek och forskarutrymmen som tar emot besök. Friluftsmuseianläggningarna utgör i sig en utställningsmiljö som fungerar som bas för pedagogiskt arbete och programverksamhet.

Under 2010-talet har förutsättningarna för att utveckla museernas digitala besöksytor med utställningar och visningsverksamhet tillkommit, en förändring mot fler arenor som kan nå många.

⁴⁸ Riksantikvarieämbetet, 2021a.

⁴⁹ Stockholms läns museum har ingen fysisk besöksanläggning, men arbetar via digitala plattformar.

Entréavgiften till museets utställningar utgör del av regionmuseets intäkt. Uppföljningssystemen, inklusive den offentliga statistiken som museerna ska rapportera till har ett stort fokus på antalet besökare till besöksanläggningarna.

Sammanfattningsvis ska ett allmänt museum vara en offentlig plats tillgänglig för alla. Den förutsättningen har inte förändrats över tid. Det uppdraget återfinns även i museilagen.

Regionmuseerna förväntas skapa attraktiva mötesplatser för kulturopplevelser och offentliga samtal, vilket ses som viktigt för medborgarna och samhällets välmående och utveckling. I takt med samhällets digitala omställning förväntas de regionala museerna även etablera sig som digitala mötesplatser.

Regionmuseernas framgång mäts i offentlig rapportering, bland annat genom hur många fysiska och digitala besökare de tar emot.

7.1.5 Kulturmiljöverksamhet

Kulturmiljöverksamheten är museernas ”yttre” arbete. Även här utgår uppdraget från kunskap och förmedling. Förvaltningsuppdraget handlar här om objekt och miljöer in situ. I många fall medverkar museet i samarbeten kring förvaltning av kulturarv som ägs och förvaltas av någon annan än museet.

Med kulturmiljö avses hela den av människan påverkade miljön. Det handlar om kunskapen och berättelsen om landskapet, skogen och stadsmiljön och alla de platser där människor levt och verkat. Till området räknas fornminnesplatser och arbetet med deras vård, arkeologisk undersökningsverksamhet och byggnadsantikvariskt arbete, men även arbete med naturmiljöer. Regionerna och kommunerna har även betydande konstinnehav utplacerat i offentlig miljö och på arbetsplatser.

Vissa delar av de företeelser som räknas till kulturmiljö är statens ansvar, men på grund av deras geografiska läge får de betraktas som integrerade i den regionala kontexten. Det gäller exempelvis arkeologiska lämningar och statliga byggnadsminnen. För att ge en bild över omfattningen av kulturarvsföreteelser har en sammanställning över kulturmiljöer i respektive region gjorts (se bilaga 1, tabell 3).

Kommunerna har ansvar för plan- och byggfrågor. Vissa kommuner har anställt kommunantikvarier. År 2018 redovisade endast 36 av 290 kommuner att de hade tillgång till motsvarande ett årsverke eller mer.⁵⁰ Regionmuseerna förväntas dels hantera remisser kring kulturmiljö, dels ge stöd till kommuner utan egen antikvarie. Se vidare under avsnitt 7.1.7.

⁵⁰ Myndigheten för kulturanalys, 2020a, s. 54.

Kulturmiljöverksamheten är det som förändrats mest vad gäller regionmuseernas verksamhet. De historiska förändringarna har tidigare beskrivits i avsnitt 3. Det har sedan 1976, då länsantikvariefunktionen inrättades på länsstyrelserna, framförts att det finns otvetydigheter kring förväntan och förutsättningar.⁵¹ Det tidigare täta samarbetet med länsstyrelserna upphörde i samband med samhällets allmänna avreglering. Från mitten av 1990-talet har samarbetet till stor del ersatts med upphandling av tjänster. Vid övergången till kultursamverkansmodellen omnämndes inte kulturmiljö bland de verksamheter som omfattades av bidragssystemet. Det justerades dock från 2017 genom förtydligande av bidragsförordningen.

Verksamhetsområdet är omfattande och dess geografiska utbredning en annan utmaning. Från 1990-talet och framåt har delar av kulturmiljöarbetet utvecklats till en tjänstesektor som upphandlas av länsstyrelsen och andra enligt lagen om offentlig upphandling. Uppdragsverksamhet inom arkeologi, konservering och det byggnadsantikvariska området är en inkomstkälla för regionmuseer.

Sammanfattningsvis kan noteras att regionmuseerna har ett integrerat perspektiv på kulturarvsarbete som omfattar både inre och yttre museiverksamhet inom det geografiska område de har ansvar för. Det har inte förändrats. Kunskapsuppdraget omfattar även kulturmiljö. Museet har att dels att bedriva egen kunskapsutveckling, dels skörda kunskap som andra producerat.

Regionmuseernas mandat och roll inom det statligt reglerade kulturmiljöarbetet har dock förändrats påtagligt vid två tillfällen, dels vid avskaffandet av landsantikvarierna och inrättandet av länsantikvarie på länsstyrelsen under sent 1970-tal, dels efter 1990-talets avreglering och länsstyrelsernas övergång till att konkurrensutsätta arkeologitjänster.

Det kultur- och naturarv som finns i respektive region omfattar ett stort antal objekt och miljöer. Den regionala kulturmiljöverksamheten är därför omfattande, kräver hög ämneskunskap och innebär samverkan med offentliga, civila och privata aktörer. Kulturmiljöarbetet utförs både av offentliga och privata aktörer samt av civilsamhället.

7.1.6 Främjande verksamhet

Det regionala uppdraget innefattar att främja kulturarvsarbetet i sin helhet och att utveckla förutsättningarna för andra att arbeta för och med kulturarv. Inom regionerna finns kommunala museer och civilsamhällets alla kulturarvsrelaterade verksamheter. Ett axplock av dessa finns beskrivna i bilaga 1, tabell 2. Där återfinns fornminnes- och hembygdsföreningar, byggnadsvårdsföreningar,

⁵¹ 1995 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag av regeringen att i samarbete med länsstyrelserna och länsmuseum ta fram riktlinjer för ansvarsfördelningen i kulturmiljövården.

hemslöjdsföreningar, släktforskare, folkmusik och folklig dans, lajvare och re-enactment, listan kan göras lång.

Konsulentverksamhet med inriktning mot konst och kulturarv kan ha museet som bas. Det gäller kulturarvs- eller hembygdskonsulent, konst- eller form- och bildkonsulent och slöjdkonsulent. I bilaga 1, tabell 6 finns en sammanställning över dem. Man kan konstatera att de regionala funktioner som arbetar med främjande-arbete antingen kan arbeta med regionen och dess kulturförvaltning eller med regionmuseet som bas. I några fall har de även civilsamhällets organisationer som arbetsgivare, exempelvis en hemslöjdsförening eller en hembygdsförening. Det varierar även om konsulentverksamheten är integrerad i museets verksamhet eller om den arbetar mer självständigt. Slöjdkonsulenternas ökade verksamhet inom kulturarvsområdet och då särskilt inom immateriellt kulturarv har kommit att integreras i museiarbetet.

Regionmuseet är en arena för att ta emot vandringsutställningar. Under större delen av 1900-talet har man samverkat med centralmuseerna kring dessa och sedan 1960-talet med Riksutställningar. De arbetar idag även exempelvis med Forum för levande historia. Museerna cirkulerar även utställningar mellan sig.

Regionsmuseets lokaler kan även upplåtas till programverksamhet som andra, till exempel föreningar, arrangerar.

Sammanfattningsvis kan konstateras att regionmuseet är en befintlig regional resurs för verksamhet inom kultur, samt kultur- och naturarv. Museet är del av kulturens regionala publika infrastrukturanläggningar för kultur.

Bred samverkan stärker rollen som regional nod och kontaktpunkt gentemot andra regioner, staten och den internationella arenan.

7.1.7 Nod för kunskap, råd och stöd

Det finns en förväntan på att regionmuseet ska bidra med regional kunskap och underlag både till det offentliga och civila samhället samt till enskilda personer.

Några exempel är råd och stöd utifrån den regionala kontexten till:

- Riksantikvarieämbetet kring statliga byggnadsminnen i regionen
- länsstyrelserna kring arkeologi, kulturmiljö, världsarvsfrågor, kulturresevat och naturom
- regionen vid framtagning av utvecklingsstrategi och kulturplan
- kommunerna i bedömning av kulturhistoriska värden, planärenden⁵² m.m.

⁵² I Prop. 2016/17:116, 10.3, förtydligas kulturmiljöarbetets ställning i kultursamverkansmodellen.

- grundskolan och högre utbildning för genomförande av specialarbeten och forskningsuppgifter
- samfundet Svenska kyrkan i kulturarvsärenden och Regional samrådsgrupp för frågor om kyrkoantikvarisk ersättning⁵³
- civilsamhället, amatörforskare och allmänheten
- företagare inom exempelvis arkeologi, byggnadsvård, design, digitala applikationer, turismnäring
- internationella och interkulturella kontakter och initiativ för utbyte och samverkan inom kultur- och naturarvsområdet.

Sammanfattningsvis är regionmuseet en befintlig regional resurs för hela samhällets behov av kunskap om det geografiska område museet ansvarar för.

7.2 Förutsättningar och uppföljning av verksamheten

7.2.1 Omfattande verksamhet på få personer

Det ändamål och de uppdrag som har lagts på regionmuseerna är mycket omfattande. Det är genom den verksamhet som utförs via dem som en betydande del av det praktiska kulturarvs- och kulturmiljöarbetet sker. Utan tvekan kan konstateras att allt det som förväntas göras, men det görs i olika omfattning och inte vid vart och ett av regionmuseerna, utan sammantaget över landet i sin helhet. Länsmuseumens samarbetsråd, som beskriver sig som Sveriges största museum, sammanfattade 2017 verksamheten under följande rubriker: Hela Sverige, Tjugofyra mångfaldsplatser, Snabbfotad kulturaktör och Demokratisk plats.

För att förstå vilken verksamhet som rapporten avser är det viktigt att ge en bild av dess storlek. I avsnitt 10.1, tabell 8 presenteras antal årsverken 2018. De omfattar ca 1 275 årsverken enligt inrapporteringen till Myndigheten för kulturanalys, som sammanställer den offentliga statistiken.

Generellt är det små verksamheter sett till antalet årsverken. Endast två regionmuseer rapporterar mer än 100 årsverken och mindre än hälften, 10 av 24, mer än 50 årsverken. Medel för att bedriva verksamheten är självklart den viktigaste förutsättningen och styr omfattningen och volymen av den prestation som kan förväntas. Regionmuseerna har signalerat via olika kanaler att de har att hantera ökade fasta kostnader och minskade anslag. Liksom att de befarar att de, d.v.s. det regionala allmänna museiväsendet, riskerar att hamna i en kulturskuld då de inte har förutsättningar att klara sina löpande arbetsuppgifter och uppdrag. Samtidigt

⁵³ Överenskommelse mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan (Ku2000/470/Ka).

kan konstateras att det finns en utbyggd struktur med väl utrustade musei-anläggningar och samlingar runt om i hela landet. Dessa har potential att utnyttjas mer effektivt.

Även om de regionala museerna till antalet medarbetare är små organisationer och deras förutsättningar är begränsade så är deras verksamhet väl känd hos medborgarna. Det har gjorts flera analyser av museers betydelse och effekt för samhället. Kulturförvaltningen i Göteborg har exempelvis tagit fram rapporten *Kulturens värde och sociala effekter*.⁵⁴ Ett annat exempel är *Värmlands museum. En tillgång för regionen* från 2015.⁵⁵ Ytterligare ett, om än mer lokalt, *En studie kring samhällsekonomi kring Nordiska Akvarellmuseet*.⁵⁶ Rapporterna kan tjäna som exempel på hur museers verksamhet och betydelse beskrivs. I avsnitt 7.4 följer en redogörelse för hur museerna hanterat den extraordinära situationen med pandemin. Avsnittet nedan är ett försök att se vilka delar av museernas verksamhet som går att spåra i offentlig uppföljning och andra sammanställningar. Det visar även vilka delar av verksamheten som prioriterats för uppföljning från nationell nivå.

7.2.2 Verksamhetsberättelserna är anpassade för respektive regionmuseums behov

Fördelningen av de statliga bidragen till regional kulturverksamhet är delegerad till regionerna genom kultursamverkansmodellen. Statens kulturråd arbetar dock med uppföljning. Syftet ”är demokratisk insyn och legitimitetsskapande samt kunskapsinhämtning och underlag för prioriteringar”.⁵⁷ Riksantikvarieämbetet ingår i Kultursamverkansrådet och en av uppgifterna i rådet är att ta del av verksamhetsberättelserna från samtliga regionala museer som får medel via samverkansmodellen. En bedömning av hur verksamheten svarar mot de kulturpolitiska målen ska göras, men det finns 2020 inte någon fråga i bedömningsunderlaget som svarar mot kulturmiljömålen. Det finns möjlighet att lyfta fram särskilt intressanta exempel som noteras under arbetet.

Metoden för bedömning är under utveckling och år 2020 är första året för att pröva att följa de regionala kulturverksamheterna via årsredovisningar och verksamhetsberättelser. Statens kulturråd konstaterar i sina anvisningar att ”en utmaning med att låta den kvalitativa uppföljningen utgå från årsredovisningar och verksamhetsberättelser är deras disparata karaktär, det vill säga varierande längd, omfattning osv.”⁵⁸

⁵⁴ Grinell, 2020.

⁵⁵ Riksutställningar, 2015.

⁵⁶ Armbrecht & Andersson, 2010.

⁵⁷ Statens kulturråd, 2020.

⁵⁸ Statens kulturråd, 2020.

7.2.3 Offentlig statistik har fokus på antal besökare och programverksamhet

Myndigheten för kulturanalys sammanställning av uppgifter avseende data om verksamheten vid museerna och kulturmiljöarbetet har använts för att förstå hur verksamheten redovisas i den officiella statistiken. I möjligaste mån har uppgifter avseende år 2018 använts.⁵⁹

Den information som samlas in och redovisas om de regionala museernas verksamhet finns uppdelad i två redovisningar som följer idén om inre och yttre kulturarvsarbete. Den inre verksamheten redovisas i serien *Museer* och den yttre i *Kulturmiljöstatistik*. Vad gäller konstområdet pågår ett utvecklingsarbete för statistik inom bild- och konstområdet. En pilotstudie är planerad av Myndigheten för kulturanalys under 2020/2021.

I serien *Museer* redovisas antal besök, dels till museianläggningen, dels till de verksamheter museet erbjuder. Även antal digitala besök till museets webbplats redovisas sedan 2015. Museer som har fler än 10 anställda redovisar exempelvis antal visningar och guidningar inom museet och utanför museet samt antal föredrag, seminarier, debatter och publika samtal. Man redovisar även antal permanenta och tillfälliga utställningar och vandringsutställningar. Under verksamhetens kostnader kan utläsas hur mycket medel som använts till inköp till samlingarna, d.v.s. inte antal utan kostnad.

Vad gäller kulturmiljö konstateras i rapporteringen från Myndigheten för kulturanalys att det saknas systematisk överblick av museernas kulturmiljöarbete. De noterar även att det regionala kulturmiljöarbetet också sker vid de regionala kulturförvaltningarna. Verksamheten beskrivs enligt följande: ”Det är vanligt att museers kulturmiljöarbete rör både byggnadsvårds- och kulturmiljörådgivning, antikvarisk medverkan och kontroll, framtagande av kunskapsunderlag och inventering. Dessa uppgifter utförs av antikvarier och arkeologer. Dessutom förekommer det att museer har egna kulturarvs- eller hembygdskonsulenter som arbetar för samverkan med hembygdsföreningar och arbetslivsmuseer. /.../ En stor del av kulturmiljöarbetet på museer rör också informations- och pedagogiska insatser.”⁶⁰

Uppgifter som visar på kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning samt forskning och utveckling finns inte med i redovisningarna.

⁵⁹ *Kulturmiljöstatistik* har getts ut 2016 respektive 2020.

⁶⁰ Myndigheten för kulturanalys, 2020a, s. 55.

7.3 Goda exempel på verksamhetsutveckling

I uppdraget att göra en genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet ingår också att söka goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen. Därför vände sig Riksantikvarieämbetet, tillsammans med Länsmuseumernas samarbetsråd, under hösten 2020 till regionmuseerna med en inbjudan till att bidra med goda exempel på hur de utifrån sitt uppdrag om att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning har arbetat med verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

20 av 24 regionmuseer valde att svara och exemplen har sammanställts i bilaga 2.

De goda exemplen är mångfacetterade och berör satsningar på såväl barn och unga som äldre, nysvenskar, minoriteter och marginaliserade grupper, samt samverkan med föreningar, organisationer, kommuner, näringsliv, utbildningsinstitutioner, besöksnäringen m.fl. De exemplifierar såväl utveckling av arbetssätt inom traditionellt museiarbete som innovativa satsningar inom till exempel socialt arbete och delaktighet.

Det framträder vissa tydliga mönster, där exemplen skulle kunna grupperas i kategorierna *hållbar tillväxt*, *den demografiska utvecklingen*, *migration och integration*, *demokrati och jämställdhet* samt *social sammanhållning*.⁶¹ Man märker dock hur flera kategorier går i varandra och hur särskilt tätt just integration, demokrati och social sammanhållning hänger samman – många av exemplen skulle kunna klassificeras inom alla tre. Man skulle kunna sammanfatta dessa i termer av *inkludering och delaktighet*.

I kategorin *hållbar tillväxt* kan man sortera in projekt kring mass- och överkonsumtion, hållbar turism och hållbara utställningsrum, men även kring kulturmiljövårdens hantering av klimatförändringarna och frågor kring hur traditionell materialkunskap, slöjd, hantverkskunskap, byggnadsvård och återbruk kan bidra till en hållbarare framtid.

Kategorin *den demografiska utvecklingen* samlar projekt kring relationen stad–land, glesbygdsfrågor, landsbygdsutveckling och problematiken att nå ut i hela länet.

Projekt kring *migration och integration* handlar ofta om stöd till nysvenskar att via kulturen lära sig mer om och integreras in i det svenska samhället, exempelvis genom framtagandet av specifika webbplatser, samverkan vid framtagande av

⁶¹ Dessa kategorier ingick i Framtidskommissionens framtidsutmaningar, se Ds 2013:19, Svenska framtidsutmaningar.

utställningar, integration genom skapande slöjd och identitetsskapande insatser i områden med stor andel nysvenskar.

Många exempel kan föras till kategorin *demokrati och jämställdhet* och berör i hög grad tillgänglighet. Att göra kulturarvet tillgängligt för alla är en demokratifråga. I denna kategori kan man lyfta fram projekt kring samiska kulturyttringar och projekt som vill belysa marginaliserade grupper i samhället. Hit hör även projekt som berör digitalisering av samlingarna, utveckling av appar och fysiskt tillgängliggörande av kultur- och naturmiljön, samt samarbeten med besöksnäringen och världsarvsatsningar, skapande av utställningar tillsammans med målgrupperna och satsningar på att föra ut kunskapen om kulturarvet i områden med låg utbildningsnivå.

Den sista kategorin, *social sammanhållning*, samlar projekt kring kulturmöten och generationsmöten, normutmaningar och stöd vid psykisk ohälsa och funktionsvariationer.

Sammantaget kan konstateras att alla satsningar kring hållbarhet, tillgänglighet, integration, demokrati, inkludering och delaktighet egentligen skulle kunna sammanfattas i begreppet *social hållbarhet*. De goda exemplen visar vilken betydelsefull resurs de regionala museerna är i den bredare samhällsutvecklingen.

7.4 Pandemin 2020 tydliggör museernas samhällsroll

Den globala spridningen av coronaviruset påverkar samhällen över hela världen. Det gäller även kultur- och kulturarvsverksamheter. Pandemin och samhällets åtgärder för att begränsa smittspridningen förändrar människors beteende och tvingar fram nya arbetssätt i en situation där vi inte kan mötas fysiskt på samma sätt som för bara ett år sedan. Coronaviruset har haft och kommer att få konsekvenser som ingen kan ha facit på nu utan kanske först om några år.

Internationell statistik som NEMO, Network of European Museum Organisations, tagit fram visar att 92 procent av museerna inte kunde ta emot besökare under våren.⁶² Hösten 2020 gjorde NEMO en uppföljande undersökning som visar att mer än 70 procent av de svarande museerna hade stängt en andra gång, utan fastslaget datum för återöppnande. Även under sommarmånaderna, då många av museerna öppnade igen, hade fem av tio museer ett publiktapp på mellan 25 och 75 procent. Museerna räknar med att det tar lång tid innan de är tillbaka i samma publiksiffror som innan pandemin, kanske ända till sommaren 2022. Museernas stora inkomstbortfall och publiktapp öppnar för frågor kring affärsmodeller och

⁶² 650 museer i 41 länder deltog i NEMO:s enkätundersökning våren 2020. NEMO, 2020, s. 2–4.

mätmetoder, men också för diskussioner kring nya förhållningssätt och metoder för att vara relevanta.⁶³

Samtidigt har museerna under hela den pågående pandemin varit proaktiva när det gäller att ställa om verksamheten för att svara upp mot sina samhällsuppdrag och människors behov. Museer har bidragit till att minska människors isolering genom ökat digitalt utbud och utvidgad service, de har tillverkat visir, bidragit till medicinsk utrustning och erbjudit skolor olika lärmiljöer genom digitala kanaler. Inte minst har de arbetat med sitt grunduppdrag att dokumentera, samla in och dela människors upplevelser av pandemin och sätta den i historiska sammanhang.

Museerna i Sverige lockar till drygt 26 miljoner besök ett normalår. År 2020 såg helt annorlunda ut. Sommaren innebar en lugnare period ur pandemisyndpunkt och trots stora begränsningar i öppethållande och utbud, med anledning av pandemin, besökte i snitt 41 procent museerna jämfört med föregående sommar, enligt en rapport från Sveriges Museer. Utanför storstadsområdena noterades en stor andel inhemsk turism, men de regionala skillnaderna var stora. Gotland hade t.ex. 23 procent av fjolårets besökstal, Skåne hade 67 procent och Västernorrland 80 procent.⁶⁴

Hösten försämrade ett redan negativt läge. Fortsatt smittspridning och skärpta allmänna råd samt förbudet att anordna allmänna sammankomster och offentliga tillställningar med fler än åtta personer, påverkade verksamheterna och museerna stängde för fysiska besök. Friluftsmuseer och parker har kunnat hålla öppet, men med restriktioner och åtgärder för smittskyddssäkring. Den ideella musei- och kulturarvsverksamheten är i en särskild situation, som just ideellt drivna och beroende av entréintäkter och intäkter från arrangemang, fikaförsäljning etc. Många av de aktiva tillhör dessutom själva riskgrupperna.

Pandemin har skapat en situation som ingen kunnat förutse och gjort att behovet av att samtala och dela information blivit allt viktigare. På initiativ av Riksförbundet Sveriges Museer bildades våren 2020 ett Informationsforum för de större museiorganisationerna. Här ingår utöver Sveriges Museer även ArbetSam/Arbetslivsmuseernas samarbetsråd, Centralmuseernas samarbetsråd, Länsmuseumernas samarbetsråd, Sveriges Hembygdsförbund samt företrädare för den kommunala museisektorn. Även Sveriges kommuner och regioner, SKR, och Riksantikvarieämbetet är representerade i forumet.

Riksantikvarieämbetet har utifrån sitt ansvar för musei- och kulturarvsfrågor en nära dialog med museerna och har bidragit med stöd inom myndighetens uppdrag,

⁶³ 600 museer i 48 länder deltog i NEMO:s undersökning hösten 2020. NEMO, 2020b, s. 3–4.

⁶⁴ Sveriges Museer, 2020c, s. 1–2.

t.ex. inom bidragsgivningen, i det praktiska kulturens arbetet och genom informationsspridning, arrangerande av digitala möten och så vidare.

Detta avsnitt belyser i huvudsak hur pandemin tydliggör regionmuseernas samhällsroll och exemplen hämtas främst från den regionala museistrukturen. Det ska dock noteras att alla landets museer, oavsett huvudman, organisation eller verksamhetsinriktning, är satta under press, samtidigt som de visar prov på kreativa lösningar för att fullfölja sina uppdrag. Pandemin har gjort att museernas styrkor, men också deras utsatthet blivit synligare.

7.4.1 Husen stänger men verksamheterna pågår

Pandemisituationen påverkar museernas verksamhet, främst som besöksmål, det vill säga den del av verksamheten som kanske är mest känd för omvärlden. I en undersökning som Sveriges Museer gjorde i maj 2020 anger 96 procent av de svarande museerna att pandemin påverkat den publika verksamheten, med betydligt färre besökare, inställda program, framflyttade utställningar och så vidare.⁶⁵

Sverige har inte haft någon allmän nedstängning av samhället, men museerna har arbetat för att minska smittspridningen med anpassning av öppettider, inställda aktiviteter, publikbegränsningar för att undvika trängsel, fler utomhusaktiviteter och så vidare. Friluftsmuseer och verksamheter med stora lokaler har haft lättare att göra förändringar än små museer.

Museernas verksamhet, som till exempel att samla, vårda och utveckla sina samlingar av föremål, bilder och berättelser, fortgår liksom regionmuseernas yttre verksamhet med kulturmiljöarbete och uppdragsverksamhet. Museerna har också påbörjat en omfattande digital transformation för att möta publiken.

Generellt tar museerna stort ansvar för att hitta nya sätt att fullfölja sina uppdrag för att nå de kulturarvspolitiska prioriteringarna att kulturarvet ska vara en angelägenhet för alla, att medskapande och engagemang ska främjas och det offentliga samtalet vidgas och fördjupas.⁶⁶

När pandemin stänger museerna så är det viktigt att komma ihåg att verksamheten pågår även om museet inte är öppet för fysiska besök.

7.4.2 Tid för inre arbete

I Sveriges Museers undersökning våren 2020 om hur museerna påverkats av coronapandemin, uppges att 30 procent av de svarande museicheferna ser en direkt

⁶⁵ Sveriges Museer, 2020b, s. 3.

⁶⁶ Prop. 2016/17:116.

påverkan på den aktiva samlingsförvaltningen. Vissa museer satsar på samtidsdokumentationer. Andra har omorganiserat så att fler medarbetare arbetar med samlingsförvaltningen. I undersökningen konstateras att det är svårt att se en kortsiktig effekt på samlingsarbetet, men att många ser långsiktiga konsekvenser för museernas kärnverksamheter, inte minst om personalen minskar ytterligare.⁶⁷

Länsmuseernas samarbetsråd uppger att generellt ser regionmuseerna i nuläget ingen större negativ påverkan på arbetet med samlingsförvaltningen. Många museer vittnar om mer tid för beståndsgenomgång, katalogisering och digitalisering av samlingarna. Samtidigt finns en risk att verksamhet behöver stängas ned beroende på permittering eller uppmaningar om hemarbete för att minska smittspridning i samhället. Riksantikvarieämbetet har samlat information och sammanställt ”Att tänka på”-punkter på sin webb. Risker och säkerhetsaspekter poängteras särskilt i händelse av att lokaler lämnas utan daglig tillsyn.⁶⁸

Pandemin har kraftigt begränsat den fysiska tillgången till samlingar och arkiv. Magasinsvisningar och forskarbesök ställs in. Arbeta med utställningar och ut- och inlån av föremål påverkas. För att väga upp den begränsade fysiska tillgängligheten har museerna markant ökat sina digitala aktiviteter och tillgängliggörandet av kunskap, samlingar och verksamhet på digitala plattformar. ”För vissa innebär det en omställning och kursändring som ställer krav på nya kompetenser, strategier och mätmetoder”, uppger Länsmuseernas samarbetsråd, som också menar att omställningen har mottagits mycket väl bland följarna.⁶⁹

Museerna tillhör samhällets mest centrala minnesinstitutioner och en av huvuduppgifterna är att dokumentera samtiden för att bygga upp kunskap för framtiden, men också för att kunna delas i samtiden. Pandemin har medfört att museernas insamling och dokumentation har ökat och förnyade strategier och processer för samtidsinsamling tas fram vid åtminstone ett regionmuseum. Riksantikvarieämbetet bidrog i april med stöd genom ett så kallat digitalt *K-samtal* på temat om museers samtidsdokumentation i kristider. Flera av landets museer medverkade i programmet.⁷⁰ Fler K-samtal på olika teman relaterade till pandemisituationen har därefter genomförts under året med och för museerna.

Flera museer dokumenterar hur samhället och invånarna påverkas av och upplever pandemin genom att samla in människors berättelser, bilder och föremål: Tomma hyllor i butikerna i våras, hamstring av toalettpapper, hur det är att vara 70-plussare under en pandemi, om att längta efter barnbarn, efter att mötas och kramas. Samtidsdokumentationerna handlar också om att förlora jobb och inkomst, eller om

⁶⁷ Sveriges Museer 2020a, s. 3.

⁶⁸ Riksantikvarieämbetet, 2020b.

⁶⁹ Länsmuseernas samarbetsråd, 2020c.

⁷⁰ Riksantikvarieämbetet, 2020c.

hur hemmet förvandlas till arbetsplats och studieplats när arbetsgivare rekommenderar hemarbete och studier förläggs till hemmiljön.

Människors tankar om och upplevelser av isolering och oro, men också om glädjeämnen och hopp, samlas in, delas och sparas för framtiden. Genom dokumentationer av pandemin och insamling av människors berättelser blir museernas roll som en viktig del av samhällets minne extra tydlig.

7.4.3 Omställning till nya format

”Att tvingas tänka nytt och annorlunda har främjat innovation och skapat mod att våga testa nya saker.”⁷¹ Allt sedan pandemin bröt ut under vårvintern har museer världen över visat prov på stor kreativitet i att utveckla formerna för hur de kan nå ut till publiken och fullfölja sina mål.

Pandemin har kraftigt ökat den digitala transformationen i samhället. Detta sker i en takt som nog ingen kunde ana för ett år sedan. Det gäller inte minst kulturarv och museer, som genom utvecklingen av digitala lösningar kan arrangera verksamheter och aktiviteter som kommer hem till folk istället för att de kommer till museet: livesända och filmade visningar, kunskap som förmedlas och kulturarv som diskuteras i podcasts och möjligheter till digitala museibesök. Museerna har generellt ökat sin närvaro i olika digitala kanaler.⁷² De tar med sina följare på visningar i utställningar och magasin och på vandringar i staden och landskapet. Utställningar och bilder projiceras i utomhusmiljöer. I juletid sammanställde museerna en gemensam lista över alla sina aktiviteter för att så många som möjligt skulle kunna ta del av traditioner och firande digitalt och i utomhusaktiviteter.⁷³ Göteborgsmuseerna samlar sina digitala erbjudanden i Digiseum för museiupplevelser hemifrån soffan.⁷⁴

Utvecklingen skapar behov av nya insikter och behovet av att lära mer om sina digitala besökare och deras specifika förutsättningar och behov diskuteras, bland annat vid NEMO European Museum Conference 2020, *Museums making sense*.⁷⁵

Denna diskussion förs även vid svenska museer. Regionmuseerna har gemensamt identifierat behov av ökad kännedom både om besökare och om icke-besökare. Med anledning av coronapandemin har man valt att fokusera på det digitala arbetet och den digitala publiken. De behov som lyfts fram är bl.a. att öka kunskapen om vilka museerna når med det digitala utbudet och hur man kan utveckla erbjudandet

⁷¹ Citat från Lundberg & Hellberg, 2020.

⁷² Sveriges Museer samlar på sin webbsida länkar till det digitala Museisverige, se Sveriges Museer, 2020d.

⁷³ Sveriges Museer, 2020e.

⁷⁴ Se t.ex. Göteborgs konstmuseum, 2020.

⁷⁵ NEMO, 2020c.

i interaktion med målgrupperna. Inte minst ser man ett behov av hållbara finansieringsmodeller för arbetet.⁷⁶

Pandemin har påskyndat arbetet med att utveckla det digitala utbudet. Det skapar behov av större digital kompetens och fördjupad kunskap om målgruppernas specifika behov och förutsättningar.

Samverkan mellan skolan och kulturarvsinstitutioner som museer, arkiv, bibliotek och världsarv är omfattande och skolan ses generellt som en av de viktigaste målgrupperna. Kulturarvsinstitutionernas verksamhet kan bidra till skolans demokratiuppdrag och till elevernas historiemedvetande och förmåga till källkritik. Museerna, arkiven och biblioteken har en viktig funktion som alternativa lärmiljöer, som kan väcka intresse hos eleverna och stimulera en livslång lust att lära. Men, alla elever har inte samma tillgång till kulturarvsinstitutionerna. Det visar den utredning som Riksantikvarieämbetet gjort kring att kartlägga kulturarvsarbetets betydelse för skolan. Kartläggningen visar också att det saknas tydliga strukturer som underlättar samverkan mellan skola och kulturarvsinstitutioner och att det i stort är samma grupper som kom till museerna som tog del av deras digitala material.⁷⁷

Här finns en stor utmaning och potential för museerna, som blivit än påtagligare med pandemin. Många museer har utvecklat digitala lärmiljöer och visningar görs i digitala format för att vara ett stöd för skolor och elever under pandemin. Ett aktuellt exempel är Naturhistoriska riksmuseet som gör en stor satsning och utvecklar digitala lärresurser för att nå ut med aktuell forskning till landets skolor.⁷⁸

Riksantikvarieämbetet har bidragit med en webinarieriserie i 13 avsnitt med stöd till museerna för att producera och nå ut med digitala lärresurser till skolan.⁷⁹ Riksantikvarieämbetet bjuder också in kulturarvsinstitutioner till dialog om hållbar digital förmedling för att dela erfarenheter och diskutera vägen framåt.⁸⁰

En gemensam nationell museisatsning för grundskolan är *Sveriges historia* som lanserades i december 2020. Med utgångspunkt i museernas samlingar får elever och lärare tillgång till en interaktiv undervisningsresurs som har tagits fram i nära samarbete med skolan. *Sveriges historia* är ett sätt för landets museer att nå ut bredare och bli tillgängliga för fler skolor.⁸¹

⁷⁶ Länsmuseumernas samarbetsråd, 2020b.

⁷⁷ Undersökningen var den första större kartläggningen i sitt slag och genomfördes i samverkan med Riksarkivet, Skolverket och Kulturrådet. Se Riksantikvarieämbetet, 2020d.

⁷⁸ Naturhistoriska riksmuseet, 2021.

⁷⁹ Riksantikvarieämbetet, 2020e.

⁸⁰ Riksantikvarieämbetet, 2021b.

⁸¹ Lanseringen gjordes av Statens historiska museer, Gamla Uppsala museum, Glimmingehus och Riksantikvarieämbetets arkiv, Silvermuseet i Arjeplog, Dalarnas museum, Skoklosters slott, Östergötlands museum, Bohuslänns museum, Sjöfartsmuseet-Akvariet (Göteborg), Bungemuseet (Gotland), Trelleborgs museum,

Det 'nya normala' är att museerna är både fysiska och digitala platser. Den digitala transformationen har tagit stormsteg framåt på ett sätt som få trodde var möjligt för bara något år sedan, samtidigt som den kräver resurser och hållbar finansiering och förutsättningar för museerna att utveckla det digitala utbudet över hela landet.

7.4.4 Uppdragsverksamhet

Än så länge är museernas uppdragsverksamhet, arkeologi, konservering och byggnadsvård, inte påverkad i samma omfattning som den publika verksamheten i museibyggnaderna. Kulturmiljön används som en resurs när verksamheterna flyttar ut från husen och en viss ökning av intresset för byggnadsvård och rådgivning noteras. Rörande byggnadsvård och konservering är den generella bilden att marknaden varit stabil under året, enligt Länsmuseumernas samarbetsråd. Ett relativt omfattande byggande i flera delar av Sverige har i vissa län öppnat upp en marknad för att vara kulturhistoriskt sakkunnig enligt Plan- och bygglagen, PBL.

Ett antal större infrastrukturprojekt (Ostlänken, Västlänken, Förbifart Stockholm, Vägprojekt i Skåne o.s.v.) är på gång och enligt Länsmuseumernas samarbetsråd finns det finns goda förutsättningar för museernas arkeologiska uppdragsverksamhet att vara med i de större projekten och i mindre undersökningar.⁸²

Samarbetsrådet konstaterar att uppdragsverksamheten på sikt kan påverkas med minskad orderingång som i sin tur kan leda till permitteringar och varsel av personal som bedriver denna verksamhet.⁸³

Det finns en generell oro på grund av pandemin, inte minst ekonomisk oro, särskilt i de län som signalerat ekonomiska problem. Sparpaket påverkar ofta hela museets verksamhet. Museernas ekonomi och dess uppdragsverksamheters ekonomi hänger samman, även om de ekonomiskt är separerade.

7.5 Museerna bidrar i en allvarlig tid genom snabb omställning

Kriser skapar oro och riskerar att ökar polariseringen i samhället. Kultur och kulturarv kan bidra till sammanhållning. Världen över visar museer att de är beredda att bidra. I Storbritannien är till exempel the Thackray Museum of Medicine i Leeds det första museet att erbjuda sina lokaler för vaccinering för att bidra till att minska smittspridningen.⁸⁴ Organisationer som ICCROM lyfter fram

Trelleborgs, samt Etnografiska museet, Tekniska museet, Judiska museet, Hallwylska museet, Historiska museet och Livrustkammaren i Stockholm. Se <https://sverigeshistoria.se/>.

⁸² Uppgift via e-post från Olof Hermelin, ledamot i Länsmuseumernas samarbetsråds sekretariat, 2021-01-05.

⁸³ Länsmuseumernas samarbetsråd, 2020a.

⁸⁴ NEMO, 2020d.

kulturarvsarbetet som ett kraftfullt medel för att klara kriser genom att erbjuda trygga platser och bryta människors isolering, men också genom handfasta insatser som tillverkning av medicinsk utrustning, tillvaratagande av traditionellt hantverk som får förnyad aktualitet och så vidare. Att dela information och stötta varandra genom erfarenhetsutbyte museer emellan blir också viktigt.⁸⁵ Network of European Museum Organisations, NEMO, hade just museernas sociala ansvar som tema för sin digitala konferens i september 2020 och har tagit fram en rapport utifrån konferensens resultat.⁸⁶ Museer, liksom alla kulturarvsinstitutioner, är verksamheter som arbetar med långa, kanske till och med oändliga tidsperspektiv. I detta ingår att respondera på aktuella skeenden och händelser i samtiden och sätta dem i historiska perspektiv för att skapa förståelse för nuet och kanske till och med ingjuta hopp om framtiden.

Museernas respons på pandemisituationen har varit näst intill omedelbar. Flera museer dokumenterar människors upplevelser av pandemin och hur den påverkar deras vardag. Covid-19 sätts in ett historiskt sammanhang i digitala utställningar om pest och pandemier genom tiderna, i Youtube-filmer om smittkoppsvaccinering och malarias historia. Framför allt berättar museerna om hur mänskligheten klarat sig genom pandemier och kriser förr, till exempel spanska sjukan för hundra år sedan.

Generellt har museerna under hela 2020 tagit stort ansvar för att inte bidra till ökad smittspridning. Inte minst har museerna arbetat för att människor ska kunna ta del av kulturarvet även under en pandemi. Museerna visar att de är och kan fortsätta vara stabila samhällsfunktioner i tider av kris.

7.5.1 Samverkan i samhällets tjänst

Behovet av att samtala och samverka, informera varandra och utbyta erfarenheter har med pandemin blivit större än kanske någonsin tidigare. Museerna kraftsamlar och utvecklar sin samverkan, inte minst för att tydliggöra hur de bidrar till samhällsutvecklingen. Riksförbundet Sveriges Museer har tagit initiativ till att samla fakta kring hur museerna, allt från centralmuseer till ideella drivna små museer, bidrar. Materialet kommer sammanställas och presenteras 2021.

Flera av de verksamheter som bland annat regionmuseerna driver och lyfter fram när det gäller den breda samhällsutvecklingen och den sociala sammanhållningen har fördjupats med pandemin. Här kan nämnas volontärverksamhet med seniorer för att bryta ensamhet bland äldre. Ett museum utvecklar äldreboenden med hjälp

⁸⁵ ICCROM, *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*, är en mellanstatlig organisation som arbetar för att främja bevarande av alla former av kulturarv i alla delar av världen. ICCROM verkar enligt UNESCO:s universella deklaration om kulturell mångfald. Sverige är medlem sedan 1969. Se ICCROM, *Heritage in time of COVID*.

⁸⁶ NEMO & Deutscher Museumsbund, 2021.

av erfarenheter från samverkan med museer i Sydafrika kring historia, kulturarv och människors livsberättelser. I samband med pandemin sökte och fick museet medel för att snabbt tillverka minnesväskor som går runt mellan äldreboendet i länet. I ett konstprojekt arbetar ett museum med coronavirusets konsekvenser för människan, jorden och kulturen. Konstnärer, forskare och filosofer reflekterar kring månaderna som förändrade världen. Hur påverkas konstens ekosystem på längre sikt? Vad träder fram i ljuset efter krisen? Hemslöjdskonsulenterna i en region utmanade till ”Djur och odjur – broderiutmaning i karantänslöjd”. 800 personer deltog och broderade. Resultatet har sammanfogats till ett lapptäcke som nu visas på regionmuseer och andra ställen.⁸⁷

Ett museum lyfter fram att de i samtal med länsstyrelsen bestämde sig för att fördjupa sitt engagemang för asylsökande och nyanländas hälsa genom att bidra till information om covid-19 till målgruppen. I ett län har ett pågående projekt inom Tidiga insatser för integration, TIA, *Landskapet för asylsökande*, som omfattar fyra kommuner, tillfälligt ändrat inriktning till spridning av information om covid-19 och rekommendationer från Folkhälsomyndigheten.

#icoronatider har varit ett museums tema för samtidsdokumentation. Parat med frågelistor till allmänhet, vårdomsorgspersonal samt personer med kognitiva funktionsvariationer har fotografier laddats upp av medborgarna i länet. Bilderna beskriver människors upplevelser av social distansering, hemmajobb och så vidare. Sjukvårdspersonal har uppmanats att bidra med selfies på ansikten märkta av många timmars bärande av visir och ansiktsskydd.⁸⁸

Sammanfattningsvis kan konstateras att kultur och kulturarv är viktiga delar av samhällskroppen. Det finns generellt en tillit till samhällets museer, som öppna mötesplatser med stor trovärdighet. Och det är kanske här som museerna visar sin största styrka, genom att, trots bistra tider, fortsätta verka för att kulturarvet och samhällets minne ska vara en angelägenhet för alla, att främja medskapande och delaktighet och genom att fortsätta vara platser för offentliga samtal och fri åsiktsbildning.

7.5.2 Vad riskerar samhället gå miste om?

En viktig fråga är vad samhället och individer går miste om när kulturen stänger. Vad händer när scenkonsten, musikscenen, fria kulturlivet, biblioteken, arkiven och museerna inte kan möta sina målgrupper på samma sätt som tidigare? Hur lång tid tar det innan kulturen kan återstarta och vilka aktörer finns kvar då?

⁸⁷ Västarvet, 2020.

⁸⁸ Exempelen är hämtade från sammanställningen av goda exempel i bilaga 2, Goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

Ett av museerna som lämnat bidrag till de goda exemplen, menar att ”... vi [är] övertygade om att läns museerna spelar en mycket viktig roll ute i landet, större än vad som kanske framgår från ett centralt perspektiv, där det ibland kan vara svårt att skilja på vem som gör vad i de lokala/regionala sammanhangen. Men i ett samhälle som tycks bli alltmer polariserat – inte bara i storstäderna utan även i de mindre kommunerna – är vi övertygade om att kultur- och kulturarvsfrågorna blir allt viktigare för samhällsutvecklingen. Kultur, humanism och bildning är centrala funktioner som vi måste slå vakt om – och de institutioner som kan göra detta (museer, bibliotek, konsthallar, musikaktörer, kulturskolor m.m.) behöver få fortsatta resurser och goda förutsättningar för att verka. Vi måste väcka känslan hos människor i hela samhället att de är delaktiga i att skapa den nutid som en gång blir en historia att vara stolt över.”⁸⁹

Riksdagen antog den 8 januari 2021 en tillfällig pandemilag som syftar till bättre möjligheter att vidta åtgärder för att förhindra smittspridningen utan att lägga begränsningar på verksamheter som kan genomföras smittsäkert. Om det behövs så kan särskilda begränsningar införas för specifika platser, t.ex. för kultur- och fritidsverksamheter som är öppna för allmänheten.⁹⁰

Den utredning som regeringen tillsatte i december 2020 om återstart för kulturen och som också syftar till att identifiera strukturella problem som blivit synligare med pandemin, kommer sannolikt att få betydelse för framtidens museilandskap och för museernas fortsatta förmåga att bevara och utveckla vårt gemensamma kulturarv.⁹¹ Detsamma gäller det uppdrag regeringen har gett Riksantikvarieämbetet att analysera och presentera förslag på hur myndigheten kan vara ett stöd i museers arbete att anpassa sig till de förändrade förutsättningar som pandemin för med sig.⁹²

Trots allt det dystra lyfter många museer vikten av att utveckla verksamheterna för en ny framtid. Hur kan museerna gemensamt vara en resurs i samhället, hur ska de fortsätta vara relevanta mötesplatser på den plats man verkar när besökarna uteblir? En långvarig nedstängning eller begränsning i verksamheten skulle få konsekvenser för museiverksamheten, inte bara ekonomiskt. Det finns risk att ju längre museerna är stängda desto svårare kan det bli för publiken att hitta tillbaka. En fråga som också fått ökad aktualitet är hur de besöksmål som är beroende av turism påverkas i framtiden om resmönster och turism förändras för lång tid framöver.

⁸⁹ Citatet är hämtat från Blekinge museums bidrag i sammanställningen av goda exempel i bilaga 2, Goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

⁹⁰ Prop. 2020/21:79.

⁹¹ Regeringskansliet, 2020a.

⁹² Regeringskansliet, 2020b.

7.5.3 Pandemin visade på sårbarhet och behov av förändring

Med coronapandemin sätts förnyat ljus på frågan om vad ett museum är; byggnad eller verksamhet? Trots att museerna stänger sina hus för besökare så fortgår verksamheten, till viss del på andra sätt än tidigare.

Museernas digitala närvaro har ökat, inte minst i förmedlingsverksamheten. Även digitaliseringen av museisamlingarna fortgår. Att museernas digitala omställning är nödvändig torde vara oomtvistat, men det bör också noteras att det är en stor transformation som läggs till befintliga förvaltnings- och förmedlingsuppdrag och kräver resurser. ”Det krävs krafttag för att digitalisera kulturarvet på våra arkiv, bibliotek och museer och göra det användbart för alla medborgare. Det är ytterst en fråga om demokrati, öppenhet och tillgänglighet”. Det konstaterar fem institutionschefer i en debattartikel publicerad i DN i början av januari 2021.⁹³ Samtidigt som digitalisering av kulturarvet kan bidra till lägre utgifter, ökad kvalitet och innovation så innebär den ökade kostnader för kulturarvsinstitutionerna, och förvaltningen av det fysiska kvarstår. Därför behövs en helhetssyn på kostnads- och nyttoeffekter för att fördela samhällets resurser för en storskalig digitalisering av kulturarvet.

I grunden handlar den digitala transformationen om tillgänglighet och museerna prövar sig fram på ett aldrig tidigare skådat sätt för att människor ska kunna ta del av olika dimensioner av kultur- och naturarvet. Med detta kommer också kanske inte nya men aktualiserade behov av att fördjupa kunskapen om vilka de digitala besökarna är, hur det digitala utbudet används och vilka målgrupper museerna inte når. På sikt handlar det också om att förfinas och utveckla det digitala utbudet, och att analysera hur och i vilken grad digitala lösningar kan kombineras med och förstärka upplevelser i rummet och fysiska möten.

Sveriges Museer har för första gången samlat in statistik över digitala museibesök. Rapporten visar att minst 216 miljoner besök gjordes i museernas digitala utbud under 2020. Samtidigt konstateras att de fysiska besöken gått ner med drygt 50 procent.⁹⁴

Även om museer idag delvis räknar även digitala besök, består huvuddelen av besöksstatistiken av att räkna fysiska besök i fysiska byggnader. Antalet fysiska besök är i de allra flesta fall det viktigaste måttet på verksamhetens framgång och relevans. Hur kan samhället, beslutsfattare, museerna och huvudmännen bedöma verksamheternas relevans när dess viktigaste mätverktyg faller bort? Detta lyfts också i en intervju med Maria Jansén, överintendent på Statens historiska museer

⁹³ Amréus m.fl. 2021.

⁹⁴ Sveriges Museer, 2021.

och ordförande för riksförbundet Sveriges Museer, i tidskriften *Utställningskritik*, där hon konstaterar att ”En viktig pådrivande faktor är att det digitala arbetet och den digitala interaktionen behöver värderas på samma sätt som det fysiska av exempelvis våra huvudmän för att det ska vara attraktivt.”⁹⁵

Pandemisituationen har aktualiserat en diskussion, både nationellt och internationellt, om hur de digitala besöken kan räknas in i museistatistiken. Men även hur andra delar av museets verksamhet, som exempelvis kunskapsuppdrag och samlingsförvaltning, ska göras synliga.

Läget sätter ljus på en annan diskussion som inte är ny: nämligen om och hur kulturens och museernas värde och effekter kan låta sig mätas och värderas. I den diskussionen ligger å ena sidan kulturens egenvärde, å andra sidan kulturens roll för att skapa andra värden, som till exempel social sammanhållning, hållbar utveckling eller regional tillväxt. Kultur – och museer – förväntas ofta ha värden som ligger utanför det kulturpolitiska eller kulturarvspolitiska området.

Kulturens effekter är svårfångade, skriver forskaren Klas Grinell, och menar vidare: ”Att effekter kan beskrivas är inte samma sak som att förändringen går att mäta och kvantifiera. Samtidigt innebär ett fenomenets omätbarhet inte att det är omöjligt att förstå dess nytta eller värde.”⁹⁶

Även om många av kulturens ”samhällsnyttiga effekter uppträder långt utanför kulturpolitikens eget fält, och ofta blir synliga först över långa tidsspann”⁹⁷, så finns behov av att kunna visa på kulturens värde och sociala effekter. Inte minst har det blivit tydligt med rådande pandemi då museernas samhällsroll blivit allt synligare och deras roll som stabiliserande faktorer och trygga platser gärna lyfts fram.

⁹⁵ Fessé, 2020.

⁹⁶ Grinell, 2020, s. 34.

⁹⁷ Grinell, 2020, s. 3.

8. Samverkan

8.1 Samverkan – självklart, nödvändigt och tillämpat arbetssätt

Att samverka med det omgivande samhället har varit en självklarhet för regionmuseerna under hela deras existens. Att arbeta med kultur i alla dess former handlar om att arbeta med och att vara i dialog med andra människor och verksamheter. Regionmuseet har i många fall haft rollen att skapa mötet mellan det formella kulturarvsarbetet och civilsamhällets lokala engagemang. De har haft och har fortfarande rollen att redogöra för skeenden, tydliggöra kulturvärden, visa på alternativa tolkningar och ibland även förklara samhällets regelverk. Det gör de i nära dialog med regionens medborgare, organisationer och företagare. De goda exempel som samlats in under arbetet belyser det ytterligare. Under framtagningen av rapporten har det även framkommit att den regionala samverkan generellt anses ha ökat och stimulerats genom framtagandet av kulturplanerna. Det menar såväl kultur- som museichefer i de samtal som förts med dem.

Samverkan innebär även att resurser kan samordnas och nyttjas mer effektivt, vilket alla offentliga verksamheter dels har i uppdrag att tillse, dels har behov av beroende på ekonomiska förutsättningar.

Samverkan är även den modell som förespråkas av det offentliga. Samverkan inom, mellan och genom olika verksamheter förväntas. Den ska gärna spänna över flera politikområden och discipliner. Samverkan är en framgångsrik, men svår metod. Den kräver tid och omsorg för att bli effektiv och mer än ord på papper. En framgångsrik samverkan behöver strukturer för att kunna orientera i samhällets olika verksamheter, för att hitta samverkansparter, specifik kunskap eller kompetens som kan leda till synergi och ibland innovation. Det förutsätter även klara mandat mellan samhällets olika organisatoriska nivåer och verksamheter, d.v.s. tydlighet i roller, ansvar och finansiering. En god samverkan förutsätter även jämlika resurser i form av kompetens och medel.

De flesta regionmuseerna har inskrivet i sina stadgar att de ska arbeta inom ett visst geografiskt område. Det hör bland annat samman med finansieringsmodellen med medel från det offentliga, där skattebetalarnas medel ska gå tillbaka ”till dem själva”. Det bör inte vara begränsande i de fall då samverkan bygger på jämbördiga parter som bidrar likvärdigt i arbetet och skapar mervärden för sina respektive verksamheter. De juridiska aspekterna bör dock som alltid beaktas.

Samverkan mellan samhällets olika organisatoriska nivåer tycks särskilt utmanande att åstadkomma. Länsstyrelsen främjar samverkan mellan stat, region, kommun och andra aktörer i länet. Länsstyrelsen har 14 utpekade uppgifter. Av dessa kan statlig

samverkan med regionmuseet, utöver kulturmiljö och naturvård, exempelvis även gälla folkhälsa, jämställdhet och integration. Regionmuseet kan även vara en samverkanspart för att nå generationsmålen för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen fastställt. Länsstyrelsen har inget regionalt uppdrag inom kultur. Det uppdraget har Statens kulturråd, som för dialog med regionerna via samverkansmodellen.

Därutöver har flera musei- och kulturarvsmyndigheter tidigare haft och har i viss mån även kvar direkta uppdrag i sina instruktioner om stöd till och samverkan med regional nivå inom sina verksamhetsområden, något som även årligen ska följas upp och rapporteras till Statens Kulturråd.⁹⁸ Ett annat exempel på myndighet med uppdrag att samverka regionalt är Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor, med syfte att målen inom ungdomspolitik och politiken för det civila samhället nås.⁹⁹ Regionmuseerna har i uppdrag att särskilt nå barn och unga och kan vara en intressant samverkanspart.

Då den regionala museiverksamheten spänner över hela samhällets verksamhet och har möjlighet att nå alla medborgare, kan listan där de kan samverka utifrån sitt specifika uppdrag göras lång. Samtidigt är de regionala museernas uppdrag och roll i den offentliga samhällsstrukturen ofta traditionellt beskriven och knuten till det som definieras som kulturområdet. Frågan huruvida ett regionmuseum betraktas som en byggnad eller en verksamhet kan ånyo ställas. Regionmuseernas breda resurser och verksamhet kan vara okända för många utanför museisektorn.

Samverkan mellan museisektorn och andra samhällssektorer förutsätts att växa fram organiskt. Det medför att förändring tar lång tid.

8.2 Aktuell samverkan med statliga myndigheter

För att skapa en bild över hur den befintliga operativa samverkan mellan olika typer av statliga myndigheter och regionmuseer faktiskt ser ut har två mindre studier gjorts. De fångar även i viss mån önskemål och idéer om ökad verksamhet.

8.2.1 Femton myndigheters samverkan med regionmuseer

En studie har gjorts av ett antal statliga myndigheter som alla kan antas ha nytta av strategisk och operativ samverka med regionmuseerna. I första hand har myndigheter med kulturarvsuppdrag valts ut. Syftet är att undersöka om, och i så fall hur,

⁹⁸ Se t.ex. Förordning (1988:1131) med instruktion för Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, Förordning (1999:562) med instruktion för Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde samt Förordning (2014:1079) med instruktion för Statens historiska museer.

⁹⁹ Förordning (2018:1425) med instruktion för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

regionmuseerna fungerar som en strategisk samverkanspart för att uppnå exempelvis delar av de statliga organisationernas uppdrag.

Underlaget som legat till grund för rapporten har tagits fram genom intervjuer med lämpliga myndighetsföreträdare. Intervjuerna har kompletterats med underlag så som verksamhetsberättelser, årsredovisningar, projektsidor, rapporter och organisationernas webbplatser. För ett fåtal myndigheter har intervjuer inte gått att genomföra.

En primär urvalsfaktor har varit att organisationen antingen ska verka inom samma sektor som, alternativt på annat sätt ha överlappande delar av sin verksamhet i likhet med, regionmuseerna. För att begränsa omfattningen har tre centralmuseer valts ut. Vid större myndigheter har ansvarig medarbetare ringats in för den del av organisationen som haft störst potentiell relevans för studiens syfte. Universiteten har valts ut baserat på regeringsuppdragets fokusregioner Skåne, Gotland, Västra Götalandsregionen, Västerbotten och Norrbotten. Samverkan med dem har undersökts utifrån relevanta regionmuseers verksamhetsberättelser för de tre senaste åren.

Medverkande myndigheter och statligt finansierade stiftelser i studien är:

- Arbetsförmedlingen
- Forum för levande historia
- Institutet för språk och folkminnen
- länsstyrelsen
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor
- Nationalmuseum
- Naturvårdsverket
- Stiftelsen Nordiska museet
- Nämnden för hemslöjdsfrågor
- Riksantikvarieämbetet
- Statens historiska museum
- Statens konstråd
- Stiftelsen Svenska filminstitutet
- Tillväxtverket
- universitet (i Skåne, Gotland, Västra Götalandsregionen, Västerbotten, Västernorrland).

Sammantaget går det att konstatera att det är få av de utvalda myndigheterna och stiftelserna som har en strategisk samverkan med regionmuseerna. Detta innebär inte att regionmuseerna inte är en vanlig samarbetspart. Tvärt om har de flesta en projektbaserad verksamhet som inbegriper regionmuseer bland samarbetsparterna. Det kan i dessa fall handla om att ta fram utställningar, producera ett särskilt

kunskapsunderlag eller deltagande i avgränsade forskningsprojekt. Dessa projekt kännetecknas av att de är begränsade till projektperioden för att sedan avslutas.

I några fall sker samverkan mer strukturerat och långsiktigt. Nämnden för hemslöjdsfrågor, Forum för levande historia, Nationalmuseum, Statens historiska museer och Nordiska museet har alla på ett eller annat sätt en uppbyggd och stabil relation med regionmuseistrukturen, vilken återkommande används för att uppfylla delar av uppdragen i instruktionen.

Gemensam kunskapsupbyggnad och gemensamt nyttjande inom sektorn ses som en väg att gå för att dels demokratisera kulturarvet, dels använda ekonomiska och kompetensmässiga resurserna på ett mera effektivt sätt. En förutsättning för detta är att samverkansparterna kan träda in i projekt på någorlunda jämlika villkor. Några uttrycker en önskan om att revitalisera och utveckla samverkan.¹⁰⁰

Endast få av de intervjuade nämner Länsmuseernas samarbetsråd som en kontaktyta för samverkan.¹⁰¹

Trots att få organisationer har en strategisk och strukturerad samverkan med länsmuseerna, pekar flertalet av informanterna på att regionmuseerna spelar eller framöver kan komma att spela en roll för verksamheten. Regionmuseernas geografiska spridning, personalens kompetens, unika lokaler och vad som kan beskrivas som en stabil organisationsstruktur framhålls som viktiga aspekter för attraktionskraften.

En iakttagelse från fallstudien är att det saknas en sammanställning av de 24 olika regionmuseernas verksamhetsprofil och specialsamlingar samt resurser i form av utställningsytor och faciliteter för publika arrangemang, något som skulle förenkla för samverkan med statliga likväl som regionala verksamheter.

8.2.2 Tio myndigheters strategier för kulturmiljöarbete knyter an även till regionmuseerna

I juni 2017 fick tio myndigheter, som alla ansvarar för kulturmiljöer på ett eller annat sätt, i uppdrag från regeringen att ta fram strategier för sitt kulturmiljöarbete. Riksantikvarieämbetet fick parallellt ett uppdrag att stödja dem i deras arbete. De tio strategierna har arbetats fram och regeringen gav 2019 i uppdrag till länsstyrelserna att genom regional samordning samverka med Riksantikvarieämbetet och övriga berörda statliga myndigheter för att främja att kulturmiljöstrategierna kan implementeras i det regionala arbetet. I detta arbete kan även regionmuseerna vara lämpliga aktörer att samverka med. Deras kunskap om kulturmiljö som resurs för social hållbarhet, såsom delaktighet, inkludering och lärande, är en viktig

¹⁰⁰ Nordiska museet och Institutet för språk och folkminnen.

¹⁰¹ Forum för levande historia.

förutsättning i genomförandet av flera myndigheters strategier. Regionmuseerna är även en tillgång när det kommer till kunskapsunderlag om lokal/regional kulturmiljö och kan såväl fysiskt som digitalt fungera som mötesplatser.

De tio myndigheterna var Boverket, Fortifikationsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Sveriges geologiska undersökning, Tillväxtverket och Trafikverket.

8.3 Samverkan genom nätverk har lång tradition

Museerna i Sverige har som tidigare beskrivits i många fall vuxit fram ur idealitet, civilsamhällets engagemang och i föreningsform. Det präglar fortfarande hela sektorns arbetssätt genom en mångfald av informella nätverk med olika organisatorisk form. Nätverken utgår vanligtvis från en professionell fråga. Nedan presenteras några av de nätverk som samlar olika grupper av museer, främst inom det allmänna museiväsendet (se regionmuseernas medlemskap i branschorganisationer 2020 i bilaga 1, tabell 5).

Centralmuseernas samarbetsråd (CMS) skapades på initiativ av regeringen redan 1919. Syftet är intern samverkan mellan de statliga museerna och är i första hand ett chefskollegium. Rådets närmaste motsvarighet på regional nivå är därigenom Föreningen Sveriges landsantikvarier. Rådet har ingen operativ tjänsteperson. Föreningen Sveriges Museer fungerar som sekretariat för rådet.

Föreningen Sveriges landsantikvarier bildades 1941. Idag lever föreningen vidare och organiserar chefstjänstepersonerna vid landets regionmuseer. Föreningen hade årligt möte med Riksantikvarieämbetet i samband med myndighetens höstmöten fram till 00-talet. Det var en kvarleva från den tidigare starka relationen mellan riksantikvarien och landsantikvarierna som fanns fram till 1976. En regelbunden struktur för formella möten mellan föreningen och riksantikvarien har därefter saknats, men har återupptagits efter Riksantikvarieämbetets utökade uppdrag med ansvar för museifrågor. Intressant att notera är att föreningen valt att behålla den ålderdomliga tjänstetiteln.

Länsmuseernas samarbetsråd bildades 1954. Rådets ändamål är att tillvarata länsmuseernas gemensamma intressen, dela erfarenheter och inspirera till utveckling. Styrelsen består av representanter från museernas styrelser. De leder verksamheten och anordnar årliga möten. Sedan 2020 har rådet projektanställt en tjänsteperson, generalsekreterare, för att utveckla rådets verksamhet och samverkan. Även här kan noteras att föreningen valt att behålla ursprungligt namn även om regionmuseum införts som begrepp i exempelvis bidragsförordningen 1976.

Kommunala museers samarbetsråd bildades 1992 och var verksamt under en period, men är nu upplöst. Sedan 2016 finns ett Forum för kommunala museichefer

där information och annat delas. Med stöd från föreningen Sveriges Museer arrangeras även ett årligt möte för Forumet.

Efter museilagens införande representerar råden de grupper av museer som ingår i det allmänna museiväsendet. Någon tradition av regelbundna möten mellan de olika råden finns inte. Pandemisituationen 2020 föranledde dock att ett särskilt Informationsforum skapades mellan dessa och andra berörda samarbetsorgan för att följa den extraordinära händelsen.

Riksförbundet Sveriges Museer är en förening med syfte att tillvarata och driva hela den svenska museisektorns gemensamma intressen. Medlemmar är alla typer av museiorganisationer, d.v.s. allmänna, enskilda och kommersiella. Förbundet bildades 2004 parallellt med att Svenska Museiföreningen¹⁰² från 1906 avvecklades. Riksantikvarieämbetet har regelbundna möten med Sveriges Museer.

Sveriges Museer har sedan 2010 en generalsekreterare, ett mindre sekretariat och arbetar aktivt för och med de ca 230 medlemsmuseerna. De arrangerar bland annat ett årligt branschmöte för medlemmarna, det så kallade Vårmetet.

I remissvar på betänkandet *Kraftsamling! – Museisamverkan ger resultat*, 2009, menade Sveriges Museer att samverkan primärt bör vara en intern fråga för museisektorn: ”Det är angeläget att Sveriges museer ges förbättrade förutsättningar för ökad samverkan kring ett antal verksamhetskritiska frågor, men Sveriges museer behöver inte bli samordnade av en koordineringsfunktion inom en statlig kulturmyndighet.”¹⁰³ I remissvaret till nästkommande betänkande för museiområdet *Ny museipolitik*, 2015, intog Sveriges Museer en mer positiv hållning och då inte endast till samverkan utan även samordning: ”RSM bedömer att en samordning av branschspecifika frågor är önskvärd och lyfter i remissvaret upp ett antal områden där museisektorn har behov av nationell överblick och samordning”.¹⁰⁴

Ytterligare två organisationer är verksamma för samarbete och utveckling inom museisektorn i Sverige. Det är *International Council of Museums* (Icom), som har en svensk underavdelning i Svenska Icom. Icom organiserar både professionella och institutioner inom museisektorn. Icom bildades 1946 och den svenska avdelningen tillkom samma år. Icom arbetar fram internationella praxis som definition av museibegreppet, etiska regler och professionella utvecklingsfrågor på internationell nivå. De flesta regionmuseerna är medlemmar i Icom. Motsvarande organisation finns för kulturmiljöområdet, *International Council of Monuments and Sites* (Icomos) som bildades 1965. Den svenska nationalkommittén bildades

¹⁰² Fram till 1972 Svenska museimannaföreningen.

¹⁰³ Riksförbundet Sveriges museer, 2009.

¹⁰⁴ Riksförbundet Sveriges museer, 2016.

1966. Icomos arbetar bland annat på uppdrag av Unesco i frågor kring världsarv. Ett av regionmuseerna är medlemmar i Icomos.

Sammanfattningsvis präglas den svenska museisektorn av nätverk som dels kan vara mer formella som Länsmuseumernas samarbetsråd, professionsinriktade som *Museiarkeologiska branschorganisationen* (M-ark), eller mer informella som nätverk för specialfrågor som exempelvis museibutiksverksamhet.

Nätverken är frivilliga och fungerar väl för informations- och kunskapsutbyte, men är inte lika funktionella för att driva och implementera exempelvis förändringsarbete. De saknar i de allra flesta fall mandat för det. De är ofta individberoende och deltagarna är i många fall inte formellt utsedda att representera sin organisation.

Samverkan på strategisk nivå inom hela det allmänna museiväsendet har varit och är att betrakta som svag. Sektorns avsaknad av tydlig och formell samordning har påtalats i flera utredningar. I betänkandet *Ny museipolitik* konstateras exempelvis att de saknas naturliga mötesytor för kollegialt utbyte mellan region- och centralmuseer.¹⁰⁵ Förslag om det har inte lett till någon förändring.

Museisektorns inrättande av tjänstepersoner hos Sveriges Museer 2010, har inneburit en förändring och gjort hela sektorn mer synlig. Generalsekreteraren har uppdraget att företräda alla medlemsmuseer. Även Länsmuseumernas samarbetsråds generalsekreterare vittnar även om ett ökat intresse att nå regionmuseerna i olika frågor via samarbetsrådet.

Tidigare avsaknad av utpekat nationellt ansvar och faktorer som hierarkier mellan nationellt och lokalt, otydliga roller och konkurrens om medel förs fram som hinder för samverkan i utredningar och andra texter.¹⁰⁶

¹⁰⁵ SOU 2015:89, *Ny museipolitik*, s. 243.

¹⁰⁶ SOU 2009:15, *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat*, s. 31, 107; SOU 2015:89, *Ny museipolitik*, s. 102, 105; Johansson, 2003, s. 12.

9. Finansiering

9.1 Verksamhet med intäkter från många källor

Denna rapport syftar inte till att särskilt utreda finansieringsfrågan, utan i texten nedan redogörs övergripande för förändringar i finansieringsstrategi och några av de viktigare förutsättningarna som påverkar de ekonomiska förhållandena. Sammanfattningsvis präglas de regionala museerna över tid av en blandad ekonomi med intäkter från många källor.

9.1.1 Tiden fram till 1976, bidraget för landsantikvarieverksamheten stabiliserar ekonomin

Redan i slutet av 1800-talet diskuteras olika finansieringsvägar. Utöver insamlingar, donationer och publika arrangemang insåg man snart att större ekonomisk bas behövdes. De museiföreningar som bildades konstruerades så att de kunde ta emot allmänna medel. Ofta gavs prominenta personer i samhället, som till exempel landshövdingen, en plats i föreningsstyrelsen. Det gav legitimitet och strategisk närhet till det offentliga samhället, något man fortfarande kan se rester av i de två regionala museiföreningarnas styrelsekonstruktioner. Via Svenska museimannaföreningen uppvaktades staten om bidrag och 1913 tilldelades för första gången pengar från statens lotterimedel. Museimannaföreningen hade själv givit förslag på kriterier för bidragsfördelningen och motprestation från museerna.¹⁰⁷

De statliga lotterimedlen kom initialt att vara källa för statens bidrag till de regionala museerna. Medel gavs för uppförande av museibyggnader, verksamhet och sedermera till landsantikvariernas lönefonder. Efter 1945 beslutades om ett statsbidragssystem som förutsatte lokal medverkan för bidragsgivning. Bestämmelserna kom sedan att utvecklas efter reformeringen av landsantikvariesystemet 1954.¹⁰⁸ När finansiering via lotterimedel upphörde har inte efterforskats.

I betänkandet *Museerna* från 1973, konstaterades att landsting och kommuner bidrar till länmuseiföreningarnas finansiering med ansevärliga belopp, varför det var logiskt att de skapade en varaktig organisatorisk struktur genom att bilda museistiftelser. Det genomfördes, vilket ledde till en stabilare finansieringsmodell, för att säkerställa förvaltningen av samlingar och fastigheter och utförandet av museiverksamhet och kulturminnesvård. Anslagstilldelning sker efter överenskommelse. Det regionala ansvarstagandet var även en förutsättning för att kunna ansöka om de bidrag för museiverksamhet som kom att fördelas via Statens kulturråd.

¹⁰⁷ Arcadius, 1997, s. 128 ff.

¹⁰⁸ Statens kulturråd, 2001, s. 19.

Utöver det har de regionala museerna tagit emot betydande summor av statliga arbetsmarknadspolitiska bidrag under den första perioden mot att de erbjudit arbete för arkivarbetare och liknande placeringar.

9.1.2 Mellan 1976 och 2010, anslagsstiftelser och statsbidrag konsoliderar ekonomin

År 1981 och 1988 gör Länsmuseumernas samarbetsråd museikostnadsutredningar på uppdrag av Statens kulturråd.¹⁰⁹ Glappet mellan förväntan och förutsättning för verksamheten beskrivs som stort. Samtidigt kan man konstatera att stora investeringar görs under 1980-talet i såväl nya moderna museibyggnader och specialanpassade magasinsanläggningar som en succesiv uppbyggnad av personalvolymen.

I sammanställningen av intäkter för samtliga regionala museer från 1981 tas följande poster upp. Dessa ger en bild av finansieringskällorna vid den tidpunkten.

- Bidrag från landsting och kommun.
- Regionmuseumbidrag (staten) och lönebidrag (staten).
- Sålda tjänster.
- Förlag och annan försäljning.
- Entré och medlemsavgifter.
- Räntor, hyror, arrende och fondavkastning.

De två statliga bidragen är i princip lika stora, ca 17 procent. Sålda tjänster uppgår till ca 8 procent. Försäljning av tjänster gäller sannolikt i huvudsak arkeologisk och byggnadshistorisk verksamhet. De tjänsterna genomfördes i nära samverkan med länsstyrelsen och finansierades via olika exploatörer.¹¹⁰

Med ett stort tidshopp fram till 2008 och den museikostnadsutredning som då gjordes¹¹¹ kan vi jämföra och se hur lika de skilda finansieringskällorna beskrivs.

- Varaktiga bidrag från landsting/region, kommun, stat.
- Lönebidrag (staten).
- Tillfälliga bidrag från landsting/region, kommun, stat.
- EU-bidrag och övriga bidrag.
- Egna intäkter i form av entré, programverksamhet, försäljning.
- Uppdragsverksamhet och sponsring.

¹⁰⁹ Länsmuseumernas samarbetsråd, 1981; Länsmuseumernas samarbetsråd, 1988.

¹¹⁰ Länsmuseumernas samarbetsråd, 1981, s. 23.

¹¹¹ Länsmuseumernas samarbetsråd, 2009.

EU-finansiering och sponsring är förhållandevis små. Intäkten av arbetsmarknadsmedel är fortsatt stor.

Under 1990-talet sker två viktiga förändringar i samhället, dels en samhällsekonomisk tillbakagång, dels ett reformarbete för att stimulera tillväxt och utveckling. Det senare innebär en avreglering av delar av offentlig sektor såsom skola, sjukvård och så vidare. De regionala museerna kommer i många fall att påverkas genom att strategiskt välja att öka sin egenfinansieringsgrad. Därigenom pareras för den ekonomiska recessionen. Deras relation till länsstyrelserna kommer även att förändras genom att den tidigare samverkan kring byggnadsantikvariskt och arkeologiskt fältarbete upphör. Länsstyrelserna kommer istället att upphandla kulturarvstjänster i konkurrens. För de regionala museerna innebär det en förändring från att vara utförare mot avgift till att bli aktör på en konkurrensutsatt marknad.

De strategiska besluten innebär att verksamhetslogiken och därmed finansieringsstrategin i viss mån kom att förskjutas från att ha varit offentlig verksamhet till att få starkare kommersiella inslag som tjänsteföretag.

9.1.3 Efter 2010, ökad regional samverkan och förstärkt identitet som del av regionens institutioner

I och med samverkansmodellens införande kom bidragssystemet från staten att ändras helt. Bidrag fördelas nu av Statens kulturråd direkt till regionerna, som därefter fördelar medlen regionalt. I de uppföljningar av modellen som gjorts framförs att stor del av medlen är uppbundna i kostnader för den långsiktiga förvaltningen av kulturinstitutioner som museer och teatrar. Det gör att utrymmet för nya prioriteringar och utvecklingsarbete är begränsat. I enlighet med tanken om ett generellt större lokalt inflytande över den regionala utvecklingen har det regionala anslaget ökat sett i relation till statens bidrag, se figur 1. Museerna menar att det förändrade systemet har påverkat den finansiella situationen negativt genom att den upplevs kortsiktigare och baserad på årsbasis. Museers kostnader innebär långsiktiga förvaltningsåtaganden och strategiska investeringar som kräver förutsägbar och stabil finansiering.

Utöver bidrag från den statliga kulturbudgeten finansieras de regionala museerna fortsatt med betydande statliga belopp från arbetsmarknadspolitiska medel. Sedan 2012 har dessa minskat, se tabell 7. Direkta statliga bidrag för kulturmiljöarbete fördelas inte till de regionala museerna. De fördelas fortsatt via länsstyrelserna på regional nivå. Museerna menar att det finns oklarheter i möjligheten att ansöka och få beviljat kulturmiljömedel för kulturhistoriskt motiverade kostnader för bevarande av de kulturmiljöer som friluftsmuseer utgör.¹¹²

¹¹² Skrivelse till Riksantikvarieämbetet från Friluftsmuseernas riksförbund, se FRI, 2018.

Under den här perioden har trenden mot ökad egenfinansiering fortsatt. Genom museilagens tillkomst 2017, förtydligas regionmuseernas identitet som del av det allmänna museiväsendet i landet, oavsett driftform. De är skapade som en del av de regionala samhällsinstitutionerna.

9.1.4 Egenfinansieringens utmaningar

Egenfinansieringen kan delas i tre delar som speglas i statistiken: avgifter som exempelvis entré för publika arrangemang och utlån av föremål och utställningar; övriga bidrag som utgörs av hyror och arrenden, tillkommande bidrag, projekt-, forsknings- och utvecklingsmedel, fondmedel och liknande; samt uppdragsverksamhet, som vanligtvis avser försäljning av tjänster på en konkurrensutsatt marknad.

Tabell 3. Övriga intäkter från andra källor 2018, procent av totala intäkter per kategori.

Museikategori	Entréavgift	Uppdrags- verksamhet	Övriga intäkter
Centrala museer	15	7	4
Övriga statliga museer	21	4	9
Regionala museer (de 24 regionmuseerna + ytterligare museer)	2	13	7
Kommunala museer	5	2	2

Källa: Myndigheten för kulturanalys, 2019, tabell 21.

I den offentliga statistiken för museerna avviker de regionala museerna från övriga allmänna museer genom en betydligt högre grad av finansiering via uppdragsverksamhet och via övriga intäkter. Uppdragsverksamheten varierar över tid, framför allt beroende på infrastrukturarbeten, bostadsbyggande och liknande i regionen. Samtidigt är regionmuseernas intäkter via entréavgifter lägst i statistiken.

Inomprofessionellt definieras att ”ett museum är en permanent institution utan vinstintresse som främjar samhället och dess utveckling”.¹¹³ Avgifter och kostnadsberäkningar ska därmed utgå från principen om att täcka tjänstens egna kostnader.

En genomgång av de 24 regionmuseernas ändamålsparagrafer och motsvarande utifrån frågeställningen om affärsverksamhet regleras visar följande.

Förening

- Ingen av de två föreningarna nämner den frågan.

¹¹³ Icom Sweden, u.å.

Stiftelser

- 7 av de 16 museer som drivs som stiftelse har särskilt angivet i sitt ändamål att de på affärsmässiga grunder kan hyra ut de lokaler de förfogar över.
- 4 av 16 har angivet att stiftelsen inte har som ändamål att generera vinst.
- 3 har särskilt inskrivet att de inte får använda samlingen som säkerhet för lån, det vill säga pantförskrivning.

Aktiebolag

- I den ena bolagsordningen anges: ”Ändamål med bolagets verksamhet: ...är att utan vinstsyfte förvalta de tillgångar som har ställts till bolagets förfogande ...”.
- I den andra finns ingen sådan skrivning. I stället anges i ägardirektivet att museet aktivt ska arbeta med att komplettera ägartillskottet med annan finansiering.

Förvaltning

- De 4 som drivs som förvaltning omfattas av kommunallagens bestämmelser om kompletterande bidrag respektive affärsmässig verksamhet.

Alla, utom de två föreningarna, har att förhålla sig till kommunallagen genom att det offentliga är stiftelsebildare eller bildare av publikt bolag. Samtliga, utom de två föreningarna, har angivet att verksamheten ska bedrivas inom länet alternativt så styr kommunallagens lokaliseringsprincip det geografiska verksamhetsområdet. Museilagen har uppmärksammat skrivningar i kommunallagen och anger att dessa inte ska hindra tillträde för alla oavsett bostadsort, till samlingarna eller utlån.

Egenfinansiering via EU-medel, forsknings- och utvecklingsmedel samt samarbete med en mångfald av aktörer pågår. Ansökningsförfaranden, redovisningssystem och annat kräver ofta specialkunskap, ibland även ett behov av att kunna hantera utestående fordringar över flera år. Forskningsmedel kräver forskningskompetent och meriterade medarbetare för att kunna sökas. Det gäller i många fall även för utvecklings- och innovationsmedel. I vissa fall finns begränsningar för offentligt finansierad verksamhet att söka stöd och medel. Alternativt kan inte medel tilldelas till regionala museer på grund av att de har inslag av kommersiell marknadsverksamhet.¹¹⁴

De regionala museerna är utmärkta plattformar för att bedriva projekt i syfte att generera kunskap och ta tillvara kulturarvet i samhällets olika delar. Dessa kan finansieras av EU-medel, forsknings- och utvecklingsmedel, fonder och andra offentliga satsningar som exempelvis arbetsmarknadspolitiska insatser.

¹¹⁴ Uppgift från Västernorrlands museum utifrån avslag på ansökan från Europeiska regionala utvecklingsfonden, ERUF, med hänvisning till bestämmelser om statsstöd, 2020-11-19.

I takt med att en kulturarvsbransch med företag inom arkeologi, konservering, byggnadsvård och antikvarisk verksamhet har utvecklats från 1990-talet och framåt har även frågan om lämpligheten att offentligt finansierade verksamheter agerar på marknaden blivit aktuell. Fall har prövats utifrån konkurrenslagstiftning¹¹⁵ och i några regioner har sådan verksamhet avknoppats från museiverksamheten.¹¹⁶

Vid relationsförändringen mellan staten och Svenska kyrkan gjordes en överenskommelse om hur frågor som rör de kulturhistoriska värdena som kyrkorna ska hanteras.¹¹⁷ Samrådsgrupper ska finnas. På regional nivå ingår länsstyrelsen och regionmuseet. Museets funktion som kunskapsförvaltare och sakkunnig kring kulturvärden poängteras. I Svenska kyrkans redovisning till regeringen inför kontrollstation 2019 ifrågasätts de regionala museernas medverkan utifrån deras roll som aktör bland andra aktörer som erbjuder tjänster till Svenska kyrkan. ”Den kritik som framförts angående läns museernas medverkan i de regionala grupperna är i första hand knutet till farhågor om otillbörligt gynnande. Svenska kyrkan och länsstyrelserna har givna roller i samrådsförfarandet då det gäller frågor som relaterar till kyrkoantikvarisk ersättning. Enligt Svenska kyrkan är läns museernas medverkan i dessa diskussioner inte lämplig eftersom de berör möjliga uppdrag som bör konkurrensutsättas.”¹¹⁸

I Riksantikvarieämbetets kartläggning och redovisning av förutsättningarna för samverkan avseende *Länsmuseerna och motsvarande museers kulturmiljöarbete* från 2015, lyfts problematiken kring de dubbla rollerna fram och då särskilt i relationen med länsstyrelsen. Å ena sidan som kunskaps- och samlingsförvaltare och sakkunnig kring regionalhistoria, å andra sidan som en tjänsteleverantör i konkurrens med andra leverantörer.¹¹⁹

Det finns inget krav på att det ska finnas regionala utförare av arkeologiskt fältarbete vid regionmuseerna. Staten har valt att säkerställa att det finns tillgång till arkeologisk kompetens för hela landet. Uppgifterna kan utföras av Arkeologerna, som ingår i myndigheten med Statens historiska museer. De är bemyndigade att bedriva arkeologisk uppdragsverksamhet i hela landet.

Exempel på att regionmuseerna tillhandahåller kompetens mot avgift mellan varandra har inte identifierats i någon större omfattning. Produktion av utställningar som sedan hyrs ut till andra museer förekommer dock regelbundet.

¹¹⁵ Studio Västsvensk Konservering, Västra Götalandsregionen.

¹¹⁶ Västmanland, övergång till Stiftelsen Kulturmiljö; Västra Götaland, pågående process inom Förvaltningen för kulturutveckling.

¹¹⁷ Överenskommelse mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan (Ku2000/470/Ka).

¹¹⁸ Svenska kyrkan, 2018, s. 42.

¹¹⁹ Riksantikvarieämbetet, 2015, s. 38 ff.

Egenfinansieringen anses även driva en allt mer projektifierad ekonomi, med konsekvenser för förvaltning av vunen kunskap, kontinuitet samt bemannings- och arbetsmiljöfrågor. Behovet av att ständigt ”följa pengarna” kan även medverka till en indirekt styrning av verksamheten och dess innehåll utifrån externa finansiärers intressen. Den långsiktiga strategiska planeringen kan riskera att åsidosättas för kortsiktiga insatser som genererar medel.¹²⁰

Sammanfattningsvis är regionmuseer en befintlig plattform för kunskaps- och förmedlingsprojekt via forsknings- och EU-medel samt andra riktade medel.

De juridiska förutsättningarna för att bedriva konkurrensutsatt uppdragsverksamhet för allmänna museer kan behöva klargöras.

Varumärket ”Regionmuseum” och dess kunskaps- och främjandeuppdrag riskerar att ifrågasättas när museet agerar på en tjänstemarknad.

9.1.5 Aktuella utmaningar 2020 och pandemins effekter på ekonomin

Frågan om såväl kortsiktig som långsiktig finansiering av verksamheten har följt de regionala museerna sedan start och kvarstår. Många studier och faktasammanställningar som belyser det har gjorts under årens lopp.

Det finansiella läget var innan 2020 och den extraordinära situationen med pandemin svårt. Branschorganisationen Sveriges Museer tog vid årsskiftet 2019/2020 fram en rapport som bygger på enkätsvar: *Museer under press. Läget i landet enligt 96 museichefer*. Representationen av regionmuseer framgår inte i rapporten, men vi kan anta att merparten svarat och att de beskrivna trenderna även gäller dem. Det generella ekonomiska läget sammanfattas enligt följande: ”50 procent av museerna har ett sämre ekonomiskt läge än året innan. Även flera av de museichefer (46 procent) som anger att det ekonomiska läget är likvärdigt jämfört med året innan kommenterar att detta i realiteten innebär att basverksamhet behöver skäras ner då kostnadsläget ökar. Flera museichefer vittnar om att nuvarande läge föregåtts av årtal av ekonomisk urholkning. Flera ser också allvarliga konsekvenser på sikt. I några extrema fall är själva museets existens hotad.”¹²¹

År 2016 presenterades rapporten *Länsmuseernas situation. En konsultrapport från Kontigo på uppdrag av Riksställningar*. En betydande del av rapporten ägnas åt den ekonomiska situationen. I sammanfattningen konstateras att länsmuseernas ekonomiska utveckling är en avgörande utmaning för framtiden.¹²²

¹²⁰ Söderkvist, 2018; Riksantikvarieämbetet, 2015, s. 32ff.

¹²¹ Sveriges Museer, 2020a.

¹²² Riksställningar, 2016, s. 8.

Direkta effekter av pandemin

I Sveriges Museers rapport *Museer på marginalen*, som bygger på en undersökning bland medlemmarna i maj 2020, tre månader in i pandemin, uppges att 83 procent av museerna har en ansträngd ekonomi och att åtgärder vidtas för att minska kostnaderna. Åtgärder som vidtagits är att extraanställd personal får sluta, befintlig personal permitteras eller får byta arbetsuppgifter, verksamhet och öppethållande krymps och satsningar ställs in eller skjuts på framtiden.¹²³ I rapporten kan inte utläsas vilket huvudmannaskap museerna lyder under, men det kan förutsättas även gälla regionmuseerna. Länsmuseumens samarbetsråd gör i en debattartikel i början av hösten en prognos av det ekonomiska läget. ”För museer med hög grad av egenfinansiering kan det innebära extremt allvarliga konsekvenser, såsom nedläggning av delar av verksamheten, försäljning av egendom samt i värsta fall försäljning av samlingar. Det finns en stor risk att det kommer ta lång tid att återställa många museers verksamhet till en tidigare nivå”.¹²⁴

Pandemin och samhällets restriktioner vad gäller folksamlingar har lett till långt färre besök vid landets museer. Det drabbar museerna olika ur ekonomisk synvinkel. Intäkter via entréavgifter är ett exempel. Statliga museer med fri entré påverkas inte ekonomiskt negativt. För statliga museer som Vasamuseet och Skansen, som tar entréavgift och normalt har mycket stora besökstal, är läget allvarligt då stor del av deras ekonomiska bas försvunnit.

Regionala, kommunala och ett flertal stiftelsedrivna museer omfattas inte av den statliga reformen om fri entré. De flesta regionmuseer är inte så beroende av entréintäkter, med några viktiga undantag, även om det för alla är en inkomstkälla.¹²⁵

För många museer är intäkterna från restaurang- och kaféverksamheter viktiga. Intäktskrav från t.ex. konferenser, lokaluthyrningar, visningar och arrangemang som del av ordinarie budgetmodell är också sårbara faktorer.

Flera regionmuseer har en hög grad av externfinansiering. Beroende på karaktären på de uppdrag som ska genomföras påverkas de i varierad grad. Projekt med deltagande av många människor kan behöva ställa in eller skjutas fram, kulturmiljöuppdrag inom byggnadsvård och arkeologi kan i många fall genomföras. Museerna ingår dessutom i en struktur med andra verksamheter och är uppdragsgivare till kulturutövare som formgivare, utställningsproducenter, hantverkare, konservatorer och andra yrkesgrupper. Även dessa påverkas därigenom av pandemisituationen.

¹²³ Sveriges Museer. 2020b, s. 3.

¹²⁴ Citat från Lundberg & Hellberg, 2020.

¹²⁵ Gotlands museum och Jamtli har viktiga intäkter från entréavgifterna. Andra museer har olika strategi kring inträde, från fritt för alla till avgift för vissa åldersgrupper.

Pandemin påverkar ekonomin för alla typer av museer. De allmänna museerna i kommunal och regional regi har finansiering via anslag och det finns stor oro hos dessa verksamheter för kommande år. Risker som presenteras är att kommuner och regioner får sämre budget med ett lägre skatteunderlag i en redan ansträngd ekonomi, där stora resurser måste prioriteras till sjukvård, äldreomsorg och skola, en situation som kan förvärras beroende på samhällsekonomiska konsekvenser efter pandemin.

Exempel på museer som är i en särskilt osäker ekonomisk situation är de med hög grad av egenfinansiering och stort beroende av entréintäkter. Statistik från Statistiska centrala byrån (SCB) visar att museernas omsättning minskat med 32 procent de första nio månaderna 2020.¹²⁶ Samtidigt kan konstateras att vissa budgetposter i museernas planering sannolikt inte kommer att nyttjas. Det gäller resor, utbildning och annat som ställts in eller genomförs digitalt.

Krisstöden har betydelse

De krisstöd och extra medel till regionerna som regeringen tillsammans med stödpartierna skjutit till i samband med pandemin, har haft betydelse för regionmuseerna. De bedömer att de klarar sig 2020, men känner stor oro inför kommande år.

I en genomgång som Länsmuseernas samarbetsråd genomförde i november 2020, och där 22 av 24 regionmuseer svarade, uppges att närmare två tredjedelar av museerna har fått ta del av det regionala krisstödet och att majoriteten av museerna fått del av statligt stöd.

Svaren visar på sex uppsägningar av fast anställd personal, kraftigt minskat antal timanställda och flera icke återbesatta tjänster. Krisstöden kombinerat med museernas interna besparingar har gjort att varsel av personal skjuts på framtiden. Det kan dock konstateras att personalförändringar sker vid museerna genom till exempel omprioriterad inriktning av tjänster, bland annat inom den pedagogiska verksamheten.¹²⁷

Proaktiva åtgärder och nyuppkomna frågor

Internationella museiorganisationer som Icom och Icomos rapporterar om det allvarliga läget för museer runt om i världen, om allvarliga nedskärningar och även risk för konkurs. Branschorganisationer som Länsmuseernas samarbetsråd och Sveriges Museer varnar för konkurser, avveckling av museer och försäljning av föremål även i Sverige.

¹²⁶ SCB, 2020.

¹²⁷ Enligt sammanställning i e-post från Länsmuseernas samarbetsråd 2020-11-03.

Pandemin gör att ekonomin fortsätter att vara en utmaning för museistyrelserna. Museicheferna uppdras lägga resurser på att lösa finansieringen, vilket tar fokus från själva museiuppdraget.

Pandemin sätter sökarljuset på museernas grundfinansiering. Verksamheten kräver, oavsett driftform, stabil finansieringsmodell och tillgång till ekonomisk kompetens i styrelser och ledning. Om stiftelser och aktiebolag exempelvis inventerat och strategiskt diskuterat nivån på sina stiftelse- och aktiekapital för att kunna hantera eventuell likviditetskris eller andra svåra situationer är inte känt. Det är inte heller känt om den svåra frågan om möjligheten att avyttra fastigheter och annan egendom för att frigöra medel har börjat diskuteras, eller beredskapen för en fördjupad dialog med stiftelsebildarna kring finansiella frågor.

Diskussioner om avveckling av museiverksamhet förekommer, i något fall anges pandemin, kombinerat med allmänna nedskärningar vara orsaken. Det sätter fokus inte bara på frågan om hur samhällets strategi ser ut för att säkra museiverksamhet utan också vad som händer om ett museum går i konkurs. Museerna i sina skilda driftformer styrs av olika lagstiftningar. Frågor som väcks är vilken roll konkursförvaltaren i så fall kommer att ha och om det offentliga kommer kunna påverka processen vid skingrandet av samlingen? Det är frågor som tidigare inte varit aktuella, men som pandemin 2020 satt ljuset på.

9.2 Förändring av ekonomiska förutsättningar i siffror

9.2.1 Ekonomisk utveckling 2003 till 2018 i siffror

Statens kulturråd har gjort en uppföljning av kulturområdenas årliga bidrag för perioden 2010–2018. Syftet är att få kunskap om utveckling över tid, men även att belysa komplexiteten i och svårigheter att tolka tillgänglig data. En särskild sammanställning har gjorts av bidrag från stat och region till de museerna som ingår i länmuseernas samarbetsråd och som tidigare ingick i bidragssystemet med statsbidrag. Stockholms länsmuseum ingår inte då Region Stockholm inte ingår i kultursamverkansmodellen.¹²⁸

I tabellen används begreppet årliga bidrag för de verksamhetsbidrag som fördelats av antingen stat, region eller kommun. Med begreppet årliga bidrag indikeras att de fördelas för att ge kontinuitet och stabilitet i de ekonomiska förutsättningarna att bedriva verksamhet. För en anslagsstiftelse kan det jämföras med årligt anslag respektive tillfälliga bidrag.¹²⁹

¹²⁸ Statens kulturråd, 2019.

¹²⁹ Statens kulturråd, 2019, s. 14.

Statens kulturråds uppföljningsrapport för perioden 2010–2018 är den första rapporten som ger en samlad bild av utvecklingen av bidragen för de olika kulturområdena. Där kan en jämförelse göras dels över de olika bidragsgivarnas insats, dels med några andra kulturområden och deras utveckling.

Tabell 4. Förändring i bidragsgivning från stat, region och kommun genom samverkansmodellen.

Bidragsgivare	Förändring 2010–2018	Kommentar
Årligt <i>statligt</i> bidrag fördelat via samverkansmodellen, alla kulturområden ^a	3,4 %	Redovisas per region
Årligt <i>regionalt</i> bidrag fördelat via samverkansmodellen, alla kulturområden ^b	28,8 %	Redovisas per region
Årligt <i>kommunalt</i> bidrag fördelat via samverkansmodellen, alla kulturområden ^c	29,7 %	Redovisas per region

^a Statens kulturråd, 2019, tabell 1.

^b Statens kulturråd, 2019, tabell 3.

^c Statens kulturråd, 2019, tabell 5.

Siffrorna bekräftar den bilden som bland annat de intervjuade museicheferna framfört, att det regionala och kommunala bidraget till kulturverksamhet ökat sedan 2010 sett i relation till statens bidrag.

Tabell 5. Förändring i bidragsgivning till ABM-sektorn genom samverkansmodellen.

Verksamhet	Förändring 2010–2018	Kommentar
Länsmuseer / regionmuseer ^a	17,5 %	Avser statliga och regionala bidrag. Redovisas per region, inte museum.
Biblioteksverksamhet ^b	10,5 %	Avser statliga och regionala bidrag. Redovisas per region.
Arkivverksamhet ^c	43,4 %	Avser statliga och regionala bidrag. Redovisas per region.
Konsthallar ^d	89,6 %	Avser statliga och regionala bidrag. Endast 7 regioner.

^a Statens kulturråd, 2019, tabell 42.

^b Statens kulturråd, 2019, tabell 62.

^c Statens kulturråd, 2019, tabell 68.

^d Statens kulturråd, 2019, tabell 55.

Vid en jämförelse av verksamheterna inom arkiv, bibliotek och museer kan konstateras att en satsning gjorts på den regionala arkivverksamheten. Medel har även gått till konsthallar i sju av regionerna. Någon närmare studie av dem har inte gjorts.

Bidrag från stat och region till ”länsmuseerna”, det vill säga regionmuseerna, redovisas i tabellen nedan.

I tabellen kan vi notera att de regionala variationerna är stora. Summorna avser statligt och regionalt årligt bidrag. I de tidsserier som redovisas är värden justerade för inflation med hjälp av konsumentprisindex (KPI), vilket gör att de kan jämföras mer rättvisande.¹³⁰ Alla regioner utom två visar på en höjning av bidraget. I drygt hälften av regionerna redovisas en ökning av bidragen som är större än 10 procent för perioden. En region, Södermanland, har en ökning av bidragen på över 100 procent. Det har sin förklaring bland annat i att museet under tidsperioden flyttat in i ett helt nybyggt museum. Även Västmanland redovisar en betydande ökning, med över 50 procent. Den kan kopplas till att museet fått utökad utställningsyta och producerat utställning till den.

Tabell 6. Årliga statliga och regionala bidrag till regionmuseerna 2010–2018, 2018 års priser (tkr).

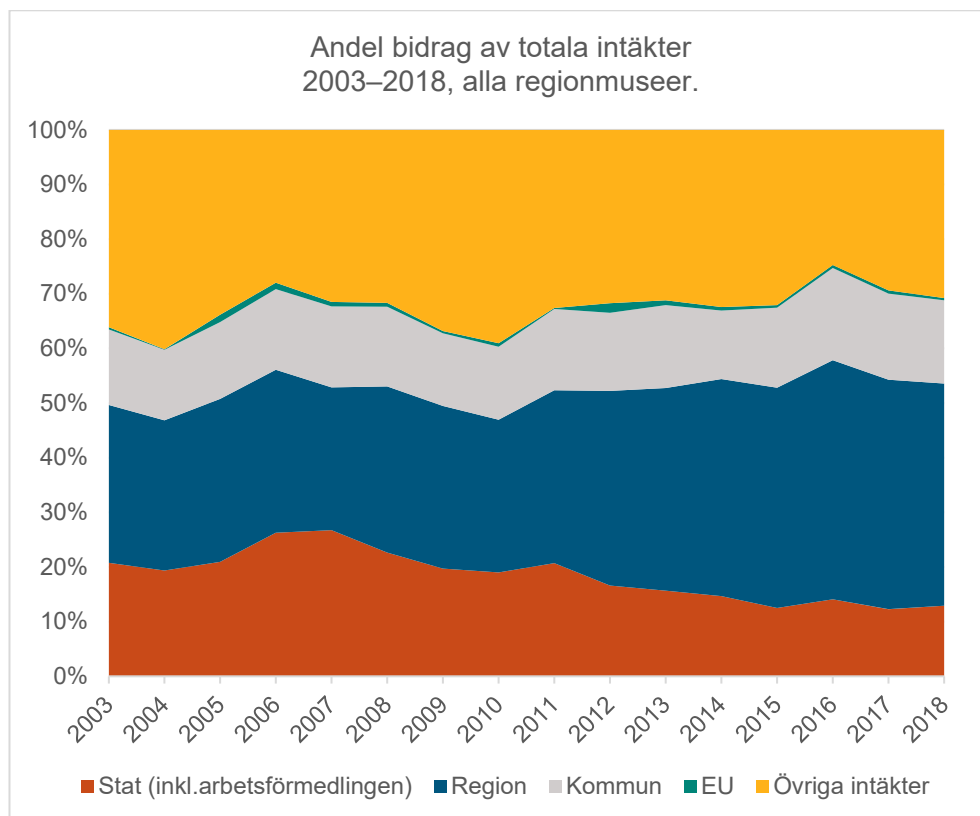
Region	2010	2018	Förändring 2010–2018
Blekinge	11 813	12 321	4,3 %
Dalarna	23 107	24 659	6,7 %
Gotland	16 090	17 076	6,1 %
Gävleborg	17 484	17 692	1,2 %
Halland	19 121	25 655	34,2 %
Jämtland Härjedalen	24 294	28 914	19,0 %
Jönköpings län	17 663	20 683	17,1 %
Kalmar län	13 994	17 050	21,8 %
Kronoberg	16 569	17 855	7,8 %
Norrbottn	25 921	31 074	19,9 %
Skåne	29 800	29 670	-0,4 %
Sörmland	23 072	48 756	111,3 %
Uppsala	24 612	28 565	16,1 %
Värmland	18 645	19 673	5,5 %
Västerbotten	14 952	18 988	27,0 %
Västernorrland	28 532	27 272	-4,4 %
Västmanland	19 354	29 132	50,5 %
Västra Götalandsregionen	118 576	128 725	8,6 %
Örebro län	18 822	22 354	18,8 %
Östergötland	14 541	17 902	23,1 %
Totalt	496 962	584 016	17,5 %

Källa: Statens kulturråd, 2019, Tabell 42.

¹³⁰ Statens kulturråd, 2019, s. 14.

Med utgångspunkt från de data som inrapporterats från de regionala museerna till den officiella statistiken har sammanställningarna nedan gjorts för att studera fördelningen mellan de olika intäktskällorna.¹³¹ Inledningsvis en sammanställning av relationen mellan dem.

Figur 1. Procentuell andel av totala intäkter för perioden 2003–2018.

Källa: Datautdrag från Myndigheten för kulturanalys.

Utifrån figuren kan bland annat följande noteras. Förhållandet mellan stat, region och kommun är förhållandevis stabilt fram till och med 2010. Under perioden 2006 till 2009 pågick det så kallade Accessprojektet som innebar extra medel från staten. Efter 2011 och samverkansmodellens införande har regionernas andel av den totala budgeten ökat och de statliga bidraget minskat i relation till varandra. Det kommunala anslagen ligger stabilt på en nivå av 13 till 17 procent över tid och även andelen EU-medel har varit jämn.

En närmare studie av de statliga medlen visar att de består av två poster, dels kulturpolitiskt motiverade, fördelade via Statens kulturråd och från 2011 genom samverkansmodellen, dels arbetsmarknadspolitiska medel som tillförs via arbetsförmedlingen. I det statistiska underlaget redovisas de som en summa fram till 2011 och därefter uppdelat på två poster.

¹³¹ Baserat på datautdrag från Myndigheten för kulturanalys, sammanställt av Riksantikvarieämbetet.

Tabell 7. Fördelning mellan olika statliga bidragsgivare (tkr) till regionmuseerna.

År	Totalt statligt bidrag (tkr)	Bidrag från staten (tkr) utom arbetsförmedlingen	Bidrag från arbetsförmedling (tkr)
2012	191 939	130 324	61 615
2013	186 152	125 117	61 035
2014	162 355	105 877	56 478
2015	159 067	106 538	52 529
2016	152 890	107 596	45 294
2017	134 866	93 227	41 639
2018	157 487	118 309	39 178

Källa: Datautdrag från Myndigheten för kulturanalys.

Bidragen från staten som fördelats efter regional prioritering visar varierande årsvisa belopp, utan någon tydlig trend. De är dock lägre än 2012. Det stärker den bild som museerna givit om att planeringshorisonten blivit mer oförutsägbar.

Det statliga bidraget från arbetsförmedlingen visar en tydligt nedgående trend. Det hör samman med att antalet bidragsanställda minskat, vilket bekräftar den bild som även framkommer i avsnitt 10.

Sammantaget innebär det en minskning av statliga bidrag med 34 452 (tkr), under den relativt korta tidsperioden av sex år. Mer korrekt redovisning av minskningen av statligt bidrag är 12 015 (tkr) respektive arbetsförmedlingens minskade bidrag med 22 437 (tkr) mellan de specifika åren 2012 och 2018. Minskningen utgörs följaktligen till ca 65 procent av arbetsmarknadsmedel.

10. Bemanning

10.1 Personalvolym från 1980 till 2018

Museilagen anger att ett museum ska ha hög kompetens inom sitt ämnesområde och bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad. Inom ramen för det här arbetet har det inte gjorts någon undersökning av befintlig akademisk eller annan ämnesrepresentation eller utbildningsnivå. Inte heller någon genomgång av vilka tjänstetitlar och funktioner som förekommer på museerna.

För att kunna genomföra den verksamhet som förväntas krävs att man har personal med lämplig kompetens och tillräckligt många medarbetare. Museernas personal utgörs av tillsvidareanställda, projektanställda och timanställda. De regionala museerna redovisar årligen sin personalvolym i form av årsverken till den nationella statistiken. Det är mycket svårt att tolka dessa siffror och förändring över tid på grund av att de regionala museerna genomgått förändringar med sammanslagningar och avknoppningar av verksamhet. De uppdrags- och projektfinansierade medarbetarna varierar från år till år och systematiken i om de redovisas eller inte varierar även den. Särskilda satsningar kan ha medfört särskilda behov av medarbetare under kortare perioder och så vidare.

Förändringar i antalet anställda kan hänföras till en mängd omständigheter som verksamhetsförändringar, outsourcing av verksamhet och effektivisering, men även till nedskärningar på grund av ren besparing för att balansera budget. Respektive museum har underlag för att själva beskriva personalutveckling, kompetenssammansättning, andel visstidsanställda och andel bidragspersonal i detalj.

Länsmuseernas samarbetsråd har på eget initiativ samlat in uppgifter om bemanning och utredningar har gjorts på uppdrag av Statens kulturråd vid flera tillfällen.

Det statliga bidragssystem som infördes efter 1976 för att bygga upp museiverksamheten baserades på medel till tjänster.¹³² Det förändras i mitten av 1990-talet varefter medlen kunde användas friare.

År 1988 lämnade Länsmuseernas samarbetsråd på uppdrag av Statens kulturråd en utredning med förslag till regionmuseernas bemanningsnivå och därmed följande resursbehov. Där konstateras inledningsvis att nulägesituationen gör att museerna har svårt att nå de mål som förväntas på grund av underbemanning. En grundnivå med 50 årsverken föreslås som en lämplig nivå och planeringsmål för stat, landsting och kommun. I det antalet räknas inte bidragstjänster eller personal inom uppdragsverksamhet in. Det innebär ett mål på ca 1 200 årsverken, plus externfinansierad personal samt bidragspersonal.¹³³

¹³² Statens kulturråd, 2001.

¹³³ Länsmuseernas samarbetsråd, 1988.

Som en illustration av utvecklingen har följande data sammanställts.

Tabell 8. Förändring i bemanning 1981–2018.

	1981 ^a	1988 ^b	1998 ^c	2008 ^d	2018 ^e
Blekinge museum		27	31	34	27
Bohusläns museum		85	105	82	65
Dalarnas museum		47	34	49 ^f	44
Gotlands museum		40	94	56	46
Jamtli, Jämtlands läns museum		71	106	134	115
Jönköpings läns museum		52	61	92	43
Kalmar läns museum		56	103	88	82
Kulturen i Lund		63	58 ^g	67	58
Länsmuseet Gävleborg		45	63	47	28
Norrbottnens museum		38	40	51	46
Regionmuseet Kristianstad		40	44	62	49
Regionmuseum Västra Götaland, från 2004 Västarvet (Västra Götalandsregionen)		49	52	100	166 ^h
Smålands museum, från 2009 Kulturparken Småland		36	65	48	43 ⁱ
Stiftelsen Hallands länmuseer		54	70	50	62
Stockholms läns museum		12 ^k	45	35	17
Sörmlands museum		41	52	47	53
Upplandsmuseet		32	37	56	52
Värmlands museum		28	90	53	35 ⁱ
Västerbottens museum		45	63	68	65
Västergötlands museum		56	63	50	28
Västernorrlands museum		26	55	67	49 ⁱ
Västmanlands läns museum		24	31	27	23
Örebro läns museum		35	54	43	28
Östergötlands museum		50	69	76	51
Totalt (avrundat till närmaste 5-tal)	Ca 850	1050	1 485	1480	1275

^a Totalsumma från Länsmuseernas samarbetsråd, 1981.

^b Siffror från Statens kulturråd, 2001, s. 86–125.

^c Siffror från Statens kulturråd, 2001, s. 86–125, samt tabell s. 136.

^d Siffror från Myndigheten för kulturanalys.

^e Siffror från Myndigheten för kulturanalys.

^f Siffror från 2009.

^g Uppgifterna på s. 100 och s. 136 i Statens kulturråd, 2001, stämmer inte överens. Enligt tabellen s. 136 är det 58 anställda, på s. 100 står det istället 46.

^h Uppgift från Förvaltningen för kulturutveckling, Västra Götalandsregionen, e-post 2020-11-09.

ⁱ Siffra från 2017.

^k Siffra från 1983, året när museet startade som Länsmuseum vid Stockholms stadsmuseum, se Hallerdt, 1983, s. 93.

Uppgifterna för **1981** utgår från rapporten *Länsmuseernas ekonomi 1980–81*, framtagen av Länsmuseernas samarbetsråd på uppdrag av Statens Kulturråd. En enkät genomfördes då, men är delvis anonymiserad. Antalet antikvarier och amanuenser per län framgår, men inte övrig bemanning. I sammanställningen kan man utläsa att bemanningen på regionmuseerna i snitt utgörs av 34 personer, totalt ca 850. Av dem är ca 440 fast anställda, den akademiskt skolade personalen uppgår till ca 185. Resterande 410 är bidragspersonal och tillfälligt anställda, d.v.s. ca halva personalstyrkan.

I det totala antalet anställda för **1988** utgör ca 730 fasta tjänster och resterande 310 lönebidragstjänster (30 procent).¹³⁴

Uppgifterna för **1998** innefattar 1003 fasta tjänster, varav 379 lönebidragstjänster (28 procent) och ytterligare 107 tjänster finansierade med andra arbetsmarknadspolitiska medel (7 procent).¹³⁵ De senare avser sannolikt personer anställda inom Sesam-projektet som pågick mellan 1995 och 1998.

Uppgifterna för **2008** är även de svårbedömda då de dels innehåller lönebidragstjänster, men även medarbetare anställda inom Access-projektet som pågick mellan 2006 och 2009. Fördelningen mellan fasta tjänster och bidragstjänster är därför sannolikt jämförbar med 1998, d.v.s. i snitt 65 procent respektive 35 procent. Regionbildningen i Västra Götaland har medfört att det relativt stora Göteborgs naturhistoriska museum och Studio Västsvensk konservering samt samtliga hemslojdskonsulenter från de tidigare tre landstingen tillförts det regionala museet Västarvet.

Sammanställningen av antal årsverken för **2018** baseras på utdrag ur rapporteringen till den officiella statistiken från de 24 regionmuseerna samt kompletterande uppgifter från Västarvet, Västra Götaland. Det visar på ca 1 275 årsverken varav ca 110 uppskattas vara lönebidragstjänster.¹³⁶ Antalet fasta tjänster (91 procent) i förhållande till bidragstjänster har påtagligt förändrats (9 procent) jämfört med tidigare rapportering.

Sammanställningen och jämförbarheten över tid påverkas bland annat av de betydande förändringar i den regionala museistrukturen som skapandet av

¹³⁴ Statens kulturråd, 2001, s. 68.

¹³⁵ Siffror från Statens kulturråd 2001, s. 69.

¹³⁶ Uppskattning utifrån redovisad intäkt från Arbetsförmedlingen 2018, se tabell 7. Maxbidrag per anställd 20 000 + lkp.

förvaltningen Västarvet inneburit från 2003 och framåt. Genom den har regionmuseet utökats med bland annat Göteborgs naturhistoriska museum, Studio Västsvensk konservering och hemslöjdskonsulenter från tre tidigare landsting.

Utifrån siffrorna ovan tycks den successiva utbyggnaden av antal tjänster ha pågått till mitten av 1990-talet för att sedan stagnera och minska.

10.2 Personalrörlighet och lönenivå

Generellt bedöms de regionala museerna ha en låg omsättning av sin personal.¹³⁷ Det finns få tjänster att söka, medarbetarna bygger kunskap om den specifika regionen och etablerar sig ofta i området. Medelåldern på den tillsvidareanställda personalen var 2008 var 48 år.¹³⁸ Det indikerar att regionmuseerna har och kommer att ha behov av nyrekrytering.

En studie av löneläget vid de regionala museerna och de statliga museerna visar att löneläget generellt ligger lägre vid de regionala museerna. Faktorerna ovan framförs ofta som förklaring. Det kan innebära problem vid rekrytering då de regionala museerna kan ha svårt att konkurrera med de statliga museerna och att tillgängligt löneutrymme vid rekrytering behöver omprövas. De medarbetare som rekryteras behöver ha kunskaper som innebär att de både kan hantera strategiska utvecklingsfrågor och vara generalister, men även specialister. Önskemål om att kunna ha överlappande trainee-tjänster för att säkerställa kunskapsöverföring har även framförts vid samtal med företrädare för museerna.

Tabell 9. Lönestatistik "inre" och "yttre" museiarbete (medelvärde).

	Länsmuseum ^a (inre + yttre)	Staten museiarbete ^b (inre)	Staten kulturmiljöarbete ^b (yttre)
År 1999	19 305	21 942	22 194
År 2009	27 117	29 382	30 298
År 2019	33 968	36 115	38 959

^a Källa: DIK lönestatistik.

^b Källa: Arbetsgivarverket.

¹³⁷ Uppgift från Läns museernas samarbetsråd.

¹³⁸ Läns museernas samarbetsråd, 2009.

10.3 Projektanställningar och avveckling av personal samt aktuella effekter av pandemin

Den ekonomiska modellen med årsvisa anslag och krav på egenfinansiering gör den långsiktiga planeringen, fastställandet av bemanningsplaner och rekrytering osäker. Verksamheten präglas av betydande inslag av kortare anställningar inom projekt eller uppdragsverksamhet. Kompetens som byggs upp försvinner ofta ut med de projektanställda som inte kan erbjudas fortsatt anställning efter projektets slutförande. Detsamma gäller timtjänstgöring och säsongsanställning i besöksanläggningarna. Systemet driver en sorts kulturarvets ”gig-ekonomi” och kan antas påverka bilden av regionmuseet som en attraktiv arbetsgivare.

Det har ännu inte utvecklats något bemanningsföretag direkt riktat mot kulturarvssektorn. Sannolikt är branschen ekonomiskt för svag för att vara intressant.

Omstrukturering beroende på förändringar i verksamhet eller ändrade ekonomiska förutsättningar leder till att personal behöver avvecklas. Det kräver betydande arbetsinsatser från ledningen och ger nästintill alltid påverkan på den samlade arbetsmiljön på arbetsplatsen. I den regionala kontexten uppmärksammas även ofta sådana förändringar negativt i lokalsamhället.

Vid ingången av 2020 pekade utvecklingen vid museerna mot färre anställda, medan antalet besökare ökade, något som framstår som en paradox och behöver analyseras i detalj för att förstås. Antalet årsarbetskraft var 2019 den lägsta sedan mätningarna startade 2003.¹³⁹ Under 2020 planerade var tredje regionmuseum att varsla personal och när pandemisituationen uppkom gick situationen ”från att vara allvarlig till kritisk”, uppger Läns museernas samarbetsråd i en debattartikel.¹⁴⁰

I november uppgav Läns museernas samarbetsråd att regionmuseerna kraftigt minskat antalet timanställda, genomfört sex uppsägningar samt vakanssatt tjänster.¹⁴¹

10.4 Bidragsanställd personal fasas ut

De regionala museerna särskiljer sig i den officiella statistiken genom att deras finansiering via arbetsmarknadsmedel är betydligt större än de andra offentliga museikategorierna. Så har det varit under hela 1900-talet och man kan se det på tre sätt, att museerna har kunnat erbjuda lämpliga placeringar och arbetsuppgifter för människor med särskilda behov, att tjänsterna inte ansetts utgöra konkurrens mot

¹³⁹ Myndigheten för kulturanalys, 2020b.

¹⁴⁰ Citat från Lundberg & Hellberg, 2020.

¹⁴¹ Enligt sammanställning i e-post från Läns museernas samarbetsråd 2020-11-03.

någon marknad samt att museerna utnyttjat möjligheten att finansiera personalintensivt arbete som de annars inte haft medel för att utföra via den typen av arbetskraft.

I betänkandet *Museerna* från 1973 anges att antalet så kallade arkivarbetare vid landets museer då uppgick till ca 30 procent av de anställda. I rapporten *Länsmuseernas ekonomi 1980–81* anges att antalet bidragsanställda på vissa ställen kan uppgå till mer än 50 procent och att de regionala museerna är beroende av det tillskottet av medarbetare för att kunna driva verksamheten. Totalt anges att vid den tidpunkten utgör antalet kvalificerade handläggare drygt 20 procent av den totala bemanningen.

Förändringar i lönebidragssystemet i slutet av 1990-talet ledde till ökade lönekostnader för de regionala museerna. För att undvika uppsägningar införde staten ett särskilt bidrag som förmedlades via Statens kulturråd för att kompensera för merkostnaderna. Det utbetalades till regionala museer med minst 30 procent lönebidragsanställd personal.¹⁴²

I rapporten *Regionala museer och nationell kulturpolitik* från 2001, dras slutsatsen att över tid har de arbetsmarknadspolitiska medlen haft en mycket större ekonomisk betydelse än de kulturpolitiskt motiverade verksamhetsbidragen för regionmuseerna.¹⁴³

År 2014 lämnade Länsmuseernas samarbetsråd en skrivelse till Arbetsmarknadsdepartementet med förslag för att fortsatt kunna erbjuda bidragspersonal sysselsättning. I skrivelsen menade man att de ser en tydlig trend bland sina medlemmar att avveckla bidragspersonalen, då de inte anser sig ha medel för den överskjutande delen utöver bidraget och som de förväntas bekosta själva.¹⁴⁴ Trenden bekräftas av uppgifter från några museer som informerat om att de medvetet fasar ut den typen av tjänster och strategiskt bygger upp en ny bemanningsplan som motsvarar samtidens utmaningar.¹⁴⁵ Trenden bekräftas även av att intäktsvolymen från Arbetsförmedlingen minskat med nära en tredjedel mellan 2012 och 2018 (se tabell 7).

Vid insamlingen av de goda exemplen har initiativet *Regis* i region Skåne lyfts fram. Regis är en ett socialt företag som drivs som ekonomisk förening. Regis bildades år 2000 på initiativ av Regionmuseet i Kristianstad, Kulturen i Lund samt Malmö Museer och Stiftelsen Hadar. Målet med verksamheten är att erbjuda tjänster av hög kvalitet till kulturarvsorganisationer och andra organisationer när det gäller digitalisering. En del av verksamheten är finansierad via Kulturarvs-IT, men Regis arbetar också med att anställa personer som får andra typer av stöd,

¹⁴² Statens kulturråd, 2001, s. 69.

¹⁴³ Statens kulturråd, 2001, s. 69.

¹⁴⁴ Länsmuseernas samarbetsråd, 2014.

¹⁴⁵ Östergötland, Västernorrland och Bohuslän museum.

praktikplatser, arbetsträning och liknande, för att skapa arbetstillfällen åt personer som annars sannolikt skulle bli arbetslösa. Regis har verksamhet i Kristianstad, Malmö, Lund och Landskrona. Regis sysselsätter ca 65 personer. Se vidare bilaga 2, s. 40.

10.5 Riktade satsningar finansierade via arbetsmarknadsmedel

Arbetsmarknadsmedel riktade till kulturarvsarbete har återkommande använts för längre och kortare tidsbegränsad verksamhet. Exempel är fornvårdsarbete organiserat via bland annat länsstyrelsen, verksamhet riktad till hembygdsrörelsen via Arbetsmarknadsstyrelsen och Länsarbetsnämnden¹⁴⁶, masskonservering av arkeologiska objekt¹⁴⁷, Hallandsmodellen (se nedan) och olika typer av byggnadshyttor, för att nämna några.

Regionmuseerna har aktivt deltagit i regionala satsningar. Ett exempel är Kulturvårdscentrum i Uddevalla, 1986–2001. Verksamheten utgick från hembygdsrörelsens behov av dokumentation och föremålsvård samt den stora varvsnedläggningen i Uddevalla. Ett antal varvsarbetare omskolades till kulturvårdare. Succesivt ersattes de vid pensionering av annan bidragspersonal.

Ett annat är Hallandsmodellen, 1993–2006, ett strategiskt utvecklingsprojekt med utgångspunkt i arbetsmarknadspolitiken och byggnadsvårdens behov i centrum. Genom samfinansiering via arbetsmarknadsmedel och kulturmiljömedel iståndsattes och vårdades 90 kulturhistorisk värdefulla byggnader genom utbildning och lärlingssystem för arbetslösa bygghantverkare.¹⁴⁸

Regionmuseerna har i varierande grad deltagit i olika riktade satsningar såsom:

Sesam-projektet, 1995–1998, sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet. Projektets övergripande mål var att uppmärksamma vikten av samlingarna, hämta in eftersläpningar i registrering, uppordning och vård, samt att ge nyutexaminerade personer arbetslivserfarenhet från kultursektorn. De regionala museerna var en av många kulturarvsverksamheter som medverkade genom att sätta upp lämpliga projekt. Totalt sysselsatte Sesam-projektet ca 1 200 personer.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Kulturarvet i Falun, 1970.

¹⁴⁷ Föremålsvården Kiruna, 1986.

¹⁴⁸ Motion 1997/98:A289; Rök, 2009.

¹⁴⁹ Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet, SESAM-projektet: Skr 1999/2000:65.

Skog och historia, 1995–2005, syftade till att inventera och dokumentera kultur-lämningar i fält. Projektet sysselsatte ca 7 000 personer, som anställdes via Skogsstyrelsen. Regionmuseerna bidrog med arbetsledning och kvalitetsgranskning.¹⁵⁰

Access-projektet, 2006–2009, syftade till att vårda och tillgängliggöra kultur-historiska samlingar analogt och digitalt. Projektet sysselsatte ca 1 000 personer.¹⁵¹

Kulturarvslyftet, 2012–2014, gav meningsfull sysselsättning fört personer långt från arbetsmarknad och utförsäkrade ur sjukförsäkringssystemet. Projektet sysselsatte ca 450 personer.¹⁵²

Kulturarvs-IT, 2003 och fortsatt, sysselsättningsåtgärder för personer med funktionsvariation. Arbetet syftar till att digitalisera och bearbeta museisamlingar och arkivmaterial.

Dessa statliga initiativ har haft stor betydelse för museernas positionsförflyttning, framför allt inom samlingsförvaltning och digitalisering. Projekt som *Sesam* och *Access* har byggt på snabb och flexibel omställning av verksamheten på museerna. Lämpliga projekt har formulerats, arbetsplatser och teknisk utrustning har ordnats och rekrytering genomförts. För framgångsrika framtida projekt krävs dialog med museisektorn kring förutsättningar och mål. För regionmuseerna sannolikt även att medel för arbetsledning ingår i satsningarna. I annat fall kan det vara tveksamt om sådan finns att tillgå i den lågbemannade verksamheten och de kan behöva tacka nej till att bidra till samhället i de fallen.

Hallandsmodellen skapades och planerades utifrån regionala behov och resurser, där bidrag från olika politikområden vävdes samman till ett särskilt ändamål och är ett exempel på hur regionmuseet blev plattform för genomförandet.

10.5.1 Aktuellt läge 2020 beroende på pandemisituationen

Pandemisituationen har lett till ökad generell arbetslöshet för kulturarbetare. Yngre och nyutbildade som ännu inte hunnit etablera sig och få fasta anställningar är en särskilt sårbar grupp.

Landets museer har genom Sveriges Museer under hösten 2020 uppvaktat Kulturdepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet med förslag om en riktad arbetsmarknadssatsning för kulturarvssektorn, Access 2021. Riksantikvarieämbetet har i tidigare budgetunderlag presenterat förslag på åtgärder inom digitalisering, för att möjliggöra tillgång till och efterfrågan på digital kulturarvsinformation, ökad

¹⁵⁰ Riksantikvarieämbetet, 2020f.

¹⁵¹ Statens kulturråd, 2010.

¹⁵² Arbetsförmedlingen, 2015.

användning av samlingar samt sysselsättning.¹⁵³ Ett Access-projekt skulle dels bidra med introduktion på arbetsmarknaden, dels medföra ett digitalt lyft för uppdraget att förvalta, tillgängliggöra och förmedla kulturarvet.¹⁵⁴ Att det är hög tid för en kraftfull och storskalig satsning på digitalisering av kulturarvet och den information som finns vid landets arkiv, bibliotek och museer betonas av institutionschefer inom kulturarvssektorn.¹⁵⁵

Sett i relation till personalsituationen vid landets museer är det viktigt att medel för kvalificerad och ämneskompetent arbetsledning, som även ovan påpekats, inkluderas i ett sådant eventuellt initiativ från staten.

Museerna har ett omfattande förmedlingsuppdrag som i sin tur bygger på ett lika viktigt uppdrag att förvalta och utveckla kulturarvet. Även den digitala omställningen, som sker snabbt under pandemin, ställer krav på nya kompetenser och ekonomiska resurser. Regionmuseerna signalerar oro över den kulturskuld de upplever genom att inte hinna fullfölja sitt uppdrag. Det kan kortsiktigt åtgärdas genom ett Access 2021.

¹⁵³ Riksantikvarieämbetet, 2018.

¹⁵⁴ Sveriges Museer, 2020f.

¹⁵⁵ Amréus m.fl. 2021.

11. Diskussion och slutsatser

Genomlysningen av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet och hur den förändrats över tid har inneburit en tidsresa från sent 1800-tal fram till idag. Den visar på hur all verksamhet är i relation till sin samtid och i ständig förändring även om många utmaningar består över tid.

11.1 Yttre faktorer

11.1.1 Museum är en etablerad samhällsfunktion

Det finns sedan 1800-talets senare del en idémässig samstämmighet i samhället om museiverksamhetens samhällsrelevans och nytta. Den är i grunden lika men ikläds olika begrepp och språkbruk sett i relation till sin samtid. Den kan sammanfattas i synen på museer som samhällets minnesinstitutioner tillsammans med arkiv och bibliotek, som resurs för formell utbildning och forskning samt som bred folkbildare med särskilt fokus på barn. De utgör även en resurs för hållbar utveckling i dess tre dimensioner, med särskilt fokus på social hållbarhet.

Museer speglar sin samtid och samhällets utmaningar. Det kan utläsas över tid där museerna inledningsvis kan karaktäriseras utifrån sin roll i nationsbygget och för folkbildning, följt av uppbyggnaden av de starka minnesinstitutionerna efter 1970-talets samhällsomdaning. Avslutningsvis 2000-talets ”nya museer” med fokus på samhällets hållbarhet, särskilt social hållbarhet, men även behovet av kreativitet för att hantera samhällsutmaningar.

11.1.2 Staten har sedan tidigt 1900-tal sett nyttan av regionala museer

Regionmuseer med funktion som noder för konst och kulturarvsarbete har ansetts viktiga och staten har sedan 1900-talets tidiga del bidragit till deras etablering. Därigenom har medborgarnas tillgång till kultur, samt samhällets tillgång till den ämneskompetens som kulturarvsarbetet behöver, säkerställts i hela landet. Statens syn på nyttan med att det finns regionala museinoder eller motsvarande verksamhet för samverkan mellan statliga, regionala och lokala kulturverksamheter har inte förändrats. Detta samtidigt som principen om att regional kulturverksamhet som konst, kultur- och naturarv är ett regionalt ansvar, alltid varit och fortsatt är central. Kultursamverkansmodellen som infördes 2011 förstärker det förhållandet.

Regionmuseerna blev noder för statlig närvaro i hela landet genom landsantikvariesystemet redan på 1930-talet. Därigenom säkerställdes tillgång till ämneskompetens framförallt för statens fornminnesansvar och för professionell

museiledning. Systemet avskaffades 1976 och det statliga kulturmiljöarbetet fördes över till länsstyrelserna. Under perioden 1976 till 2010 lämnade staten, via Statens kulturråd, bidrag till regionmuseerna för att bygga upp personal och verksamhet. Genom samverkan mellan landstingen, kommuner och staten finns därigenom en struktur som dels ger tillgång till moderna och centralt placerade museianläggningar, företrädesvis i residensstäderna, dels har kompetens att främja och bedriva verksamhet i dem och i hela regionen. Tillsammans når de ut över hela landet.

11.1.3 Regionmuseer omfattas av museilagstiftningen

Sedan 2017 finns museilagen som definierar och reglerar det allmänna museiväsendet. Regionmuseerna utgör en del av det. Det är en betydande förändring av regionmuseernas förutsättningar, men påverkar inte deras verksamhet.

Lagstiftningen gör det tydligt att regionmuseerna är en del av regionens offentliga verksamheter och förtydligar övergripande ändamål och uppdrag. Det har inte identifierats någon konflikt mellan ändamålsparagraferna hos regionmuseerna och museilagen oavsett om de är ideella föreningar, stiftelser eller aktiebolag. Lagstiftningen visar även att allmänna museer finns i samhällets tre organisatoriska nivåer, staten, regionen och kommunen. De har alla har lika förutsättning utifrån lagens ändamål och beskrivning av verksamhet. Den omfattar publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och förvaltning av samlingarna.

11.1.4 Regionmuseum är ett särskilt museikoncept

Konceptet karaktäriseras av ett integrerat perspektiv på konst, kultur- och naturarv, vilket även omfattar kulturmiljö. Ämnesområdet utgår från de historiska skeendena inom ett visst geografiskt område. Regionmuseerna har olika driftform men förenas genom att deras ändamål är likartat formulerat.

Det är snart 50 år sedan konceptet togs fram. Det kan sägas vara komprimerat i anslagsstiftelsernas ändamålsparagrafer. Dessa omfattar främjande och bedrivande av museiverksamhet och kulturminnesvård (avser numer kulturmiljövård) i ett visst geografiskt område. Bakgrunden finns beskriven i betänkandena *Museerna* (SOU 1973:5) och *Kulturminnesvård* (SOU 1972:45). Konceptet svarar mot idén med regionala noder spridda över hela landet. Regionmuseet arbetar utifrån tanken om ”inre” och ”yttre” museiarbete. Det yttre avser såväl egna friluftssamlingar som hela kulturmiljön i länet. Konceptet utgår även från perspektivet att främja andras arbete och bedriva egen verksamhet. Uppdraget blir därmed mycket brett och bygger på samverkan. Förutsättningen utifrån ändamålsparagrafen består, men uppdragen för att svara mot samhällets utmaningar förändras över tid. Likheter med uppdrag inom det som efter regionbildningen ingår i regional utveckling kan noteras. Särskilt de delar av uppdraget som avser främjandearbete.

11.1.5 Relationen mellan staten och regionmuseerna förändrades 2011

Samverkansmodellen har från 2011 förändrat regionmuseernas mandat att föra dialog med staten och tydliggjort deras regionala sammanhang.

I relation till de primära uppgifterna med hälsa och kommunikationer hade kulturen en relativt marginell roll i landstingen fram till regionbildningen. Det är ett frivilligt åtagande att bedriva museiverksamhet för en region. Efter 1974 års kulturproposition och det bidragssystem som infördes 1976, hade regionmuseer, länsteatrar och länsmusik tilldelat mandat från landstinget/regionen att ansöka om och hantera bidrag från Statens kulturråd. Den processen har genom samverkansmodellen flyttats över till regionens administration. Det innebär en förändring av regionmuseernas mandat gentemot staten och tydliggör dem som en regional funktion i en regional infrastruktur.

Det har i genomlysningen inte kunnat identifieras att denna förändring gett upphov till en otydlighet, exempelvis inom det strategiska arbetet eller främjandearbetet, mellan regional administration och regionmuseum.

11.1.6 Regionmuseet är del av regional infrastruktur för kultur samt för samhällets kunskap och forskning

Med infrastruktur menas här att någon har ett tilldelat mandat att samordna den samma och att infrastrukturen har ett gemensamt syfte som utgår från överenskomna dokument. Regionerna har i detta fall ansvar för kulturens infrastruktur. Genom kulturplanen identifieras den regionala infrastrukturen av offentliga, civila och privata kulturaktörer. De är en förutsättning för framtagning och genomförandet av planen. Det övergripande syftet är att i samverkan nå kulturplanens vision och prioriteringar. Regionmuseerna utgör en del av infrastrukturen och bidrar utifrån sina resurser och ändamål. Regionmuseets identitet som del av regionens offentliga verksamheter förefaller i vissa fall otydlig beroende på driftformen som anslagsstiftelse.

Regionmuseerna utgör även en del av samhällets samlade infrastruktur för kunskap och forskning tillsammans med bland annat arkiv och bibliotek.

11.1.7 Regionmuseer är en resurs i samhället på fler områden än kultur

Regionmuseer har genom sitt integrerade och breda perspektiv på konst, kultur- och naturarv en potential att delta i många sammanhang i samhällsutvecklingen. De kan, utifrån sitt ämnesområde, delta i en mängd samhällsprocesser som kan

innefatta teknisk infrastruktur och samhällsbyggnad såväl som social hållbarhet, miljö och folkhälsa.

Samtidigt är de regionala museernas uppdrag och roll i den offentliga samhällsstrukturen i många fall traditionellt beskriven och knuten till kulturområdet. Många tänker på regionmuseet som en byggnad att besöka snarare än på den omfattande och strategiska verksamhet som bedrivs. Det gör att regionmuseernas breda resurser och verksamhet kan vara okända utanför museisektorn.

Regionmuseerna har en lång tradition av samverkan med det omgivande samhället. Samverkan kräver tid och omsorg för att vara framgångsrik. Bland annat kan strukturerna stärkas för att kunna orientera i olika verksamheter, hitta samverkansparter och specifik kompetens som kan leda till synergier eller ibland innovation.

En genomgång av statliga myndigheters samverkan med regionmuseer visar att museernas geografiska spridning, personalens kompetens, unika lokaler och stabila organisationsstruktur framhålls som viktiga aspekter för attraktionskraften. Men det saknas en sammanställning av de 24 regionsmuseernas verksamhetsprofil, specialsamlingar och faciliteter.

Från regionmuseernas sida framhålls betydelsen av tillgången till resurser för samverkan på jämbördiga villkor.

11.1.8 Obalans mellan samhällets anspråk och finansiering hos regionmuseerna

Regionmuseer har en obalans i sin finansiering sett i relation till de anspråk på verksamhet som samhället har. Museerna förväntas utföra omfattande uppdrag med att främja och bedriva museiverksamhet och kulturmiljöarbete i hela landet.

En genomgång av den förväntan på verksamhet som ändamålsbeskrivningarna anger, kombinerat med de uppdrag samhället ger och de tillgängliga resurserna för genomförandet som finns, visar på obalans. Enligt insamlade uppgifter omfattar regionmuseerna 23 större besöksanläggningar och alla bedriver omfattande arbete med samverkan, dialog och förmedling i samhället. De förväntas ge stöd till merparten av landets 290 kommuner i bland annat plan- och byggändan. De förvaltar omfattande samlingar, byggnader och andra anläggningar. För 2018 genomförs allt detta via ca 1 275 årsverken, det vill säga ca 50 årsverken per regionmuseum. Antalet årsverken ökade successivt fram till mitten av 1990-talet för att sedan stabiliseras och tycks nu minska. Regionmuseerna har under större delen av 1900-talet haft ett stort inslag av bidragspersonal, i snitt 30 procent. Även den verksamheten minskar. Glappet mellan förväntan och förutsättningar har påtalats från regionmuseerna. Det är en förutsättning som inte förändrats över tid, men som nu av sektorn bedöms eskalera.

11.2 Inomsektoriella faktorer

11.2.1 Skilda driftformer, likartat ändamål och dialog kring uppdrag

Regionmuseerna har olika driftform men förenas av sitt ändamål. Aktuellt läge 2018 var att 16 regionmuseer drevs som anslagsstiftelse, 2 som publikt aktiebolag och 4 i regional förvaltning. Av de ursprungligen 21 anslagsstiftelserna som bildades runt 1970-talet har 2 tecknat avtal med aktiebolag som driver verksamheten och 4 har upplösts. 2 regionmuseer drivs som föreningar skapade på 1800-talet. Stiftelserna och aktiebolagen har likartat formulerade ändamål. Arbetet har inte kunnat identifiera något samband mellan juridisk driftform och verksamhetens genomförande.

Kända och tillämpade principer och rutiner för överläggningar med stiftelsebildare och andra samt ansvar och delegation mellan styrelse och museichef är en förutsättning för systematisk samverkan och dialog. Så även kunskap om tillämpningen av museernas förutsättningar för akademisk och konstnärlig frihet samt innebörden i museilagens skrivning om inflytande över verksamhetens innehåll.

Det kulturpolitiska målen från 1974, med senare revideringar, har haft tydlig påverkan på verksamheten och är grunden till statens bidragsgivning. De kulturmiljöpolitiska målen och prioriteringar för kulturarvsarbete är inte lika synliga som de kulturpolitiska målen i styrdokument och återrapportering. Antalet styrande dokument utöver dessa har ökat över tid. Kulturplaner, överenskommelser och direktiv från anslagsgivare har tillkommit. Ökningen är påtaglig efter samverkansmodellens införande.

Regionmuseernas styrelser och chefer har att aktivt följa samhällsutvecklingen och vara insatta i lagstiftning och regelverk som berör deras verksamhet. Det har inte förändrats över tid, men komplexiteten har ökat.

11.2.2 Museiverksamhet förutsätter hög ämneskompetens

Kunskapsproducerande verksamheter förutsätts vara professionella och ha hög ämneskompetens. Regionmuseerna förväntas bland annat bidra till forskning och kunskapsuppbyggnad. Hög ämneskompetens är även ofta en förutsättning för att kunna söka projektmedel för kunskapsuppbyggnad och för samverkan med akademien.

Regionmuseerna har både gemensamma och individuella ämnesprofiler. Vilka ämneskompetenser de förutsätts tillhandahålla diskuteras i betänkandet *Museerna*

(SOU 1972:5), men är en fråga som förändras över tid och aktuella behov. Det finns inte någon överenskommen modell över vilka funktioner och vilken grundbemanning som krävs för att driva ett museum.

Museernas personal utgörs av tillsvidareanställda, projektanställda och timanställda. Antalet årsverken som redovisats till Myndigheten för kulturanalys har minskat under de senaste tio åren. Förändringar i antalet anställda kan hänföras till en mängd omständigheter som verksamhetsförändringar, outsourcing och effektivisering, men även till nedskärningar på grund av besparingsåtgärder för att balansera budget. Antalet anställda via bidragsmedel har minskat påtagligt.

Personalrörligheten bedöms som låg och lönenivån ligger generellt lägre än vid statliga museer. En konsekvens av det leder till svårighet att attrahera medarbetare med rätt kompetens och erfarenhet och ger utmaningar med ökade kostnader vid rekrytering. Genom den låga bemanningen krävs att medarbetare kan hantera strategiska utvecklingsfrågor, vara generalister och gärna även specialister.

Regionmuseerna har deltagit i riktade satsningar från staten, som haft syftet att dels åstadkomma positionsförflyttning inom samlingsförvaltning och digitalisering, dels att skapa visstidsarbetstillfällen för särskilda grupper. En oro för brist på förutsättningar att ingå i sådana projekt i framtiden finns, beroende på låg grundbemanning.

11.2.3 Finansiering utöver anslag förutsätter strategiska överväganden och konsekvensanalys

Strategiska beslut om finansieringsmodellen är viktiga och kan leda till att regionsmuseets varumärke och förtroende påverkas såväl positivt som negativt.

1990-talets ekonomiska regression, avreglering av offentlig verksamhet och medvetna satsning på innovation och företagsutveckling i samhället i stort är en förutsättning som har påverkat regionmuseerna. Strategiska förändringar i verksamheten gjordes då i många fall av styrelser för att utveckla egenfinansieringen.

Regionmuseer är en befintlig plattform för att bedriva externfinansierad projektverksamhet i samverkan med andra, där konst, kultur- och naturarvet utforskas och dess potential tas tillvara. Det är även en projektplattform för innovation inom området. Museerna medverkar i det arbetet idag.

Egenfinansiering medför även risker som bör beaktas. Risken att verksamheten får en otillbörlig påverkan genom behovet att ”följa pengarna” i stället för att arbeta efter strategisk planering har påtalats. De strategiska satsningarna har även omfattat att etablera regionmuseer på en konkurrensutsatt tjänstemarknad. Museernas trovärdighet och neutralitet har ifrågasatts.

De juridiska förutsättningarna och förhållandena för att bedriva sådan verksamhet är inte fullt ut klargjorda. Såväl stiftelser, aktiebolag och förvaltningar har styrning och finansiering av det offentliga och ifrågasättande av verksamheten utifrån konkurrenslagstiftning har gjorts. Museilagen har förtydligat regionmuseerna som del av det allmänna och i samhällets tjänst.

11.2.4 Uppdraget med aktiv samlingsförvaltning förutsätter långsiktig stabil finansiering

Grundidén ”museum” bygger på att kulturarvet är ett källmaterial som ska bevaras, utan att förvanskas, för kommande generationer så att det kan tolkas och förstås i var tid. Museilagen ställer krav på aktiv förvaltning av samlingarna. En samlingsstrategi som tydliggör samlingsinnehållet är en förutsättning och framgångsfaktor. Regionmuseet har tilldelats ansvaret att förvalta inre och yttre samlingar, som utgör del av samhällets kollektiva minne. Staten har fördelat stora mängder arkeologiskt material till regionmuseerna, som därigenom tagit över ansvaret för förvaltning. Tillkommande samlingsförvaltningsområde är digitalt skapat material. Samlingarna ska dokumenteras digitalt och även berikas med data och göras tillgängliga. Samlingsförvaltning är kostsamt och personalintensivt. Ansvaret har inte förändrats över tid, men successivt utökats.

Genom bildande av anslagsstiftelser under 1970-talet konsoliderades museernas ekonomiska förutsättningar för samlingsförvaltning genom anslag från landsting och kommun samt statligt bidrag. I takt med samhällets krav, samlingsförvaltningens professionalisering och förväntan på fysisk och digital tillgänglighet ökar kostnaderna för förvaltningen. Friluftsmuseer och andra yttre samlingar är särskilt kostnadskrävande. Omställningen till ett digitalt samhälle har ytterligare drivit på kostnadsutvecklingen. Även krav på att säkerställa överblick av bestånd, riskbedömning och säkerhet följer med ansvaret och driver kostnaderna ytterligare. Tilläggas bör att de redan vid insamlingen gamla objekten blir allt äldre, med ökade krav på särskilda bevarandeförhållanden.

12. Definitioner

Allmänna museiväsendet

De museer som omfattas av museilag (2017:563). Gemensamt för dessa är att de har ett betydande inflytande och finansiering från det offentliga.

Civilsamhälle

Avser en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor organiserar sig och agerar tillsammans i gemensamma intressen.¹⁵⁶

Kulturarv

Avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan. Oavsett om det skrivs i obestämd eller bestämd form – kulturarv eller kulturarvet – innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, t.ex. det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.¹⁵⁷

Kulturmiljö

Avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjälllandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.¹⁵⁸

Kulturminnesvård

Ett äldre begrepp för det som idag beskrivs som kulturmiljöarbete.

Landsting

Se Region.

Länsmuseum

Se Regionmuseum.

Museum

En institution som är öppen för allmänheten och som förvärvar, bevarar, undersöker, förmedlar och ställer ut materiella och immateriella vittnesbörd om människan och

¹⁵⁶ Regeringskansliet, *Civila samhället och idrott*.

¹⁵⁷ Riksantikvarieämbetet, 2020g.

¹⁵⁸ Riksantikvarieämbetet, 2020g.

människans omvärld. Ändamålet med ett museum är att det utifrån sitt ämnesområde ska bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelse och fri åsiktsbildning.¹⁵⁹

Naturarv

Avser olika typer av naturföreteelser. Det biologiska kulturarvet utgör en viktig del. Det är natur som berättar om kultur. Det utgörs av ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats, eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel.¹⁶⁰

Region

På 1860-talet skapades den administrativa nivån landsting (eller sekundärkommun). Under en tjugofemårsperiod från sent 1990-tal har landstingen ombildats till regioner. De ursprungligen 24 landstingen har genom sammanslagning blivit 21 regioner. Regionen har ansvar för kommunala uppgifter som är gemensamma för stora geografiska områden. Det gäller hälso- och sjukvård, kollektivtrafik och regional utveckling. Verksamhet inom kulturområdet är ett frivilligt åtagande.

Begreppet region används flitigt i rapporten då det dels avser en geografisk yta, dels regionen som verksamhet. För att särskilja den delen av verksamheten som är nära kopplad till regionfullmäktige och ledningsfunktioner från de utförande förvaltningarna, så beskrivs den som regionens administration.

Regionmuseum

Efter samråd med Länsmuseumernas samarbetsråd har regionmuseum valts som begrepp i rapporten. Dock finns förändringar i benämning över tid som är viktiga att notera. Under museiorganisationernas historia har museerna förändrats avseende organisations- och ägarstruktur samt officiell och inofficiell namngivning. Generellt gäller att begreppet länsmuseum etableras under 1930-talet och fortfarande finns levande i officiella dokument och hos allmänheten. Länsmuseumernas samarbetsråd, bildat 1954, har även valt att behålla sitt namn.

Under 1970-talet och det utvecklingsarbete som då inleddes kom länsmuseumerna från statlig sida att benämnas regionala museer. Det framgår genom utredningen *Museer*¹⁶¹ och bidragsförordningen¹⁶² för de statsbidrag som Statens kulturråd från 1976 till 2010 fördelar till ett definierat urval av museer. Museilagen använder begreppet ”regionala museer” och uppdraget från regeringen till Riksantikvarieämbetet anger även att det avser de regionala museerna.

Länsmuseum kommer användas i rapporten där det är relevant för sammanhanget. Det gäller framför allt vid beskrivning av historiska förlopp.

¹⁵⁹ Museilagen (2017:563), 2 § samt 4 §.

¹⁶⁰ Riksantikvarieämbetet, 2019b.

¹⁶¹ SOU 1973:5, Museerna.

¹⁶² Förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer.

13. Referenser

Aktiebolagslag (2005:551).

Amréus, Lars, Follin, Ann, Grönvall, Karin, Malmström, Joakim & Åström Iko, Karin. 2021. "Digitalisera kulturarvet för demokratins skull". *Dagens Nyheter*. Debattartikel på DN Debatt 2021-01-03. <https://www.dn.se/debatt/digitalisera-kulturarvet-for-demokratins-skull/> (2021-01-22).

Arbetsförmedlingen. 2015. Arbetsförmedlingens Återrapportering 2014, Kulturarvslyftet slutrapport 29 maj 2015. Avser åren 2012–2014. https://arbetsformedlingen.se/download/18.3e623d4f16735f3976ea67/%C3%85terrapport_Kulturarvslyftet_Maj_20151.pdf (2021-01-26).

Arcadius, Kerstin. 1997. *Museum på svenska: läns museerna och kulturhistorien*. Diss. Lunds Universitet. Stockholm, Nordiska museet.

Armbrecht, John & Andersson, Tommy D. 2010. *En studie av samhällsekonomi kring Nordiska Akvarellmuseet*. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. https://www.akvarellmuseet.org/sites/default/files/documents/samhallsekonomi_n_kring_na.pdf (2021-01-21).

Ds 2013:19. *Svenska framtidsutmaningar*. Slutrapport från regeringens framtidskommission. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2013/03/2013191/> (2021-01-25).

Fessé, Susanne. 2020. "Intervju med Maria Jansén". *Utställningskritik*, 2020:6. <https://utställningskritik.se/2020-6/intervju-med-maria-jansen/> (2021-01-22).

FRI. 2018. *Byggnader som föremål – fråga till Riksantikvarieämbetet*. Begäran om yttrande, från FRI – de svenska friluftsmuseernas samarbetsorganisation, inkommen till Riksantikvarieämbetet 2018-09-23, dnr RAÄ-2018-3426.

Förordning (1977:547) om statsbidrag till regionala museer.

Förordning (1988:1131) med instruktion för Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Förordning (1996:1598) om statsbidrag till regional kulturverksamhet.

Förordning (1999:562) med instruktion för Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde.

Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet.

Förordning (2014:1079) med instruktion för Statens historiska museer.

Förordning (2018:1425) med instruktion för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Göteborgs konstmuseum. 2020. *Digiseum – en guide till museets digitala resurser.* <https://goteborgskonstmuseum.se/2020/11/digiseum-en-guide-till-museets-digitala-resurser/> (2021-01-21).

Grinell, Klas. 2020. *Kulturens värde och sociala effekter*. Rapport 2020:1. Göteborgs Stads kulturförvaltning. https://goteborg.se/wps/wcm/connect/93580f63-f918-4514-8f0c-e84d6ff3cf83/Kulturens+va%CC%88rde+och+sociala+effekter_Klas+Grinell.pdf?MOD=AJPERES (2021-01-22).

Hellerdt, Björn. 1984. "Länsmuseet förverkligat i stadsmuseet". *Stadsvandringar* 7:88–94. Stockholms stadsmuseum.

Hellerdt, Björn. 1988. "Stadsmuseet i nuet". *Stadsvandringar* 11:73–91. Stockholms stadsmuseum.

ICCROM. *Heritage in time of COVID*. <https://www.iccrom.org/heritage-times-covid> (2021-01-22).

Icom Sweden. u.å. *ICOM:s Museidefinition*. <http://icomsweden.se/verksamhet/icomsweden-museidefinition/> (2021-01-22).

Johansson, Anna-Lena. 2003. *ABM: En studie om samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer*. Magisteruppsats vid Biblioteks- och informationsvetenskap, Bibliotekshögskolan. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1308182/FULLTEXT01.pdf> (2021-01-22).

Kommunal-författningar af Kongl. Maj:t gillade och antagne den 21 Mars 1862.

Kommunallag (2017:725).

Kulturstrategi Västra Götaland – och regional kulturplan 2020–2023. 2019. Västra Götalandsregionen, koncernkontoret, avdelning kultur. <https://www.vgregion.se/kultur/sa-styrs-kulturen/kulturstrategi-vastra-gotaland-och-regional-kulturplan-20202023/> (2021-01-21).

Lag om offentlig upphandling (2016:1145).

Landstingslag (1954:319).

Liv, hälsa och hållbar utveckling i Västernorrland: Regionplan 2021–2023. Region Västernorrland.

https://www.rvn.se/contentassets/b56705b8634d4bffb4732ea3a11238/rvn_regionplan-2021-2023_webb.pdf (2021-01-21).

Lundberg, Linda & Hellberg, Jonas. 2020. ”En nationell kulturskuld i pandemins spår – effekter av corona i nutid och framtid”. *Utställningskritik*, 2020:4.

<https://utställningskritik.se/2020-4/en-nationell-kulturskuld-i-pandemins-spar-effekter-av-corona-i-nutid-och-framtid/> (2021-01-21).

Länsmuseernas samarbetsråd. 1981. *Länsmuseernas ekonomi 1980–81*. En undersökning genomförd av Länsmuseernas samarbetsråd på uppdrag av statens kulturråd. Opublicerad rapport.

Länsmuseernas samarbetsråd. 1988. *Länsmuseernas verksamhetsnivå och resursbehov*. Utredning av Sten Rentzhog, Länsmuseernas samarbetsråd på uppdrag av Statens kulturråd. Opublicerad rapport.

Länsmuseernas samarbetsråd. 2009. *Museiverksamhet 2008. Tabeller med definitioner*. <https://docplayer.se/116365742-Lansmuseernas-samarbetsrad-museiverksamhet-tabeller-med-definitioner-bogeko-konsult-bo-gertsson.html> (2021-01-22).

Länsmuseernas samarbetsråd. 2014. Skrivelse till Arbetsmarknadsdepartementet 2014-04-07.

Länsmuseernas samarbetsråd. 2020a. *Coronavirusets effekter på länsmuseernas verksamhet – en statusuppdatering*. Opublicerad sammanställning, daterad 2020-03-25.

Länsmuseernas samarbetsråd. 2020b. *Länsmuseernas digitala arbete och de digitala användarna – nulägesbild*. Opublicerad sammanställning av enkät genomförd inför uppstart av länsmuseernas digitala målgruppsarbete.

Länsmuseernas samarbetsråd. 2020c. *Samlingsforum – Pandemins påverkan på samlingsförvaltningen*. Opublicerad statusrapport inför Samlingsforums panelsamtal i ämnet, 2020-11-17.

Motion 1997/98:A289. *Beredskapsarbeten som arbetsmarknadspolitisk åtgärd*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/beredskapsarbeten-som-arbetsmarknadspolitisk_GL02A289 (2021-01-22).

Museilag (2017:563).

- Myndigheten för kulturanalys. 2016. *Kulturmiljöstatistik: Kulturfakta 2016:2*.
https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Kulturmiljo%CC%88statistik.-Kulturfakta-2016-2_webb-1.pdf (2021-01-21).
- Myndigheten för kulturanalys. 2019. *Museer 2018: Kulturfakta 2019:1*.
<https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/museer-2018-1.pdf> (2021-01-25).
- Myndigheten för kulturanalys. 2020a. *Kulturmiljöstatistik: Kulturfakta 2020:1*.
https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Kulturmilj%C3%B6statistik_webb.pdf (2021-01-21).
- Myndigheten för kulturanalys. 2020b. *Museer 2019: Kulturfakta 2020:2*.
https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/museer2019_webb.pdf (2021-01-25).
- Naturhistoriska riksmuseet. 2021. *Naturhistoriska riksmuseet når ut med aktuell forskning till landets skolor i stor digital satsning*. Pressmeddelande 2021-01-12.
https://www.mynewsdesk.com/se/naturhistoriska_riksmuseet/pressreleases/naturhistoriska-riksmuseet-naar-ut-med-aktuell-forskning-till-landets-skolor-i-stor-digital-satsning-3064150 (2021-01-22).
- NEMO, Network of European Museum Organisations. 2020a. *Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe. Final Report*.
https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_Report_12.05.2020.pdf (2021-01-21).
- NEMO, Network of European Museum Organisations. 2020b. *Follow-up Survey on the impact of the COVID-19 pandemic on museums in Europe. Final Report*.
https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_FollowUpReport_11.1.2021.pdf (2021-01-21).
- NEMO, Network of European Museum Organisations. 2020c. *Museums making sense*. Konferenswebbsida. <https://www.ne-mo.org/about-us/european-museum-conference/museums-making-sense.html> (2021-01-21).
- NEMO, Network of European Museum Organisations. 2020d. *UK medicine museum becomes Covid-19 vaccination hub*. <https://www.ne-mo.org/news/article/nemo/uk-medicine-museum-becomes-covid-19-vaccination-hub.html> (2021-01-22).

- NEMO, Network of European Museum Organisations & Deutscher Museumsbund. 2021. *EU-Presidency Trio Conference: Museums and Social Responsibility – Values Revisited*. <https://www.paperturn-view.com/de/deutscher-museumsbund/eu-presidency-trio-conference?pid=MTM131577&v=2.1> (2021-01-22).
- OECD/ICOM. 2019. *Culture and local development: maximising the impact: A guide for local governments, communities and museums*. OECD Local Economic and Employment Development (LEED). Papers, No. 2019/07. Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9a855be5-en>. (2021-01-28).
- Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/02/prop.-201617116/> (2021-01-25).
- Prop. 2020/21:79. *En tillfällig covid-19-lag*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2021/01/prop.-20202179/> (2021-01-25).
- Rapport från riksdagen 2015/16:RFR4. *Är samverkan modellen? En uppföljning och utvärdering av kultursamverkansmodellen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/rapport-fran-riksdagen/ar-samverkan-modellen-en-uppfoljning-och_H30WRFR4 (2021-01-25).
- Regeringskansliet. *Civila samhället och idrott*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/civila-samhallet-och-idrott/> (2021-01-22).
- Regeringskansliet. *Digitaliseringsstrategin*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/digitaliseringsstrategin/> (2021-01-21).
- Regeringskansliet. 2020a. *Regeringen tillsätter utredning för kulturens återstart*. Pressmeddelande 22 december 2020. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/12/regeringen-tillsatter-utredning-for-kulturens-aterstart/> (2021-01-22).
- Regeringskansliet. 2020b. *Uppdrag till Riksantikvarieämbetet om coronapandemins påverkan på museisektorn*. Pressmeddelande 30 december 2020. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/12/uppdrag-till-riksantikvarieambetet-om-coronapandemins-paverkan-pa-museisektorn/> (2021-01-22).
- Riksantikvarieämbetet. 2015. *Länsmuseernas och motsvarande museers kulturmiljöarbete: kartläggning och redovisning av förutsättningarna för samverkan och verksamhetsutveckling på regional nivå*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-4077> (2021-01-22).
- Riksantikvarieämbetet. 2018. *Budgetunderlag 2019–2021*. Dnr RAÄ-2018-592.

Riksantikvarieämbetet. 2019a. *Uppföljning av hur museilagen tillämpas: ett regeringsuppdrag*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-5870> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2019b. Det här är biologiskt kulturarv. <https://www.raa.se/kulturarv/landskap/biologiskt-kulturarv/det-har-ar-biologiskt-kulturarv/> (2021-01-22).

Riksantikvarieämbetet. 2020a. *SPECTRUM 5.0 – En standard för samlingsförvaltning*. <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/spectrum-en-standard-for-samlingsforvaltning/> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2020b. *Covid-19 och samlingsförvaltning*. <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/covid-19-och-samlingsforvaltning/> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2020c. *K-samtal om museers samtidsdokumentation i kristider*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/vara-andra-seminarier-och-konferenser/k-samtal/samtidsdokumentation-av-coronakrisen/> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2020d. *Skolan och kulturarvet: regeringsuppdrag att kartlägga och främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-6124> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2020e. *Dokument från webinarier kring att arbeta digitalt med skolan*. <https://www.raa.se/museer/publikt-arbete/att-arbeta-med-skolan/dokument-fran-webbseminarier-om-att-arbeta-med-skolan/> (2021-01-22).

Riksantikvarieämbetet. 2020f. *Skog och historia*. <https://www.raa.se/kulturarv/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/skogens-kulturarv/skog-och-historia/> (2021-01-22).

Riksantikvarieämbetet. 2020g. *Definition av kulturarv och kulturmiljö*. <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/> (2021-01-22).

Riksantikvarieämbetet. 2021a. *Bidrag inom kulturarvs-IT*. <https://www.raa.se/lagar-och-stod/bidrag-anslag-och-fonder/bidrag-inom-kulturarvs-it/> (2021-01-21).

Riksantikvarieämbetet. 2021b. *K-samtal: Hållbar digital förmedling, del 1*. <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/kalenderhandelser/k-samtal-hallbar-digital-formedling-del-1/> (2021-01-22).

- Riksförbundet Sveriges museer. 2009. *Yttrande över betänkandet Kraftsamling (SOU 2009:15)*.
<http://www.sverigemuseer.se/documents/RSMYttrandeMuseikoordinator.pdf>
(2021-01-22).
- Riksförbundet Sveriges museer. 2016. *Remissvar från RSM: Remiss SOU 2015:89 Ny museipolitik*.
<https://www.regeringen.se/496509/contentassets/448b4da1801249f594ef9e38fec18c0c/riksforbundet-sveriges-museer.pdf> (2021-01-22).
- Riksutställningar. 2015. *Värmlands museum. En hållbar tillgång för regionen?*
<https://docplayer.se/14685084-Varmlands-museum-en-hallbar-tillgang-for-regionen.html> (2021-01-21).
- Riksutställningar. 2016. *Länsmuseernas situation: En konsultrapport från Kontigo på uppdrag av Riksutställningar*.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-5060> (2021-01-22).
- Röök, Ida. 2009. ”Internationellt intresse för Hallandsmodellen”. *Hallandsposten*, 2009-04-07. <https://www.hallandsposten.se/nyheter/halland/internationellt-intresse-%C3%B6r-hallandsmodellen-1.1915044> (2021-01-26).
- SCB. 2020. *Kultur- och nöjesföretag tappar miljarder utan publik*.
Pressmeddelande 2020-12-03. <https://www.scb.se/om-scb/nyheter-och-pressmeddelanden/kultur--och-nojesforetag-tappar-miljarder-utan-publik/>
(2021-01-22).
- SOU 1922:11–12. *Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården*, del 1 och 2.
<https://lagen.nu/sou/1922:11> samt <https://lagen.nu/sou/1922:12> (2021-01-25).
- SOU 1954:26. *Landsantikvarieorganisationen*. <https://lagen.nu/sou/1954:26> (2021-01-25).
- SOU 1956:13. *Konstbildning i Sverige: förslag till åtgärder för att främja svensk estetisk fostran*, avgivet av 1948 års konstutredning.
<https://lagen.nu/sou/1956:13> (2021-01-25).
- SOU 1973:5. *Museerna: betänkande av 1965 års musei- och utställnings-sakkunniga*. <https://lagen.nu/sou/1973:5> (2021-01-25).
- SOU 1994:51. *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation*.
<https://filedn.com/ljdBas5OJsrlJOq6KhtBYC4/forarbeten/sou/1994/sou-1994-51.pdf> (2021-01-25).

SOU 2009:15. *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat.*

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2009/02/sou-200915/> (2021-01-25).

SOU 2009:16. *Betänkande av kulturutredningen.*

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2009/02/sou-200916/> (2021-01-25).

SOU 2015:89. *Ny museipolitik.* <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2015/10/sou-201589/>

(2021-01-25).

Statens kulturråd. 2001. *Regionala museer och nationell kulturpolitik: mål, medel och framtid.* Stockholm.

Statens kulturråd. 2010. *Uppföljning av Access.* Kulturrådets skriftserie 2010:1.

<https://docplayer.se/3184803-Uppfoljning-av-access-kulturradets.html> (2021-01-22).

Statens kulturråd. 2019. *Kultursamverkansmodellen: Uppföljning av kulturområdenas årliga bidrag 2010–2018.*

<https://www.kulturradet.se/publikationer/kultursamverkansmodellen/> (2021-01-21).

Statens kulturråd. 2020. *Läsanvisning och frågor.* Medskick inför läsning av årsredovisningar och verksamhetsberättelser 2020 (verksamhetsår 2019). Opublicerat arbetsmaterial.

Stiftelselag (1994:1220).

Svenska kyrkan. 2018. *Mötesplatser i tiden: Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstationen 2019.*

https://www.svenskakyrkan.se/filer/SK1813_Kontrollstaionsrapport_low.pdf?id=1783247 (2021-01-22).

Sveriges historia. *Sveriges historia.* En digital undervisningsresurs för skolan.

<https://sverigeshistoria.se/> (2021-01-22).

Sveriges kommuner och landsting. 2019. *Hur bör kultursamverkansmodellen utvecklas? Ett diskussionsunderlag.*

<https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-746-6.pdf> (2021-01-21).

Sveriges Museer. 2020a. *Museer under press: Läget i landet enligt 96 museichefer.*

https://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2020/02/Museer-under-press_Läget-i-landet-enligt-96-museichefer_2020.pdf (2021-01-22).

- Sveriges Museer. 2020b. *Museer på marginalen: 100 museichefer om Coronans konsekvenser*. https://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2020/06/Museer-pa-marginalen_en-rapport-fran-Sveriges-Museer.pdf (2021-01-21).
- Sveriges Museer. 2020c. *Museerna – en trygg plats under pandemin: 150 museer om besöken sommaren 2020*. http://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2020/09/Museerna-en-trygg-plats-under-pandemin_150-museer-om-sommarbesoken-2020-4.pdf (2021-01-21).
- Sveriges Museer. 2020d. *Tips om digitala besök på museerna*. <https://www.sverigemuseer.se/nyheter/2020/05/besok-museer-digitalt/> (2021-01-21).
- Sveriges Museer. 2020e. *Jul på museet – museernas julaktiviteter*. <https://www.sverigemuseer.se/nyheter/2020/12/jul-pa-museet/> (2021-01-21).
- Sveriges Museer. 2020f. *Starta Access 2021! Museer riskerar att utarmas på unga anställda – nu krävs en ny massiv satsning på kulturarvsområdet*. <https://www.sverigemuseer.se/nyheter/2020/10/starta-access-2021-museer-riskerar-att-utarmas-pa-unga-anstallda-nu-kravs-en-ny-massiv-satsning-pa-kulturarvsområdet/> (2021-01-22).
- Sveriges Museer. 2021. *Museibesöken 2020: 124 museer om besöken 2020*. <https://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2021/01/Rapporten-Museibesöken-2020.pdf> (2021-01-22).
- Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet, SESAM-projektet: Regeringens skrivelse 1999/2000:65.*
- Söderkvist. Britta. 2018. *Ny museilag: Konsekvenser för Göteborgs stads museiverksamhet*. Utredning. Göteborgs stads kulturförvaltning. <http://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/93ec9160f537fa30c12572aa004b6c1a/2627d7d67c903fe1c12582240049d4e3!OpenDocument> (2021-01-22).
- Unesco. 2003. *Konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet*. Paris den 17 oktober 2003. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2013/01/so-201231/> (2021-01-21).
- Unesco. 2016. *Rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar, deras mångfald samt roll i samhället*. Antagen av Unescos generalkonferens den 17 november 2015. http://www.unesco.se/wp-content/uploads/2017/01/unesco_rekommendationf%C3%B6rmuseer.pdf (2021-01-15).

Västarvet. 2020. *Broderiuppropet Djur & odjur*. <https://www.vastarvet.se/djurodjur> (2021-01-22).

Överenskommelse mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan (Ku2000/470/Ka).
<https://www.raa.se/app/uploads/2012/12/%C3%96verenskommelse-mellan-staten-och-svenska-kyrkan.pdf> (2021-01-25).

14. Bilagor

Bilaga 1. Regionmuseerna och deras omvärld: Tabeller

Bilaga 1. Regionmuseerna och deras omvärld: Tabeller

Tabell 1. Regionerna: bildningsår, yta och folkmängd.

Region	Regionbildningsår	Yta (km ²)	Antal invånare
Blekinge	2019	2 931	159 606
Dalarna	2019	28 029	287 966
Gotland	2011	3 135	59 686
Gävleborg	2015	18 118	287 382
Halland	2011	5 427	333 848
Jämtland Härjedalen	2015	48 935	130 810
Jönköpings län	2015	10 437	363 599
Kalmar län	2015	11 165	245 446
Kronoberg	2015	8 424	201 469
Norrbottn	2017	97 239	250 093
Skåne	1999	10 968	1 377 827
Stockholm	2019	6 524	2 377 081
Sörmland	2019	6 075	297 540
Uppsala	2017	8 190	383 713
Värmland	2019	17 519	282 414
Västerbotten	2019	54 665	271 736
Västernorrland	2017	21 549	245 347
Västmanland	2017	5 118	275 845
Västra Götalandsregionen	1999	23 800	1 725 881
Örebro län	2015	8 504	304 805
Östergötland	2015	10 559	465 495

Källa: Nationalencyklopedin 2020-12-21 (år), samt <http://www.regionfakta.com/> och <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/kvartal-4-2019/> (yta och antal).

Tabell 2. Andra museer och ett urval av kulturarvsverksamheter i respektive region.

Region	Kommunala museer ¹	Museer, utöver regionala eller statliga ¹	Hembygdsföreningar anslutna till Sveriges hembygdsförbund ²	Hemslöjdsföreningar länshemslöjd samt lokala föreningar ³	Konstfrämjandet, distrikt ⁴	Byggnadsvårdsföreningar, länsombud ⁵
Blekinge	0	4	42	1		1
Dalarna	7	11	91	12	1	2
Gotland	0	6	80	1		2
Gävleborg	3	6	71	7	1	2
Halland	4	10	76	5		2
Jämtland Härjedalen	0	4	72	4	1	3
Jönköpings län	6	11	138	4		4
Kalmar län	3	14	137	1	1	2
Kronoberg	0	5	76	1		1
Norrbottn	4	11	86	1	1	2
Skåne	10	33	108	8	1	2
Stockholm	9	36	124	1	1	8
Södermanland	4	7	68	1	1	5
Uppsala	3	7	83	5	1	4
Värmland	3	18	106	1	1	2
Västerbotten	3	7	63	1	1	2
Västernorrland	3	10	60	4		1
Västmanland	6	9	49	6	1	3
Västra Götalandsregionen	19	37	306	19	1	4
Örebro län	6	8	70	1	1	3
Östergötland	6	14	95	1		4
Totalt i landet	99	268	2 001	85	14	59
Antal medlemmar				14 000 ^a	49 ^b	7 300 ^c

¹ <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/museer-2018-1.pdf> (tabell 23).² <https://www.hembygd.se/shf/find-site>³ <https://hemslojden.org/engagera-mig/medlemsforeningar/>⁴ <http://konstframjandet.se/distrikt/>⁵ <https://byggnadsvard.se/>^a Enskilda medlemmar.^b Företag och föreningar.^c Enskilda medlemmar 2019.

Tabell 3. Exempel på kulturmiljöer, typer och antal, i respektive region.

Region	Forn-lämningar ¹	Världs-arv ²	Byggnads-minnen ³	Kyrkor ⁴	Kultur-reservat ⁵	Natur-rum ⁶
Blekinge	4 347	1	108	50	1	1
Dalarna	8 602	1	126	89	3	2
Gotland	13 579	1	325	99	1	1
Gävleborg	8 244	1	119	103	3	1
Halland	7 850	1	56	121	3	2
Jämtland Härjedalen	12 166	0	104	105	1	1
Jönköpings län	10 204	0	137	174	2	1
Kalmar län	15 915	1	146	133	1	3
Kronoberg	13 073	0	44	104	1	
Norrbottnen	19 168	3	48	95	2	2
Skåne	20 407	0	231	456	1	7
Stockholm	18 592	3	335	217	4	1
Sörmland	14 751	0	82	106	0	1
Uppsala	20 370	0	99	139	2	
Värmland	13 482	0	77	109	2	1
Västerbotten	10 572	0	103	92	3	2
Västernorrland	9 140	1	80	102	3	2
Västmanland	9 283	1	65	66	2	
Västra Götalands-regionen	45 812	1	325	684	5	3
Örebro län	3 951	0	78	85	3	
Östergötland	18 149	0	174	188	2	2
Summa	297 657	15	2 862	3 317	45	33

¹ <https://www.raa.se/app/uploads/2019/12/Antal-forn-per-lan-2019.pdf>² https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Kulturmiljöstatistik_webb.pdf, Tabell 7.³ Enligt Kulturmiljölag (1988:950) 3 kap och Förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen.https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Kulturmiljöstatistik_webb.pdf, Tabell 24.⁴ https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Kulturmiljöstatistik_webb.pdf, Tabell 25.⁵ <https://www.raa.se/kulturarv/landskap/kulturresevat/forteckning/>⁶ <https://www.naturvardsverket.se/hitta-naturum>

Tabell 4. Samlingsbestånd, dataregistrerade objekt, leverans via K-samsök.
Uppgifter från regionmuseerna.

Museum	Anslutna till K-samsök	Totalt antal föremål, minsta uppskattade antal ¹	Totalt antal föremål, högsta uppskattade antal ¹	Data-registrerade föremål	Byggnader
Blekinge museum	X	76 000	76 000	31 729	18
Bohusläns museum	X	387 000	387 000	387 440	
Dalarnas museum		166 000	166 000	78 697	
Förvaltningen kulturutveckling, Västra Götalands-regionen	X	11 000 000 ³	11 000 000 ³	ingen uppgift	
Gotlands museum		331 000	331 000	304 190	9
Hallands konstmuseum		100 000	100 000	190 000	
Hallands kulturhistoriska museum		130 000	130 000	ingen uppgift	20
Jämtli Jämtlands läns museum	X	220 000	230 000	41 798	80
Jönköpings läns museum	X	83 000	103 000	33 956	9
Kalmar läns museum		78 000	78 000	ingen uppgift	
Kulturen i Lund	X	1 281 000	1 281 000	250 000	55
Kulturparken Småland	X	1 365 000	1 365 000	ingen uppgift	15
Länsmuseet Gävleborg	X	80 000	80 000	42 288	0
Norrbottnens museum		125 000	1 350 000	26 733	
Regionmuseet Kristianstad		105 000	105 000	64 300	1
Stockholms läns museum ²	X	museet har ingen föremåls-samling	museet har ingen föremåls-samling	museet har ingen föremåls-samling	
Södermanlands museum	X	80 000	85 000	67 520	
Upplandsmuseet	X	822 000	822 000	821 700	26
Värmlands museum	X	92 000	92 000	92 154	7

Västerbottens museum		127 000	127 000	115 000	24
Västergötlands museum	X	600 000	1 500 000	56 000	37
Västernorrlands museum		50 000	50 000		100
Västmanlands läns museum	X	70 000	80 000	50 243	0
Örebro läns museum	X	250 000	250 000	39 395	9
Östergötlands museum	X	460 000	460 000	300 000	9
Antal	16	18 078 000	20 248 000	2 993 143	419

¹ Ej foto och bild & arkiv. Siffrorna avses år 2020 och är avrundade till tusental.

² Museet har bildsamlingar.

³ Göteborgs naturhistoriska museums samlingar omfattar 10 miljoner djur, 18 000 skelett och 18 000 geologiska objekt.

Tabell 5. Medlemskap i branschorganisationer 2020.

Museum	Läns- museernas samarbets- råd ¹	Sveriges museer ²	FRI ³	BARK ⁴	M-ark ⁵	Icom ⁶	Icomos ⁷
Blekinge museum	X	X		X	X	X	
Bohusläns museum	X	X		X	X	X	
Dalarnas museum	X	X		X		X	
Förvaltningen kulturutveckling, Västra Götalands- regionen	X	X		X	X	X	
Gotlands museum	X	X	X	X		X	X
Jamtli Jämtlands läns museum	X	X	X	X		X	
Jönköpings läns museum	X	X	X	X	X	X	
Kalmar läns museum	X	X		X	X		
Kulturen i Lund	X	X	X	X	X	X	
Kulturparken Småland	X	X		X		X	
Länsmuseet Gävleborg	X	X		X		X	
Norrbottnens museum	X	X		X		X	
Regionmuseet Kristianstad	X	X		X		X	
Stiftelsen Hallands läns museer	X	X	X	X	X	X	
Stockholms läns museum	X	X		X	X		
Södermanlands museum	X	X		X		X	
Upplandsmuseet	X	X	X	X	X	X	
Värmlands museum	X	X		X	X	X	

Västerbottens museum	X	X	X	X		X	
Västergötlands museum	X	X		X	X		
Västernorrlands museum	X	X	X	X		X	
Västmanlands läns museum	X	X		X			
Örebro läns museum	X	X	X	X		X	
Östergötlands museum	X	X		X	X	X	
Antal	24	24	9	24	12	20	1

¹ Länsmuseernas samarbetsråd, <https://lansmuseerna.se/vara-museer/>

² Sveriges Museer, <https://www.sverigemuseer.se/medlemmar/medlemsforteckning/>

³ FRI, <http://www.friluftsmuseerna.org/medlemmar/>

⁴ BARK, <https://www.foreningenbark.com/medlemmar.html>

⁵ M-ark, <http://www.m-ark.se/medlemmar/medlemsorganisationer/>

⁶ Svenska Icom, <http://icomsweden.se/medlemskap/vara-medlemsmuseum/>

⁷ Icomos, (e-post från medlemsansvarig).

Tabell 6. Konsulentverksamhet vid regionmuseerna år 2020.

(Vissa konsulenter är placerade i andra organisationer än museerna: region, förening m.m. Dessa redovisas inte här.)

Museum	Hem- slöjds- konsulent ¹	Kultur- arvs- konsulent ²	Hem- bygds- konsulent ²	Konst- konsulent, bild- och form- konsulent ²
Blekinge museum				
Bohusläns museum				X
Dalarnas museum			X	
Förvaltningen kulturutveckling, Västra Götalandsregionen	X			X
Gotlands museum	X	X		X
Jamtli Jämtlands läns museum				
Jönköpings läns museum				
Kalmar läns museum				
Kulturen i Lund				
Kulturparken Småland				
Länsmuseet Gävleborg				
Norrbottnens museum				
Regionmuseet Kristianstad				
Stiftelsen Hallands läns museer				X
Stockholms läns museum	X			
Södermanlands museum	X			X
Upplandsmuseet	X			
Värmlands museum				
Västerbottens museum				
Västergötlands museum				
Västernorrlands museum	X			
Västmanlands läns museum				
Örebro läns museum	X		X	
Östergötlands museum				X

¹ Nämnden för hemslöjdsfrågor, <https://nfh.se/regional-samverkan/hemslojdskonsulenter/hitta-din-hemslojdskonsulent.html>.

² Respektive museums webbsidor.

Tabell 7. Regionmuseum, juridisk form och ändamålsparagraf.

Organisation	Juridisk driftsform	Ändamål
Blekinge museum Stiftelsen Blekinge museum	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att förvalta dess samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig kulturell verksamhet. Stiftelsen äger i egen regi eller genom särskilt bildat organ uthyra eller annorledes på affärsmässiga grunder utnyttja de byggnader varöver stiftelsen föfogar. De museiföremål och arkivalier som tillhör stiftelsen skall förvaras på ett sådant sätt att full trygghet vinnes för dess bevarande till kommande tider. Föremål tillhörande stiftelsens samlingar må icke utan överläggningar med Statens kulturråd avhändas stiftelsen. Samlingar må icke pantförskrivas.
Bohusläns museum Stiftelsen Bohusläns Museum	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att förvalta dess samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall huvudsakligen i Göteborgs och Bohus läns landstingsområde bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig kulturell verksamhet. Stiftelsen skall, därest icke genom författningar annat föreskrives, vara huvudman för landsantikvarien i länet.
Dalarnas museum Stiftelsen Dalarnas museum	Stiftelse	Stiftelsen skall förvalta museets samlingar, arkiv, bibliotek, inventarier och fastigheter samt hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall vidare i Dalarnas län bedriva och främja kulturmiljövård och museal verksamhet liksom annan närstående kulturell verksamhet. Stiftelsen äger även genom uthyrning eller annorledes affärsmässigt utnyttja de fastigheter varöver stiftelsen föfogar.
Förvaltningen för kulturutveckling Västra Götalandsregionen	Förvaltning (tidigare stiftelsen Regionmuseum Västra Götaland)	Vision Västra Götaland: Det goda livet. Förvaltningen för Kulturutveckling ska bidra till ett rikt kulturliv i ett sammanhållet Västra Götaland

Gotlands museum Föreningen Gotlands fornvänner	Ideell förening	Föreningen Gotlands fornvänner, konstituerad den 22 maj 1875, har till ändamål att vara huvudman för Gotlands Museum, genom Gotlands Museum vara samhällets minne som samlar och sprider kunskap om länets natur- och kulturarv samt verkar för att det förvaras, vårdas, brukas och görs tillgängligt för alla, genom Gotlands Museum bedriva professionell verksamhet inom museets kompetensområde och bistå med kunskap.
Jamtli Jämtlands läns museum Stiftelsen Jamtli	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att förvalta stiftelsens samlingar, byggnader och markområden och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall inom i huvudsak Jämtlands län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet. Stiftelsen äger även, då så befinnes lämpligt i egen regi eller genom särskilt bildat organ, genom uthyrning eller annorledes affärsmässigt utnyttja de byggnader varöver stiftelsen äger förfoga.
Jönköping läns museum Stiftelsen Jönköpings läns museum	Stiftelse	Att förvalta stiftelsens samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall huvudsakligen i Jönköpings län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig kulturell verksamhet. Stiftelsen skall, därest icke genom författningar annat föreskrives, vara huvudman för landsantikvarien i länet. Stiftelsen äger även i egen regi eller genom särskilt bildat organ uthyra eller annorledes på affärsmässiga grunder utnyttjade byggnader varöver stiftelsen förfogar. Stiftelsen skall icke ha till syfte att inbringa vinst.
Kalmar läns museum Stiftelsen Kalmar läns museum	Stiftelse	Stiftelsens ändamål skall vara att förvalta stiftelsens samlingar, byggnader och markområden och att i tillbörlig omfattning hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall inom Kalmar län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig verksamhet ävensom att vara huvudman för landsantikvarien i länet. Stiftelsen skall inte ha till syfte att inbringa vinst. De museiföremål och arkivalier som tillförs stiftelsen skall vårdas och bevaras på betryggande sätt till kommande tider. Samlingarna skall förvaras i av Riksantikvarieämbetet godkända lokaler. Föremål tillhörande stiftelsens samlingar får inte utan Riksantikvarieämbetets medgivande avhändas stiftelsen. Stiftelsens samlingar får inte pantförskrivas.

Kulturen Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige	Ideell förening	Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, stiftad 1882 av de Skånska Landskapens Historiska och Arkeologiska Förening samt Lunds Landsmålsföreningar, har till syfte – att samla och bevara det materiella kulturarvet med särskild inriktning på sydsvensk kulturhistoria – att i samband därmed verka för forskning och för bildningen i samhället – att bedriva därmed förenlig verksamhet.
Kulturparken Småland Kulturparken Småland AB	Aktiebolag (ansvarar operativt för Stiftelsen Smålands Museum)	Ändamål enligt bolagsordning: §2 Föremål för bolagets verksamhet: Bolaget har till föremål för sin verksamhet att förvalta museala samlingar, byggnader och arkiv samt att fullgöra regionala uppgifter inom Kronobergs läns kulturarv liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet. §3 Ändamål med bolagets verksamhet: ...är att utan vinstsyfte förvalta de tillgångar som har ställts till bolagets förfogande av Stiftelsen Smålands Museum och föreningen Kronobergsarkivet för folkrörelse- och lokalhistoria, att tillgängliggöra länets kulturarv för allmänheten, att bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet samt att fullgöra profiluppdraget som Sveriges Glasmuseum. Syftet är vidare att samla, inventera, förteckna, bevara och vårda arkivalier från organisationer av folkrörelsekaraktär, näringsliv och övriga enskilda arkivbildare i länet samt att väcka intresse för och bedriva lokal- och regionalhistorisk forskning. Stiftelsen Smålands Museum: <i>Stiftelsens ändamål är att förvalta stiftelsens samlingar och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall inom i huvudsak Kronobergs län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet och vara huvudman för landsantikvarien i länet. De museiföremål och arkivalier som tillhör stiftelsen skall förvaras och vårdas på sådant sätt, att full trygghet vinnes för deras bevarande till kommande tider.</i>
Länsmuseet Gävleborg Länsmuseet i Gävleborgs län, John och Antonie Rettigs museifonder till Gävle stad	Stiftelse	Stiftelsens ändamål skall vara att förvalta stiftelsens samlingar, arkiv, byggnader och depositioner m.m. och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall inom Gävleborgs län bedriva och främja kulturminnesvård på det kulturhistoriska området, utställnings- konsthednings- och pedagogisk verksamhet samt utveckla och förnya metoder härför. Stiftelsen skall beakta de övergripande mål som fastställts för länets kulturpolitik. Forskning och dokumentation utgör medel för att förverkliga denna målsättning. Stiftelsen skall i sin verksamhet samarbeta och samråda med statliga och kommunala myndigheter, kulturinstitutioner, organisationer och enskilda, verkamma i samhälls- och kulturlivet.

			Stiftelsens verksamhet skall utövas under iakttagande av en offentlighet motsvarande den som regleras i tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen.
Norrbottens museum Region Norrbotten	Förvaltning		Region Norrbottens vision: Tillsammans för Norrbotten – bästa livet, bästa hälsan. Museets verksamhetsidé: Museum för alla.
Regionmuseet Kristianstad Stiftelsen Regionmuseet i Skåne	Stiftelse		Stiftelsens ändamål skall vara att inom Skåne län bedriva, främja och utveckla kulturmiljövård och övrig museal verksamhet liksom annan därmed förenlig kulturell verksamhet, utföra regionala uppdrag på uppdrag av Skåne läns landsting, förvalta och värda stiftelsens samlingar och övriga tillgångar, hålla samlingarna tillgängliga för allmänheten, följa och utveckla museiverksamheten och kulturmiljövården.
Stiftelsen Hallands läns museer	Stiftelse		Stiftelsens ändamål skall vara att förvalta dess samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten samt att huvudsakligen inom Hallands län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig verksamhet. Stiftelsen skall icke ha till syfte att inbringa vinst.
Stockholms läns museum Stiftelsen Stockholms läns museum	Stiftelse Kommer upplösas från 2021 och verksamheten överförs till förvaltning.		Stiftelsen har till ändamål att bedriva vetenskaplig insamling och dokumentation samt utåtriktad verksamhet inom kulturminnesvården och museiverksamheten i hela länet. <i>Från 2021 Region Stockholm Vision: en attraktiv, hållbar och växande Stockholmsregion med frihet för invånarna att själva forma sina liv och fatta avgörande beslut.</i>
Sörmlands museum Region Sörmland	Förvaltning		Region Sörmland vision: Den öppna regionen – för jämlik hälsa och levande kultur i en hållbar, livskraftig region. Med historia, konst och slöjd vill vi vidga vyer, väcka engagemang och bidra till att människor påverkar samhället och sin livssituation.

Upplandsmuseet Stiftelsen Upplands- museet	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att upprätta och för allmänheten hålla tillgängligt ett kulturhistoriskt museum för Uppsala län och de delar av Uppland som ligger i Stockholms län och Västmanlands län i samråd med motsvarande organ i respektive län. Museet skall vara förlagt till Akademikvarnen i Uppsala, så länge denna står till förfogande för ändamålet. Det må även inrymmas i andra därtill upplåtna lämpliga fastigheter.
Värmlands museum Stiftelsen Värmlands Museum	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att förvalta museets samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen skall huvudsakligen i Värmlands län bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom forskning inom museets områden. Sålunda skall museets utställnings-, musik- och publiceringsverksamhet fortsättas efter hittillsvarande riktlinjer, och arbetet i länet såväl beträffande utställningar, inventering, kulturminnesvård m.m. fullföljas. Stiftelsen skall icke ha till syfte att inbringa vinst.
Västerbottens museum Västerbottens museum AB	Aktiebolag (ansvarar operativt för Stiftelsen Västerbottens museums samlingar)	§3 Föremålet för bolagets verksamhet Bolaget har till föremål för sin verksamhet att förvalta och vårda bolagets fastigheter, markområden och byggnader. Bolaget ska bedriva museiverksamhet bl.a. genom att förvalta och vårda de byggnader och samlingar som ägs av Stiftelsen Västerbottens museums samlingar och hålla dem tillgängliga för allmänheten. § 4 Ändamålet med bolagets verksamhet Ändamålet med bolagets verksamhet är att såsom driftsansvarig för läns museiverksamheten bedriva och främja kulturmiljövård och museal verksamhet inom regionen liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet.
Västergötlands museum Stiftelsen Väster- götlands museums	Stiftelse	Stiftelsen Västerbottens museums samlingar: <i>Stiftelsens ändamål är att äga och förvalta anförtrödda byggnader och samlingar, att hålla dem tillgängliga för allmänheten samt att i övrigt främja kulturminnesvård och museal verksamhet i huvudsak inom Västerbottens län.</i> Stiftelsens ändamål är att bedriva och främja kulturminnesvård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet inom i huvudsak Skaraborgs län, – att samverka med företrädare för den statliga kulturminnesvården inom länet, – att förvalta stiftelsens samlingar, byggnader, markområden och övriga tillgångar – att, om inte genom författningar annat föreskrives, vara huvudman för landsantikvarien i länet. Stiftelsen äger där så befinnes lämpligt i egen regi eller genom särskilt bildat organ, genom uthyrning eller annorledes affärsmässigt utnyttja de byggnader varöver stiftelsen äger förfoga.

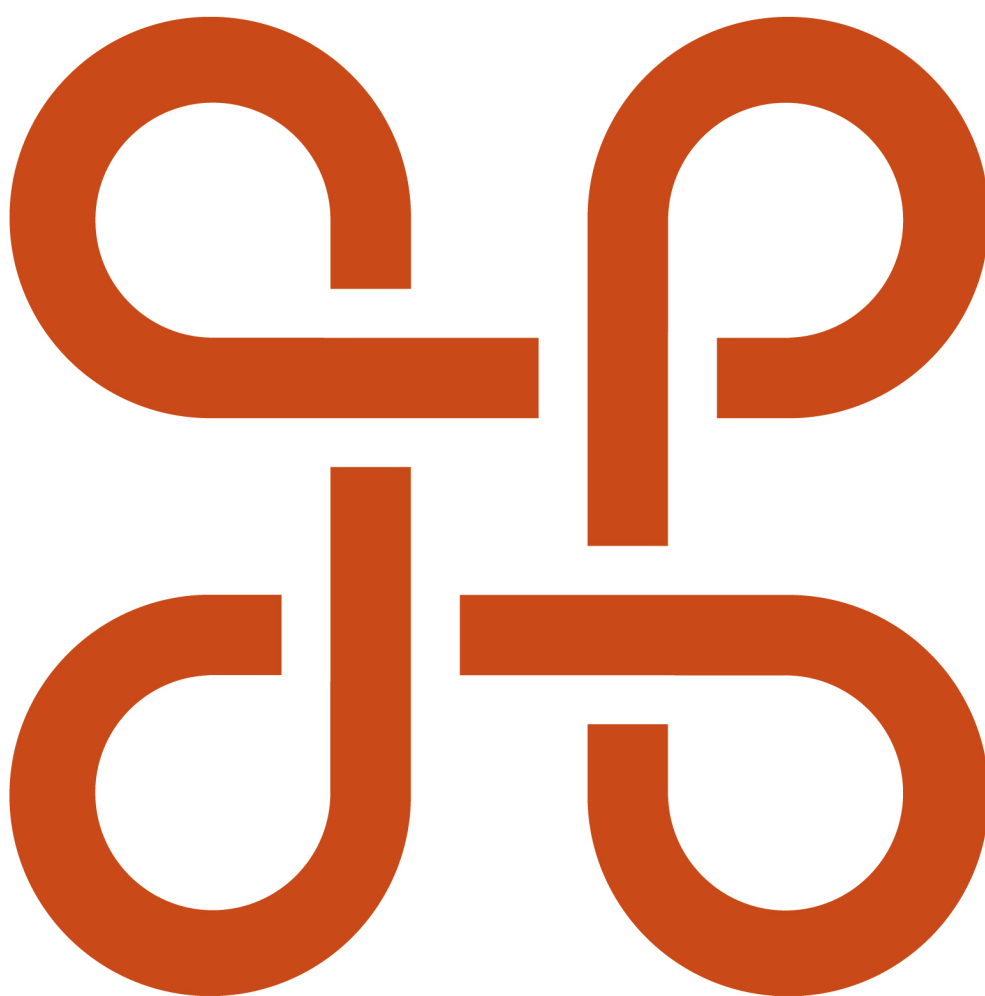
Västernorrlands museum Stiftelsen länsmuseum Västernorrland	Stiftelse	Stiftelsens ändamål ska vara att förvalta stiftelsens samlingar, byggnader och markområden och hålla dem tillgängliga för allmänheten. Stiftelsen ska inom i huvudsak Västernorrlands län bedriva och främja kulturmiljövård och museal verksamhet liksom annan därmed förenlig och närstående kulturell verksamhet samt att på lämpligt sätt fördjupa och förmedla kunskap i hithörande ämnen för en så bred allmänhet som möjligt. Stiftelsen äger även, där så finnes lämpligt, i egen regi eller genom särskilt bildat organ, genom uthyrning eller annorledes affärsmässigt nyttja de byggnader varöver stiftelsen förfogar.
Västmanlands läns museum Region Västmanland	Förvaltning	Region Västmanlands vision – livskraft för framtiden. Ett Västmanland där många vill bo, arbeta och tillbringa sin fritid – nu och i framtiden. Västmanlands läns museum är det enda museet som har hela länet som verksamhets- och ansvarsområde. Övergripande ska länsmuseum bidra till ett livskraftigt kulturliv i hela länet, aktivt medverka i samhällsutvecklingen och bidra till en hållbar regional utveckling.
Örebro läns museum Stiftelsen Örebro läns museum	Stiftelse	Stiftelsens ändamål är att förvalta Örebro läns museums samlingar, fastigheter och byggnader och hålla dem tillgängliga för allmänheten, att främja och samordna kulturminnesvården i Örebro län och att bedriva annan kulturell verksamhet i anslutning till dessa uppgifter. Stiftelsen äger även, i egen regi eller genom särskilt bildat organ, uthyra eller annorledes på affärsmässiga grunder utnyttja de byggnader varöver stiftelsen förfogar. Stiftelsen skall inte ha till syfte att inbringa vinst.
Östergötlands museum Stiftelsen Östergötlands museums	Stiftelse	Att inom Östergötlands län bedriva och befrämja kulturminnesvård och övrig museal verksamhet liksom därmed förenlig kulturell verksamhet. Förvalta, värda och utveckla stiftelsens fastigheter, markområden, byggnader och samlingar och hålla dem tillgängliga för allmänheten, att i övrigt handha och utveckla museiverksamheten efter de riktlinjer som vid varje tidpunkt anges.

Källa: Information insamlad av Länsmuseernas samarbetsråd 2020-03.

Bilaga 2. Goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen

Goda exempel

på de regionala museernas verksamhetsutveckling
i relation till den bredare samhällsutvecklingen

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2021
Goda exempel på de regionala museernas verksamhetsutveckling i relation till den bredare
samhällsutvecklingen

Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehåll

Blekinge museum	5
Bohusläns museum.....	8
Dalarnas museum.....	14
Förvaltningen kulturutveckling, Västra Götalandsregionen.....	16
Gotlands museum	20
Jamtli Jämtlands läns museum	23
Jönköpings läns museum	25
Kalmar läns museum.....	27
Kulturen i Lund	31
Länsmuseet Gävleborg	34
Norrbottnens museum.....	36
Regionmuseet Kristianstad.....	38
Stiftelsen Hallands läns museer	42
Stockholms läns museum.....	44
Södermanlands museum	51
Värmlands museum.....	58
Västernorrlands museum.....	71
Västmanlands läns museum.....	76
Örebro läns museum	79
Östergötlands museum.....	82

Inledning

I uppdraget att göra en genomlysning av förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet ingår också att söka goda exempel på verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen. Därför vände sig Riksantikvarieämbetet, tillsammans med Länsmuseumernas samarbetsråd, under hösten 2020 till regionmuseumerna med en inbjudan till att bidra med goda exempel på hur de utifrån sitt uppdrag om att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning har arbetat med verksamhetsutveckling i relation till den bredare samhällsutvecklingen.

20 av 24 regionmuseer har valt att svara och exemplen har sammanställts i detta dokument.¹

De goda exemplen är mångfacetterade och berör satsningar på såväl barn och unga som äldre, nysvenskar, minoriteter och marginaliserade grupper, samt samverkan med föreningar, organisationer, kommuner, näringsliv, utbildningsinstitutioner, besöksnäringen m.fl. De exemplifierar såväl utveckling av arbetssätt inom traditionellt museiarbete som innovativa satsningar inom till exempel socialt arbete och delaktighet.

De goda exemplen visar vilken betydelsefull resurs de regionala museerna är i den bredare samhällsutvecklingen.

¹ Kulturparken Småland, Upplandsmuseet, Västerbottens museum samt Västergötlands museum har valt att inte bidra med exempel.

Blekinge museum

Museum och kontaktperson: Blekinge museum, Marcus Sandekjer.

Bakgrund

Bland alla dessa uppgifter och aktiviteter vill Riksantikvarieämbetet ha ett gott exempel för att belysa museets utvecklingsarbete, något som inte är helt lätt. Vi hade kunnat välja våra integrationsprojekt med Blekinge Idrottsförbund och Blekinge Integrations- och Utvecklingscenter (BIU), eller arbetet med vårt stora Föremålsmagasin i Karlskrona. Vi hade också kunnat ta exempel från arbetslivsmuseer som Saxemara träbåtvarv eller Gränums bränneri i Olofström eller något från vår pedagogiska verksamhet i samverkan med skolor. Men vi väljer att lyfta ett arbete som kopplar ihop två av våra arkeologiska forskningsprojekt (*Gribshunden* och *Västra Vång*), med ambitionen av ett nytt museibygge i Ronneby, i samverkan med Ronneby kommun.

Varför vi vill presentera just det här projektet

De två forskningsprojekten är relativt omfattande:

– *Gribshunden* handlar om danske kungen Hans flaggskepp som sjönk utanför Ronneby år 1495. Skeppet är sannolikt byggt i Nederländerna och är det bäst bevarade kravellbyggda fartyget i världen från Columbus tid. Skeppet kan belysa inte bara den nordiska historien (Kung Hans blev sedermera även svensk kung under namnet Johan II), utan också den enorma ekonomiska och politiska utveckling som triggades igång av den skeppstyp som användes under de stora upptäcktsresorna. För första gången kunde man nu med någorlunda säkerhet segla över Atlanten, något som påverkade hela världens utveckling. Mediebevakningen har varit stor och med jämna mellanrum internationell, inte minst i Europa och USA. Mer info finns här: <https://www.blekingemuseum.se/pages/275>

– Platsen *Västra Vång* utanför Ronneby är en fascinerande kultplats från järnåldern. Här har bedrivits kontinuerlig verksamhet under åtminstone tusen år, ända in i tidig medeltid. Spektakulära fynd som guldgubbar, keltiska bronsmasker, små romerska byster och frankiskt glas, visar på en speciell miljö som haft stort inflytande på hela regionen. Platsen kan jämföras med Uppåkra utanför Lund, men mindre och mer koncentrerad. Den akademiska uppmärksamheten i Skandinavien och Tyskland har varit påtaglig, liksom allmänhetens intresse i regionen. Info: <https://www.blekingemuseum.se/pages/1600>

I de här forskningsprojekten har Blekinge museum fyndfördelning på alla föremål, medan forskningen drivs tillsammans med olika universitet, högskolor och andra museer. Inte minst Lunds universitet Södertörns högskola och Nationalmuseet i Köpenhamn, men också Stockholms universitet, University of Southampton, Försvarshögskolan och Blekinge Tekniska Högskola. Den totala kunskapen som kommer ut av ett sådant här projekt kan man i högsta grad kalla att "ansvara för samhällets minne". Det handlar både om att samla in föremål, att konservera, vårda och beforska dem, samt att visa upp dem för allmänheten på ett bra sätt. Alla tre stegen är viktiga och omfattande i sig.

Tillsammans med Ronneby kommun undersöker Blekinge museum nu möjligheterna att bygga ett nytt museum, eller "upplevelsecenter" runt fynden. Tanken är att skapa ett spektakulärt besöksmål med stor pedagogisk potential. I detta ingår också att se på hur en kulturinstitution kan påverka en plats utveckling, i allt från historie- och kulturkunskap, till kreativt tänkande, innovation, centrumutveckling, integration och "känslan av delaktighet". Ronneby har under de senaste fem åren varit en av landets största mottagare av nya invånare från utlandet. Samtidigt har en nedgång i handelsvolymerna i centrum skapat stora utmaningar för många butiker och restauranger. Kommunen har letat olika sätt att möta detta – och i den palett som undersöks finns alltså möjligheten att skapa ett nytt besöksmål runt *Gribshunden* och Västra Vång. Ett museum syftar alltså inte bara till att skapa pedagogiska utställningar av föremål och berättelser, utan också möjligheten att förstärka en hel kommuns och regions positiva utveckling. Ett dialogkontor med en utställning har inrättats i "Kallvattenkuren", en brunnsvilla i Ronneby brunnsпарк och under det första året har ca 10 000 besökare tagits emot där. Intresset bland allmänheten för forskningsprojekten är också mycket stort och guideade visningar för allmänhet och skolor görs kontinuerligt. Mer info kommer kontinuerligt på Kallvattenkurens Facebooksida:

<https://www.facebook.com/pages/category/History-Museum/Kallvattenkuren-101735361295539/>

Helheten i projektet handlar alltså om möjligheten att driva långsiktiga forskningsprojekt, där resultaten får en tydlig möjlighet att visas upp pedagogiskt för allmänheten, samtidigt som flera andra effekter kan skapas, alltså bidra till en samhällsutveckling genom att använda kulturmiljön på nya sätt. Teorierna bakom detta kan ses bl.a. i konceptet "The useful museum" och relaterade begrepp. Det går också väl ihop med de horisontella kriterierna från staten och inriktningen som den regionala kulturplanen i Blekinge har.

Satsningarna ur helikopterperspektiv

Förutom museiprojektet i Ronneby har Blekinge museum också fokus på att skapa ett internationellt gångbart museum i Karlskrona. Detta bygger på en profilering av

museets befintliga byggnader med inriktning på Världsarvet i Karlskrona. För besöksnäringen tror vi att dessa två projekt kommer att spela en stor roll för hela länet och i förlängningen, tillsammans med kollegor i Kalmar län och Kronobergs län, bidra till en positiv besöksnäringensutveckling i hela sydöstra Sverige.

Som framgår är vi övertygade om att läns museerna spelar en mycket viktig roll ute i landet, större än vad som kanske framgår från ett centralt perspektiv, där det ibland kan vara svårt att skilja på vem som gör vad i de lokala/regionala sammanhangen. Men i ett samhälle som tycks bli alltmer polariserat – inte bara i storstäderna utan även i de mindre kommunerna – är vi övertygade om att kultur- och kulturarvsfrågorna blir allt viktigare för samhällsutvecklingen. Kultur, humanism och bildning är centrala funktioner som vi måste slå vakt om – och de institutioner som kan göra detta (museer, bibliotek, konsthallar, musikaktörer, kulturskolor m.m.) behöver få fortsatta resurser och goda förutsättningar för att verka. Vi måste väcka känslan hos människor i hela samhället att de är delaktiga i att skapa den nutid som en gång blir en historia att vara stolt över.

Bohusläns museum

JOHNSON 2.0

Museum och kontaktperson: Bohusläns museum, Agneta von Zeipel & Birgitta Åhlund.

Samhällsutveckling och verksamhet

Bohusläns museum är ett regionalt museum med uppdrag från Västra Götalandsregionen att vara en angelägen arena för samtidskonst, ett av Bohusläns museums tre profilområden. Bohusläns museum vill förena museets traditionella natur- och kulturhistoriska verksamhet med livaktig publik verksamhet kring samtidskonsten. Konsthallen bedriver omfattande verksamhet med inriktning mot samtidskonst tillsammans med konstnärer, konstinstitutioner i regionen, nationellt och internationellt. I programförklaringen för Samtidskonst som togs fram 2018 har vi formulerat att vi "genom curatoriska metoder vill utforska publika processer och bidra till att skapa delaktighet och fördjupning i mötet med konst/samtidskonst för olika besökare, främst barn och unga. Vi vill samverka med skolan på ett sådant sätt att det stärker barn och ungas relation till konst/ samtidskonst och bidrar till en förståelse för skilda konstnärliga uttryck och för konstens roll i samhället." Genom pilotprojektet JOHNSON 2.0 har vi fått medel från Västra Götalands Regionen för att utforska digitaliseringens möjligheter i vår verksamhet.

Bohusläns museum har i ett samarbete med Johan Ejerblom, konstnär och app-utvecklare, genom tekniken augmented reality utvecklat en app för interaktion med den äldre konsten. I pilotprojektet Johnson 2.0 har vi arbetat med digitalisering av ett antal utvalda verk i den äldre konstsamlingen (Johnsonsamlingen, som består av 67 verk från sent 1500-tal till 1900-tal) på Bohusläns museum.

Arbetet är ett konstnärligt projekt som med samtidens tekniska möjligheter vill utforska nya kreativa sätt att förmedla och visa verken både i relation till konsthistorien och för att skapa korsbefruktningar mellan dåtid och samtid. Med detta projekt har vi på ett intressant och nyfikat sätt låtit konsten visualiseras för en ny generation där interaktiv digitalteknik är en naturlig del av hur verkligheten upplevs. Projektet ska ses som en pedagogisk metod för att skapa engagemang i det lokala kulturarvet. Projektet erbjuder olika sätt och estetiska former för att arbeta med delaktighet. I vårt uppdrag för samtidskonst vill vi forma en verksamhet där det finns möjlighet att vara en verkstad, ett rum för experiment och en social mötesplats.

Mål och genomförande

I projektet Johnson 2.0 har vi utforskat interaktiviteten i vår konstsamling och tillgängliggjort den äldre konsten för digitala användare. Idéerna har vuxit fram genom workshoppar i samarbete med Estetprogrammet på Akademi Sinclair i Uddevalla (elever i åldrarna 16–18 år), Bohusläns museum och konstnär och apputvecklare Johan Ejerblom, som en del i ett fördjupat samarbete kring pedagogiska processer. I genomförandet av projektet har delaktighet och medskapande varit en viktig utgångspunkt och som färdigt verktyg kommer appen att bidra till interaktivitet för publiken. Genom att rikta mobilkameran mot konstverket, kommer appen att förvandla det du ser på bildytan och möjliggöra en interaktion mellan verk och betraktare. Ibland som visuell lek, andra gånger som fördjupad inblick i konstverkets historia.

Ett tema som återkommit genom åren är vår unika möjlighet att låta samtidskonstnärer interagera och gå i dialog med Bohusläns museums samlingar. Vår intention med projektet Johnson 2.0 är att på ett nyskapande sätt låta den samtida konstnärliga praktiken, med hjälp av tekniken, korsbefrukta nya generationers möte och interaktion med den äldre konsten. I en internationell kontext finns liknande appar (t.ex. på Kunsthistorisches Museum i Wien), men tekniken har inte fullt ut tillämpats i Sverige. Med appfunktionen vill vi erbjuda betraktaren nya möjligheter att uppleva konsten genom mobilkameran. Vi vill både levandegöra det visuella uttrycket (genom animerade inslag, rörlig bild m.m.) och ge ingångar till fördjupad kunskap om verken (genom att lyfta fram perspektiv på bildens historia). Projektet låter konstnären vara delaktig i processen att tillgängliggöra våra samlingar på nya sätt i dialog och samverkan såväl med gymnasieelever som curatorer för pedagogik och samtidskonst på Bohusläns museum.

Appen består av ett parafrasverktyg, en konstnärlig interaktion samt en konstpedagogisk fördjupning. Parafrasverktyget skapades i samarbete med gymnasieelever, medan den konstnärliga interaktionen skapades av Johan Ejerblom i samråd med Bohusläns museum, som också stod för fördjupningstexter i den konstpedagogiska delen.

Uppnådda mål

Genom projektet Johnson 2.0 har konsten tillgängliggjorts utifrån ett mer samtida digitalt beteendemönster, där mobilkameran och utbudet av appar för interaktion med verkligheten idag är en så viktig del. Vi vill vara med på den arenan. Barn och unga är vår prioriterade målgrupp och projektet är en del i vårt arbete med att på nyskapande sätt involvera och tillgängliggöra konst och kultur för denna målgrupp. Men den färdiga appen erbjuder också nya sätt att uppleva konsten för hela vår publik. Projektet är också en del i arbetet med att skapa korsbefruktningar mellan

samtidskonstens praktiker och de historiska samlingarna på Bohusläns museum. Under processen har deltagarperspektivet fokuserat på gymnasieelever, men när appen nu väl är framtagen blir den ett spännande interaktivt verktyg för en bredare publik, unga såväl som vuxna.

Fortsatt arbete

Vi ser möjligheter att:

- skapa ett mera dynamiskt sätt att arbeta med samlingarna, t.ex. formgivna interaktiva digitala stationer
- utveckla parafrasfunktionen och den konstnärliga interaktionen för att användas som verktyg i samarbete med både skola och konstnärer
- få en nytändning av arbetet med den äldre samlingen – öppna upp för fler digitala lösningar där samtidskonsten kan möta historiskt måleri
- sammanlänka verk från olika institutioner världen över.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Ett gott exempel på hur en riktad ekonomisk satsning kan skapa förutsättningar för nya grepp och typer av samarbeten mellan skola, fri konst, teknikutvecklare och konst/museiinstitution. Arbetet har varit lyckosamt genom att vi härigenom har kunnat experimentera och vara nyskapande på ett sätt som inte tillåts i den dagliga driften utan tillskott av särskilt avsatta medel.

Länkar till material som illustrerar

<https://www.facebook.com/konsthallenbohuslansmuseum/videos/work-in-progress-johnson-20/2446621898739845/>

Kulturarv för framtida generationer – med klimatperspektiv på Västsveriges kulturarv

Museum och kontaktperson: Bohusläns museum, Tomas Brandt.

Samhällsutveckling och verksamhet

Klimatförändringarna är en av de stora framtidsfrågor som påverkar hela samhället, och så även kulturmiljöarbetet. Ansvaret för kulturmiljöfrågor i Västsverige är spritt på flera aktörer, som var för sig inte kan ta sig an klimatfrågan själv.

Mål och genomförande

Det fanns ett behov att stärka kulturmiljövårdens förmåga att hantera klimatfrågorna, för att därmed kunna vara ett mer utvecklat stöd till kommunerna i kulturmiljöfrågor. Genom en utredning 2014–2016 kartlades vilken påverkan klimatförändringarna kommer att få på kulturmiljöerna. Arbetet genomfördes som ett samverkansprojekt med länsmuseumorganisationer och länsstyrelser i Västra Götalands och Hallands län, samt Riksantikvarieämbetet. Området var alltså Västra Götalands och Hallands län, vilka omfattar 55 kommuner. Arbetet var och är en del av de regionala klimatanpassningsplanerna. De institutioner som var involverade i projektet är, trots förändringar i sina organisationsstrukturer, i sina nuvarande former fortsatt engagerade i arbetet genom Västsvensk Arbetsgrupp för Kulturarv och Klimatförändringar.

Uppnådda mål

- En analys av hur kulturarvet kommer att påverkas av klimatförändringarna i Västsverige finns nu, som grund för fortsatt arbete.
- Kulturmiljövården i Västsverige är ”uppdaterad” vad gäller klimatfrågan, och har därmed blivit en del av det regionala klimatanpassningsarbetet.
- Arbetet har kunnat fortsätta även efter den direkta projektperioden, genom den arbetsgrupp som etablerats.

Fortsatt arbete

Västsvensk Arbetsgrupp för Kulturarv och Klimatförändringar följer upp utredningens resultat och samordnar de fortsatta aktiviteterna, vilka genomförs både enskilt av medlemmar i arbetsgruppen, och gemensamt. Kartverket hålls fortsatt uppdaterat, material till Länsstyrelsens kommunstöd i klimatanpassningsfrågor arbetas fram, klimatanalyser infogas i kulturmiljöprogram när dessa uppdateras, vandringsutställning har tagits fram (Klimatklokt, Långlivat) m.m. Bohusläns museum har i detta arbete särskilt fokus på frågor kring översvämningshantering.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett ”gott exempel”

- Klimatfrågan är en av våra absolut viktigaste samhällsfrågor, och det är nödvändigt att även kulturarvssektorn är aktivt engagerade.
- Det har varit ett pilotprojekt för att pröva arbetsmetoder för storskalig riskhantering.

- Det är ett exempel på hur god samverkan har kunnat etableras över organisationsgränser, trots olika uppdrag och huvudmän.
- Det är också ett exempel på nödvändigheten av samverkan mellan kulturmiljöaktörer för att kunna hantera stora och övergripande frågor.

Länkar till material som illustrerar

Läs mer på www.bohuslansmuseum.se/klimat.

Kartverktyg för analys www.kulturarvklimat.se.

Rapporten Kulturarv för framtida generationer <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/tjanster/publikationer/2016/kulturarv-for-framtida-generationer.html>.

En fördjupning på kommunal nivå togs fram 2019–2020 http://ext-dokument.lansstyrelsen.se/VastraGotaland/Kulturmiljo/Kulturarv_klimat/2016-48-bilaga2-kommungenomgang.pdf.

Youtubeklipp <https://www.youtube.com/watch?v=SsNx3ekV4Es>.

Ytterligare material finns på övriga medverkande organisationers hemsidor.

Tillgängligt kulturarv

Museum och kontaktperson: Bohusläns museum, Kristina Lindholm.

Samhällsutveckling och verksamhet

Många kulturmiljöer är till sin natur inte helt tillgängliga för exempelvis personer med funktionsnedsättning, som ändå har rätt att förvänta sig möjligheter att ta del av kulturmiljöerna och den historia de förmedlar. Genom att nyttja de digitala teknikernas möjligheter kan man dock förmedla både information och besöksupplevelse, utifrån etablerade rättighetsbaserade arbetssätt.

Mål och genomförande

Målet är att ett brett urval kulturmiljöer görs digitalt tillgängliga för besökare oavsett funktionsförmåga och/eller var man befinner sig. Genom exempelvis film kan man göra ett digitalt besök tillsammans med Bohusläns museum på platsen. Genom samarbete med Tillgänglighetsdatabasen i Västra Götaland ges också tillgänglighetsinformation om dessa platser. Genomförs med en kombination av egna resurser och sökta fondmedel.

Uppnådda mål

- I skrivande stund (september 2020) pågår arbetet: Några kulturmiljöer har fått filmer/digitala besök publicerade, ytterligare 16 platsbesök har filmats och redigering pågår, för publicering efter årsskiftet 2020/21.

- Samverkan med Tillgänglighetsdatabasen (TD) har etablerats, liksom med kulturföreningen Utopia för funktionsvarierade. TD inventerar kulturmiljöer och publicerar fortlöpande.
- Presentation av projektet på internationell konferens inom temat Sustainable archaeology and heritage in an unsustainable world (European Association of Archaeologist 2020).

Fortsatt arbete

- Tillgängliggörande av fler miljöer via fler digitala media.
- Paketera platsinformationerna i portalen Kunskapsbanken (arbetsnamn) på Bohusläns museum hemsida.
- Sprida resultaten till målgrupper.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

- Det är viktigt att museerna aktivt bidrar till att ta del av kulturmiljöerna i landskapet.
- Det är ett led i att implementera ett rättighetsbaserat arbetssätt i hela kulturmiljöarbetet.
- Det är också ett bra exempel på samverkan med både föreningar och andra offentliga aktörer.

Länk till material som illustrerar

Projektet: <https://www.bohuslansmuseum.se/tillgangliga-kulturmiljoer/>.

Film Blomsholm: <https://www.youtube.com/watch?v=s-Yo8QaUhaQ&t=2s&fbclid=IwAR3me0OPohlH8lso2-pQNew5N4dwtdkySYDEdDi6CBeSRq7FQdQNILqXePI>.

Film Bro skvaltkvarn: <https://www.youtube.com/watch?v=oqX5yqXkAPc>.

Film Dårskilds högar: <https://www.youtube.com/watch?v=icH-0B53No8&t=632s>.

Dalarnas museum

Fäbodlandskap och vallmusik

Under 2018–2019 genomförde Dalarnas museum forskningsprojektet *Fäbodlandskap och vallmusik i Dalarna*. I det undersöktes fäbodväsendet och dess musik ur en mängd olika perspektiv: arkeologiska, agrarvetenskapliga, folkloristiska, etnologiska, musikvetenskapliga och konstnärliga. Forskare från flertalet universitet kopplades till projektet, som också berikades av att deltagare från det praktiska fäbodbruket och utövare av vallmusik deltog. Resultaten från undersökningarna presenterades bl.a. i Dalarnas museums serie av årsböcker och i en rad seminarier och föreläsningar.

Projektet gav ny kunskap om fäbodväsendets betydelse och föränderlighet, hur det var och är att vara människa i fäbodkulturen samt hur traditioner, stilar och uttryck inom vallmusiken har förändrats över tid och vad dessa förändringar kan bero på. Det visade verkligen på samspelet mellan människan och samspelet med naturen och bruket av densamma. Visade även på kopplingen till det globala planet genom beskrivning av motsvarande näringar och kulturyttringar i alla delar av världen.

Projektet *Fäbodlandskap och vallmusik* resulterade också i ett berättande av kvinnors historia. Då fäbodarnas arbete och musik främst utfördes av kvinnor, kunde projektet belysa kvinnans roll i jordbruket i stort, samt påvisa kvinnornas enskilda historier från Dalarnas fäbodlar.

Projektet pekade även ut hur fäbodbruk och vallmusik kan användas i pedagogisk verksamhet, hur kunskapsöverföring till en yngre generation kan se ut och varför kunskapen anses vara viktig för kommande generationer. Projektet har också lett till ett fördjupat samarbete mellan Dalarnas museum och akademien samt rent konkret till en doktorandtjänst.

Som en uppföljning till forskningsprojektet genomfördes föreställningsprojektet *Vallmusik i fäbodlandskap* – en turné på olika fäbodlar i Dalarna tillsammans med musiker där vallmusik varvades med presentationer och samtal om gårdagens och dagens fäbodbruk. Turnén fick stor uppmärksamhet, drog mycket publik och fick ett fint musikpris (Dalecarlia Music Awards).

Initiativet till projektet kom från Dalarnas museum och byggde på en kombination av att det i personalen fanns en unik kompetens inom området och museets genuina trovärdighet hos övriga aktörer (akademien, privatforskare och inte minst fäbodbrukarna själva). Man kan inte låta bli att fundera över vilka andra kunskapsutvecklande och samhällsnyttiga projekt som museet i princip är kapabelt att driva inom en rad andra områden också, i fall bara resurserna skulle räcka till,

till en bredare kompetensförsörjning (personal, expertis) än vad som idag är möjligt.

Kulturresan i Dalarna

Kulturresan i Dalarna är ett samarbete mellan flera kulturinstitutioner (däribland Dalarnas museum), företag och besöksnäringens företrädare. Projektet har skapat en guide till nio kulturhistoriska besöksmål och sevärdheter runt om i Dalarna; en rundresa med nedslag på platser som avslöjar spännande delar av Sveriges historia, såsom konsthärad, trädgårdar, historiska industrimiljöer och museer.

Projektet är ett bra exempel på hur ett lyckat partnerskap har utvecklats mellan olika intressen och näringar: besöksnäringen, företrädare för den regionala utvecklingen och kultur- och kulturarvssektorn. Projektresultatet i sig (själva guiden Kulturresan och den gemensamma marknadsföringen) är intressant och lyckat i sig. Men även den utvecklade samarbetsformen och det utvecklade gemensamma ”språkbruket” kring värden för besökare, kulturarv och entreprenörskap, har visat sig vara något som man med stor sannolikhet kan bygga vidare på i framtiden.

Nyckeln till att projektet har gett bra resultat har varit en lyhördhet och öppenhet från alla sidor inför varandras ingångar och beskrivningar av vad man vill uppnå. Helt avgörande har varit att besöksnäringens organisationen (Visit Dalarna i detta fall) har kunnat avsätta medel för projektledning och koordinering av mycket av det konkreta arbete som har krävts på egenhand av projektdeltagarna och gemensamt. Ett länsmuseum kan t.ex. aldrig förväntas sätta sig i förarsätet för ett besöksnäringensprojekt, då det inte är den regionala utvecklingen som står överst på museets uppdragslista. Men inte heller besöksnäringens företrädare eller regionalutvecklarna kan på egen hand utvinna den attraktionskraft som kulturmiljöer och kulturbesöksmål utgör i sammanhanget, dvs. den reella och materiella resurs och tillgång som sådana miljöer ger till besöksnäringen. Kombinationen av att dessa parter samarbetar, med sina olika ingångar, är däremot en framgångsfaktor.

Det pekar också på relevansen att fundera över hur de regionala resurserna för regional utveckling fördelas. Som regel är inte t.ex. läns museer mottagare av sådan medelstillsättning, men detta projekt visar på styrkan av att också sådana värden vägs in och utnyttjas i t.ex. besöksnäringens strategier. Det gör att det finns en regionalstrategisk nytta med att exempelvis läns museernas kapacitet att delta (mer) i sådana arbeten kan behöva byggas upp med hjälp av regionala utvecklingsmedel.

Förvaltningen kulturutveckling, Västra Götalandsregionen

Lödöse museum, Vänersborgs museum, Vitlycke museum, Göteborgs naturhistoriska museum, Forsviks bruk.

Landskapsobservatorium Västra Götaland

Museum och kontaktperson: Förvaltningen för Kulturutveckling, Västra Götalandsregionen, Anders M Nilsson, utvecklare.

Samhällsutveckling och verksamhet

Samhället står inför stora utmaningar! Hot mot biologisk mångfald, klimatförändringarnas effekter och livsmedelsförsörjning är stora frågor och de måste hanteras på landskapsnivå och i samverkan. Landskapsobservatorium Västra Götaland www.lovg.se är en plattform för att genom bred samverkan mellan myndigheter, näringsliv och civilsamhälle ta sig an dessa frågor. Det gör vi genom att starta upp projekt, ingå i internationella sammanhang <https://www.espon.eu/participate/calls/open-calls/espon-lakes-targeted-territorial-analysis> och starta tematiska nätverk. Hantering av vatten på landskapsnivå är ett exempel på nätverk vi avser starta.

Västra Götalandsregionens kulturplan 2020–2023, samt dess föregångare, pekar ut bildandet av ett landskapsobservatorium som en särskild insats för delaktighet och helhetssyn för att utveckla regionen utifrån en helhetssyn på landskapet. Förvaltningen för kulturutveckling har ansvar för genomförandet.

Mål och genomförande

Målet är att komplettera och ge stöd till ökat samarbete och samordning som leder till hållbara lösningar i olika landskapsfrågor. Vi ska öka samverkan kring frågor om landskapet med akademien, civilsamhället, Länsstyrelsen, kommunerna, kommunalförbunden och näringsliv samt förbättra den interna samverkan inom VGR.

Uppnådda mål

Samverkansplattformen är upprättad och flera av aktörerna ovan är delaktiga i styrgrupp, arbetsgrupp eller projekt. Hemsidan är startad och i drift. En LinkedIngrupp, Landskapsobservatorium är uppstartad som ett led i att koppla aktörer med intresse för landskapsfrågor. LOVG har utvecklade samarbeten och

projekt med hembygdsrörelsen. Hembygden i landskapet <https://lovg.se/hembygden-och-landskapet> är ett samverkansprojekt mellan förvaltningen för kulturutveckling och HembygdVäst. Syftet är att revitalisera hembygdsrörelsen och att öka delaktigheten i värdering och planeringen av landskapet. Förvaltningen (eftersom LOVG inte är en juridisk person) är en aktör/intressent i uppdraget kring territoriell analys kring stora sjöar i Europa. ESPON LAKES. EUs/ESPONs upphandling av konsult för genomförande är klar men inte offentliggjord i skrivande stund.

Fortsatt arbete

Projektet Landskapsobservatorium Västra Götaland ska redovisas i juni 2021. Förslag till organisation för fortsatt drift och finansiering ingår i redovisningen.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Landskapsobservatorium Västra Götaland är Västra Götalands Regionens svar på Europeiska landskapskonventionen och dess intentioner. Mycket av planeringen av landskapet sker i stuprör vilket är dysfunktionellt. Fysisk planering behöver ske med utgångspunkt ifrån ett landskapsperspektiv för att de nyttor och värden samt sambanden mellan dessa ska kunna synliggöras och användas långsiktigt hållbart. Projektet har lyckats förena olika intressenter/aktörer för att gemensamt ta sig an motstående intressen och identifiera konflikter samt påbörja aktiviteter för att lösa dessa. Kopplingen till de 17 Globala målen är att zooma ut och använda ett landskapsperspektiv för att integrera flera, eller alla frågor så att inte uppfyllandet av ett mål äventyrar ett annat. Här har vi givetvis massor kvar att göra men att påbörja vår roll för att facilitera ett integrerat angreppssätt med landskapet som utgångspunkt är vår ambition.

Platsutveckling

Museum och kontaktperson: Förvaltningen för Kulturutveckling Västra Götalandsregionen, Björn Ohlén, utvecklare.

Samhällsutveckling och verksamhet

Kulturarvets roll i närings- och platsutveckling. VGR har haft tre generationer handlingsprogram för Kulturella och Kreativa Näringar KKN. De har innefattat områdena *Företagsstöd*, *Branschstöd* och *Platsutveckling*. I samband med förra KKN-programmet tog vår förvaltning fram en plan för hur kulturarvsperspektivet kan bidra till KKN-sektorns utveckling. Sedan dess har samverkan med näringslivet i VGR stärkts betydligt. Vi fokuserar på kulturarvets roll i platsutveckling och stöd till hantverksföretag.

Mål och genomförande

VGR har arbetat med olika metoder för platsutveckling sedan länge. Under 2016–2020 drevs näringslivsenheten utvecklingsprojektet Hållbara Platser med stöd från TVV. Vi har arbetat i projektet och tillsammans med näringslivsenheten och koncernavdelning Kultur tagit fram en gemensam metodik och ett tvärsektoriellt regionalt team för platsutveckling. Tillsammans stödjer vi platsutveckling på 25 platser i VG. www.vgregion.se/hallbaraplatser.

VG har många hantverksföretag som tillsammans har en inte obetydlig omsättning. Deras samverkan har varit begränsad. 2017 initierade vi och Hantverkslaboratoriet ett företagsnätverk i VGR – Hållbara Hem som med 80 medlemsföretag är störst i landet. De profilerar sig inom byggnadsvård och hållbart byggande/cirkulär ekonomi. Vi är regionalt stöd till dem och de har nyligen beviljats stöd från VGR inom ramen för KKN-programmet.

Fortsatt arbete

Vårt arbete med platsutveckling har gjort att vi ingår i två stora och aktuella Horizon 2020 projekt. CLIC – som fokuserar på kulturarv och cirkulär ekonomi och Be.CULTOUR som fokuserar på platsutveckling i kulturturistiska miljöer. www.clicproject.eu.

Varför ni vill presentera just det här projektet

Förvaltningens enhet för Utveckling och processtöd har som uppgift att stärka kulturarvets roll i regional utveckling. Det kräver tvärsektoriell samverkan. Platsutveckling har visat sig vara just ett sådant fält där flera sektorer arbetar. Platsutveckling är också prioriterat i Kulturplanen och den nya RUS som är under framtagande. Här har kulturarvet en potential att fungera som motor i platsers utveckling – inte bara som minne.

Prisma Västra Götaland

Museum och kontaktperson: Förvaltningen för Kulturutveckling Västra Götalandsregionen, Björn Ohlén, utvecklare.

Samhällsutveckling och verksamhet

Prisma Västra Götaland – samverkansplattform för Industrisamhällets kulturarv i VG.

Mål och genomförande

Kulturarvet har en roll att skapa förståelse, sammanhang och tidsdjup i en tid av stora samhällsomställningar. Industrialismen efterträds av en ny samhällsordning

med en annan logik. Under 2013–2016 drev vi på uppdrag från Kulturnämnden ett utvecklingsprojekt som prioriterats i dåvarande kulturplan – Industrimuseum Västra Götaland. Målet var att:

Skapa en långsiktig organisering kring industrisamhället kulturarv (IK). Ta fram en gemensam målbild och långsiktig plan. Skapas en digital plattform för industrisamhällets kulturarv. Resultatet blev Prisma Västra Götaland där de offentliga och idéburna regionala aktörer som arbetar med IK samverkar inom flera områden.

Uppnådda mål

2015 samverkar utifrån en överenskommelse och gemensam målbild.

Vi driver tillsammans plattformen www.prismavg.se där vi tillsammans samlar in berättelser.

Vi har en samverkans och programgrupp som fokuserar på idéburet offentligt samarbete och programsamverkan.

Vi har slutligen en kulturturismgrupp med syfte att stärka kulturarvsturismen i VG i allmänhet och IK i synnerhet. Denna grupp samordnar sitt arbete med det regionala turistbolaget TRV. Vi tog 2018 fram en regional handlingsplan för kulturturism inom ramen för Interregprojektet CHRISTA.

Fortsatt arbete

Nytt samverkansavtal 2021–2024 på väg att tas fram. Flera projekt drivs inom plattformen.

Varför ni vill presentera just det här projektet

Genom Prisma Västra Götaland har vi stärkt samverkan mellan offentliga och idéburna aktörer och byggt en långsiktig infrastruktur för detta. Webbplatsen fungerar som gemensam publik yta för en brokig familj regionala aktörer. Vi ser det som ett utmärkt exempel på hur man kan nå det kulturpolitiska målet Utveckla kapaciteter.

Gotlands museum

Kontaktperson: Susanne Thedéen.

Samverkan med besöksnäringen för kompetensförsörjning inom kulturturism

Samhällsutveckling och verksamhet

Besöksnäringen är en näring i utveckling och museernas och kulturmiljöernas betydelse inom kulturturism och besöksnäring pekas särskilt ut i betänkandet Ett land att besöka – En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring. På Gotland är besöksnäringen den viktigaste näringen inte minst genom att antalet internationella besökare har ökat de senaste åren. Dessa besökare efterfrågar högkvalitativa, kunskapsbaserade och unika kulturopplevelser. Det innebär behov av att utveckla och säkra kompetensförsörjning av guider och pedagoger inom besöksnäringen.

Kompetensförsörjningen av guider och pedagoger är en förutsättning för att nå en långsiktigt hållbar programverksamhet med stadsvandringar och visningar av museet till stöd för egen verksamhetsutveckling, för kulturturismen och besöksnäringen och därmed för den regionala utvecklingen och samhällsutvecklingen. Gotlands Museum har därför initierat ett utvecklingsarbete och samverkansprojekt tillsammans med aktörer inom besöksnäringen på Gotland.

Mål och genomförande

Målet med utvecklingsprojektet Samverkan med besöksnäringen för kompetensförsörjning inom kulturturism har varit att skapa och genomföra en guideutbildning som uppfyller SveGuides krav för auktorisation. Genom projektet kan kompetensförsörjning och kvalitet av guide- och pedagogverksamheten på Gotland säkerställas. Målet har också varit att skapa förutsättningar för att utbildningen ska övergå från projektform till en långsiktigt hållbar drift.

Gotlands Museum har lett samverkansprojektet där också företrädare för den lokala guideföreningen, destinationsbolag, besöksnäringens företag och vuxenskolan deltagit. Inom ramen för samverkansprojektet har ett fyrtiotal guider genomgått en helt ny och mer omfattande guideutbildning och genom ett auktorisationsförfarande erhållit nationell certifiering. Utbildningen har förutom ämneskunskaper inom gotländsk kultur- och naturarv bl.a. innehållit momenten besöksnäringens förutsättningar och organisation, affärsutveckling, värdskap och bemötande samt pedagogik och förmedling.

Uppnådda mål

I stort sett alla (90 %) som antogs till utbildningen genomförde den vilket innebär att ett fyrtiotal nya guider har erhållit auktorisation. Efterfrågan på guiderna från såväl Gotlands Museum som besöksnäringens företag har varit stor vilket givit guiderna uppdrag i stor omfattning. Målet om säkrad kompetensförsörjning har därmed uppnåtts på kort sikt. En fortsättning på utbildningen krävs dock för att uppnå kompetensförsörjning på lång sikt.

För Gotlands Museum bidrar projektet med att säkerställa att vi kan erbjuda en professionell och högkvalitativ pedagogik och programverksamhet. Det är en verksamhet som vi dessutom ser växa och som är viktig för vår förmåga att fortsätta generera egna intäkter för vidare investeringar och verksamhetsutveckling.

Fortsatt arbete

Samverkansaktörerna har beslutat att tillsammans driva utbildningen vidare i egen regi men också att skapa möjligheter till fortbildning för att långsiktigt säkra kompetensförsörjningen.

Varför presentera för Kulturdepartementet och varför ett "gott exempel"

Projektet är ett gott exempel på samverkan mellan museer och andra sektorer där ett projekt kan övergå i långsiktigt hållbar drift. Ett projekt där samverkan med besöksnäringen visar hur museer kan bidra till kunskaps- och upplevelsebaserad kulturturism och därmed till regional utveckling.

Världsarvsvandringar för social hållbarhet, utbildning och hållbara städer

Samhällsutveckling och verksamhet

I den av Riksantikvarieämbetet beslutade Nationella strategin för världsarvsarbetet betonas bl.a. världsarvens betydelse för samhällsutvecklingen, att Agenda 2030 ska genomsyra allt världsarvsarbete och att det arbetet ska ske i samverkan och med lokalt medbestämmande.

I syfte att skapa bättre kunskap om och tillvarata världsarvet Hansestaden Visbys potential samt leva upp till mål om social hållbarhet, god utbildning och hållbara städer och samhällen har Gotlands Museum i samverkan med Region Gotlands världsarvskontor initierat ett projekt. Projektet baseras på årliga pedagogiska program i form av stadsvandringar i världsarvet för och i dialog med gotländska skolelever. Detta är en samverkan med både utbildningsförvaltningen och

samhällsbyggnadsförvaltningen men framför allt genom de gotländska eleverna som medskapare.

Mål och genomförande

Målet är att möta elever i den gotländska grund- och gymnasieskolan och årligen genomföra stadsvandringar i världsarvet för ca 700–1 000 elever. Detta som en del i Region Gotlands arbete med social hållbarhet för att uppmärksamma och skapa kunskap om innebörden och betydelsen av världsarv i stort och specifikt om Visby som världsarv.

Genomförande av samtliga aktiviteter sker i september månad och avslutas med att världsarvet firas en helg i början av oktober. Där presenterar och visar eleverna sitt arbete och sin kunskap om världsarvet, som kan vara i form av foto, film, essäer, dikter m.m., där de till stor del utgår från den kunskap och inspiration som vandringarna gett.

Uppnådda mål

Samarbetet mellan Gotlands Museum och Världsarvskontoret bidrar till att social hållbarhet och till att världsarvet Hansestaden Visby som kulturmiljö både bevaras, används och utvecklas på ett hållbart sätt. Gotlands Museum har haft uppdraget sedan 2017 och under dessa år har drygt 3 500 elever deltagit.

Fortsatt arbete

Denna samverkan, som nu funnits i fyra år, planeras fortsätta även kommande år. Utvärderingar visar hög nöjdhetsgrad hos elever och lärare. Innehåll och pedagogiska metoder utvecklas och justeras årligen i dialog mellan samverkansparterna, för att även återkommande elever ska få ny kunskap och inspiration till att vilja lära mer om världsarv.

Varför presentera för Kulturdepartementet och varför ett "gott exempel"

Samarbetet är ett gott exempel på hur den nationella världsarvsstrategins ambitioner om hur världsarven kan bidra till social hållbarhet, god utbildning och hållbara städer och samhällen omsätts i praktiken när generationer av skolelever blir bärare av kunskap kring världsarvet hansestaden Visbys särskilt stora universella värde.

Samarbetet är också ett gott exempel på samverkan mellan kulturarvssektorn, utbildningssektorn och samhällsbyggnadssektorn och bidrar till att de nationella kulturmiljöpolitiska målen kan nås.

Jamtli Jämtlands läns museum

Kontakt: Olov Amelin, museichef och landsantikvarie.

Volontärverksamheten

Jamtlis volontärverksamhet intar en särställning i Museisverige. De s.k. *Jamtlis Gynnare* har mer än trehundra aktiva medlemmar. Ett mycket stort antal seniorer deltar i våra aktiviteter med allt från brödbak, till rollspel under historielandsveckorna. Alldeles nyligen har vi sjösatt ett nytt projekt för att bryta ensamhet bland äldre, genom att inkludera dem i vår samlingsförvaltning. Det handlar både om registrering av föremål och identifiering av fotografier, samt fysiskt handhavande av föremål i våra föremålsarkiv.

Jamtlis volontärverksamhet är en juvel i kronan. Starkt engagemang och en samhällsförankring som jag inte mött någon annan stans är en konsekvens av detta arbete.

Samarbete med Nationalmuseum

Ett av de viktigaste samarbeten som växt fram under senare år är Nationalmuseum Jamtli. Jamtli har byggt en konsthall i anslutning till läns museet som möter alla krav på säkerhet och klimat och kunnat skapa en byggnad där Nationalmuseum varje år kan leverera en högklassig konstutställning där några av de finaste museiföremålen som finns i landet kunnat visas.

Samarbetet har självklart stimulerat egen kompetensutveckling och skapat förutsättningar för en konstpedagogisk verksamhet på högsta nivå. Ett länsmuseum ska inte bara fungera som en spegel där våra lokala besökare och turister ska kunna lära sig om vårt område. I vår nationalmuseidel öppnar vi fönstren mot omvärlden och bjuder på konstupplevelser av yppersta klass från hela världen.

Att vi lyckats etablera en filial till landets främsta konstinstitution och därmed varje år kan öppna utställningar av högsta klass är kulturpolitik när den är som bäst. En modell värd att kopiera på fler håll. Bygget finansierades i allt väsentligt lokalt, driften av anläggningen bygger på ett hyresavtal med Nationalmuseum. En stabil och uthållig modell.

Jamtli Living University

Jamtli kan, utöver att själv utveckla verksamhet, fungera som inkubator för nya projekt. Ett sådant exempel är Jamtli Living University (JLU) som med utgångspunkt i traditionellt byggande syftar till att skapa en modern ekoby med hyresbostäder. Tanken är att låta det hållbara förhållningssätt som man var tvingad till i historisk tid, bli en tillgång i en modern bostadsbildning, där energisnåla eller energineutrala hus kombineras med odlingsmöjligheter och djurhållning – områden på vilka Jamtli har lång och djup kompetens. Projektet är ett samarbete med Mittuniversitetet som också studerar de sociala aspekterna av ett hållbart byggande och boende. Projektet har väckt uppmärksamhet i nationell media och tävlar nu om möjligheten att få visas vid FNs klimatkonferens i Glasgow 2021.

Jönköpings läns museum

Kontaktperson: Johan Gärskog, museichef.

Kampen i tiden

Kampen i tiden är länsmuseumets nya kulturhistoriska utställning. Hela utställningen, från idé till färdig gestaltning har producerats tillsammans med länets barn och unga. Så här beskrivs utställningen i korta drag på Länsmuseumets hemsida:

*37 människor. 37 livsöden som alla bär minnen med livsavgörande ögonblick.
Helt nära våra trakter. Eller långt bort i främmande land. Erfarenheter och
händelser som lett fram till vårt gemensamma nu. Stort och smått. Ljust och glatt.
Svårt och sånt. Så som livet och historien är.*

*Hela utställningen, från idé till färdig gestaltning har producerats tillsammans
med länets barn och unga.*

Utställningen – Spelet

*Du som är van vid digitala och analoga spel känner snart igen dig. Är du mer ovan
lär du dig snabbt. I vårt spel är alla historiska vinnare.*

*I spelet navigerar du genom berättelser om kunskap, arbete, kropp, plats och makt.
I ord och bild, med ljud och film. Ledtrådar hjälper dig att hitta rätt. Bland
fornfynd och hattar, filar och flaggor rör sig utställningen mellan födelse och död.*

*Om du lyckas, öppnar sig flera utmaningar efter hand. Där du får kraft att fördela
i slutet: vad är viktigast för dig? Ditt val ger dig tre historiska vänner att fortsatt
inspireras av. Människor vars kamp liknar din.*

Spela själv eller tillsammans – valet är ditt.

Följa John

I utställningen Följa John finns plats för lek och fantasi. Alla barn kan klä ut sig. Men både stora och små besökare kan utforska Johns stora bildskatt i en lekfull sökstation med prinsessor och troll som vägledare. De allra yngsta besökarna ges möjlighet att uppleva originalverk att inspireras av och handledda av museets pedagoger får man sedan skapa i museets verkstäder. Verkstäderna är öppna för alla och helt gratis att använda.

Denna mycket besökta basutställning betyder oerhört mycket kring att förmedla kulturarv i länet till barn och unga. Med utgångspunkt från fantasi, lek och inspiration förmedlas också kunskap kring John och Ester Bauers konstnärskap och deras liv tillsammans.

Normstorm

Normstorm är ett samarbete mellan Jönköpings läns museum, olika skolor, Jönköpings kommun, Kvinno- & tjejjouren Jönköping och Mediacenter Jönköpings län. En del av resultatet mynnar ut i en stor utställning på Jönköpings läns museum som bland annat används för pedagogiska, normkritiska och konstnärliga samtal.

Detta normkritiska och normkreativa projekt tar avstamp i ett pedagogiskt sammanhang och inbegriper skapandet av normkreativa bilder och konst, som ställs ut på offentliga platser.

Målgruppen för Normstorms pedagogiska delar är främst ungdomar på högstadiet och gymnasiet och projektet genomförs i en skolkontext.

Projektet bidrar till att skapa mer öppna, inkluderande och kreativa områden, städer, kommuner eller regioner. Normstorm bidrar till att våra offentliga miljöer är till för alla människor och att alla invånare kan få känna sig trygga och vara som de vill samtidigt som projektet verkar opinionsbildande, väcker debatt och uppmanar till medborgardialog.

Kalmar läns museum

Kontaktperson: Museichef Örjan Molander.

Exempel 1

Samhällsutveckling och verksamhet:

”Hantering av de två rollerna, dels som museum som bidrar till samhället utifrån sitt ämnesområde, dels som konkurren utsatt affärsverksamhet. Liksom utveckling av de två rollerna med att främja respektive utföra museiverksamhet och kulturmiljöarbete regionalt.”

Mål och genomförande

Kalmar läns museum har sedan 1980-talet verkat för en breddad och differentierad finansiering. Många medarbetare hanterar den dagliga situationen att både arbeta med anslagsmedel och som konsult med externa uppdrag. Sedan LOU infördes har vi aktivt verkat på en konkurren utsatt marknad med allt vad det innebär kring ramavtal, upphandlingar etc. Vi vill se finansieringsfrågan som sekundär med huvudmålet inriktat mot att aktivt verkar för ett bredare kulturarvsarbete och tydligare samhällsnytta.

Uppnådda mål

Kalmar läns museum har stabilt en självfinansieringsgrad kring 55 % och en total omsättning kring 65 miljoner. Vi har byggt starka samarbeten med kollegor på andra läns museer och varit drivande i bildandet av branschorganisationerna Mark och Bark. Vi har en stark marknadsposition och utvecklat flera nya verksamheter och produkter. Förutom de mer vanliga arkeologiska och byggnadsantikvariska uppdragen har vi även arbetat hårt för att länets kommuner ska revidera sina föråldrade kulturmiljöprogram. Detta har vi sett som strategiskt viktiga samarbeten och uppdrag och nått framgång med hittills hälften av länets kommuner och jobbar målmedvetet vidare. Detta har också lett till ett strategiskt arbete tillsammans med regionen och länsstyrelsen kring en plattform för ett förstärkt kulturarvsarbete i Kalmar län. 2016 mottog vi ett 2:a pris från vår arbetsgivarorganisation KFS för vårt arbete med affärsmässig samhällsnytta. Det uppmärksammades särskilt att vi lyckats skapa nya produkter och tjänster inom området kulturmiljöpedagogik samt verkat för en hållbar utveckling.

Fortsatt arbete

Vi fortsätter att utveckla nya tjänster och produkter och knyter det allt starkare till läns museets strategiska plan inom områdena; *En kulturarvsinstitution i tiden*, *Lockande länsmuseum* och *Bäst på plats*. Stiftelseformen har möjliggjort att överskott enskilda år har kunnat användas för strategisk verksamhetsutveckling. Inom uppdragsarkeologin har vi tillsammans med ESRI Inc. utvecklat helt nya digitala arbetssätt som har fått internationell uppmärksamhet. Dessa digitala arbetssätt används numera även inom den bebyggelseantikvariska verksamheten och möjliggör starkt effektiviserade arbetsmetoder och helt nya möjligheter att kommunicera resultaten till medborgarna.

Varför viktigt

En differentierad finansiering och breddat arbetssätt leder till en utvecklad verksamhet, ökad volym större måluppfyllelse och breddade externa nätverk inom många samhällssektorer.

Vi vill i detta sammanhang också lyfta problemet med den nuvarande innovationsstödjande strukturen med aktörer som ex Almi och Science parks där möjligheterna att arbeta och stödja verksamhetsutveckling inom en organisation som ett länsmuseum är ytterst begränsad p.g.a. organisationsformen. Affärsrådgivare Athinna Papadopoulou på Almi Företagspartner i Kalmar AB skrev efter ett möte detta utlåtande:

”Efter möte och samtal med företrädare för Kalmar läns museum är det min uppfattning att läns museet är en viktig motor i Kalmar län för såväl kulturhistorisk inriktat bevarande och utvecklingsarbete i regionen. Läns museet utgör också en kugge för att bidra till att höja (ut)bildningsnivån i regionen inom sin nisch och via forskning inom exempelvis arkeologi skapas möjligheter till kommersiella spin-offer som kan bidra till ett än mer diversifierat näringsliv i länet. Detta bedömer jag leder till en positiv utveckling och ökad attraktionsförmåga och ökad arbetsmarknad till regionen i en förlängning. Kalmar läns museum präglas av en stark innovationskraft och entreprenöriell anda. Jag är kort och gott grymt imponerad av läns museets engagemang och det arbete de utför!

Exempel 2

Samhällsutveckling och verksamhet:

”Utveckling i partnerskap inom andra verksamhetssfärer än kulturen och i nya allianser. Samverkan och samarbete inom och utom regionen utifrån rollen som regionens kollektiva minne och genom tillgängliggörandet av samlingarna och den kunskap museet förvaltar.”

Mål och genomförande

Kalmar läns museum har sedan 1980-talet arbetat med tidsresor. Syftet var ursprungligen att lära ut och levandegöra den lokala historien. Idag är syftet att arbeta med historia och kulturarv för att arbeta med och påverka dagens och framtidens samhällsfrågor. Inget ämne har varit oss främmande och vi har arbetat med konflikthantering på Balkan, hederskulturer i Tanzania och äldreomsorg och livskvalitet i Sydafrika. Dessa frågor har vi också arbetat med på hemmaplan i Kalmar län och andra delar av Sverige. Vi fick ett riktat treårigt regionalt uppdrag att arbeta med Hälsa & kultur och kunde utveckla metoderna vidare. Med erfarenheterna från Sydafrika fick vi också uppdraget att utveckla ett äldreboende i Mörbylånga kommun. Hela personalen utbildades i tidsresor, livsberättelser och orienterades i de tidsåldrar då de boende hade varit i sina krafts dagar. Ett boende med dåligt rykte vändes till ett boende där människor både vill bo och arbeta. Arbetet med äldreomsorgen har visat att historia, kulturarv och människors livsberättelser verkligen kan bilda utgångspunkt för att göra skillnad i vardagen.

Uppnådda mål

Kalmar läns museum har sedan flera år ett utvecklat samarbete med äldreomsorgen och några boenden har kulturarv som sin profil. Genom projekt med deltagare från såväl Kalmar län som Sydafrika har inspiration och arbetsmetoder delats över nationsgränser. Med inspiration från Sydafrika har såväl trädgårdsfester som dansbanekvällar för de äldre ordnats, med uppemot 500 deltagare.

Fortsatt arbete

Under pandemin kom det flera utlysningar om att ordna aktiviteter för de äldre. Snabbt skrev vi ansökningar och beviljades medel från såväl Postkodlotteriet som Kampradstiftelsen och med kort varsel ordnades minnesväskor som roteras till boenden i länet. Tack vare väl upparbetade kontakter kunde detta verkställas och nå full effekt på bara några veckor. Mörbylånga kommun är nu nationellt utvald att tillsammans med fyra andra kommuner jobba med utveckling av äldreomsorgen. Vi bedömer att Kalmar läns museum har haft en väsentlig del i att detta utvecklingsarbete nu uppmärksammas och tas vidare.

Varför viktigt

Exemplet visar hur museiverksamhet kan utvecklas inom icke-traditionella områden och skapa bättre livskvalitet för nya målgrupper.

Mer att läsa

KULT nr 3/14

Livsberättelser, Kultur & Hälsa Linneus University Press. Red: Motzi Eklöf &
Margareta Petersson. Sid. 67 ff.

Kulturen i Lund

Stadsantikvariefunktionen i Lund

Kontaktperson: museichef Gustav Olsson eller avdelningschef Conny Johansson Hervén.

Samhällsutveckling och verksamhet

Staden växer och förändras, men hur gör man detta utan att förlora viktiga värden. Lösningen blev stadsantikvariefunktionen i Lund.

Mål och genomförande

Sedan 1961 finns Sveriges första stadsantikvarietjänst utanför Stockholm på Kulturen. Genom att kommunen valt att placera tjänsten vid ett fristående museum säkrar man en oberoende röst i stadsbyggnadsarbetet. Rollen har utvecklats och anpassats i takt med samhällsutvecklingen.

Uppnådda mål

Stadsantikvarien har utvecklats till en funktion med stark integritet och uppfattas som en oberoende röst. En bedömning är att stadsantikvariefunktionens starka integritet medverkat till en mer hållbar stadsbyggnad i Lund.

Fortsatt arbete

Kulturhistoriska museet (Kulturen) fortsätter att utveckla arbetet tillsammans med Lunds kommun i syfte att ytterligare integrera kulturmiljöaspekten och andra av museets tjänster i stadsbyggnadsfrågorna.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Vi vill särskilt lyfta exemplet eftersom det visar hur ett fristående museum kan användas som en garant för en oberoende röst i samhällsutvecklingen.

Körkortslärare

Kontaktperson: museichef Gustav Olsson eller avdelningschef Yvonne Andersson.

Samhällsutveckling och verksamhet

Antalet skolelever ökar mycket, men lönepengarna till museipedagoger ökar inte alls. Lösningen blev körkortslärare.

Mål och genomförande

Trots att Lund bara har ca 10 % av Skånes befolkning finns här 25 % av Skånes

gymnasieelever (de reser in från andra kommuner inom ramen för det fria gymnasievalet i Skåne). För att kunna hantera en stor mängd skolbesök med en mycket begränsad personalresurs har vi en funktion som vi kallar ”körkortslärare”. Det innebär att lärare får en utbildning i hur museet fungerar och sedan på egen hand kan använda våra utställningar och vårt innehåll fritt som underlag för sina klasser.

Uppnådda mål

Många lärare använder Kulturen i sin undervisning. Stora grupper av elever tar del av museets innehåll.

Fortsatt arbete

Vi längtar efter en utveckling av skapande skola-konceptet så att den typen av finansiering kan finnas även för ren kulturarvsförmedling, även om den inte innefattar eget skapande.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett ”gott exempel”

Vi vill särskilt lyfta exemplet eftersom det visar hur man kan möta en del i samhällsutvecklingen (fler elever) i ett läge med knappa resurser.

Ett levande friluftsmuseum: Kulturens Östarp

Kontaktperson: museichef Gustav Olsson eller intendent Per Larsson.

Samhällsutveckling och verksamhet

I den gröna omställningen kan ett levande friluftsmuseum bidra till fördjupade perspektiv och inspirera till nytänkande.

Mål och genomförande

Kulturens museigård Kulturens Östarp inrättades 1924 för att bevara ett helt landskapsavsnitt och visa en integrerad helhet med liv, arbete, landskap, djur och växter. Det holistiska perspektivet har gjort att Kulturens Östarp har använts av utbildningar och forskare vid universitetet samtidigt som det har kunnat vara plats för skolprogram för grundskolan. Just nu arbetar vi för att sätta fokus på hållbara lösningar i det förindustriella agrarsamhället.

Uppnådda mål

Kulturens Östarp är i slutfasen av processen att bli kulturresevat. Anläggningens potential som ämne för forskning och inspiration har tydliggjorts.

Fortsatt arbete

Vi fortsätter att utveckla helhetsaspekten och det ekologiska perspektivet. Vi fortsätter att utveckla samarbeten med forskning och omgivning.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Vi vill särskilt lyfta exemplet eftersom det visar hur den historiska aspekten kan användas framåtsyftande i en stor samhällsomställning och även eftersom det visar att ett museum även kan handla om natur och ekologi.

Länsmuseet Gävleborg

Ohtsedidh – Samiska kulturyttringar i Mellansverige

Ohtsedidh är ett samarbetsprojekt mellan Länsmuseet Gävleborg, Dalarnas museum, Västmanlands länsmuseum och Gaaltije – sydsamiskt kulturcentrum. Syftet är att utforska och uppmärksamma den samiska kulturhistorien i de tre länen.

Länsmuseet Gävleborg har gjort flera arkeologiska undersökningar av så kallade sockenlappbostäder i Hälsingland. Viktiga fynd har utökat kunskapen om en av Sveriges nationella minoriteter. Det publika intresset har och är varit stort, såväl från besökare vid utgrävningsplatserna som vid visningar och föreläsningar.

Ohtsedidh vill synliggöra och sprida kunskap om ett samiskt kulturarv utanför dagens renskötselområde. En samisk befolkning har sedan lång tid funnits i Mellansverige. Trots att källorna är många vet vi väldigt lite om den samiska kulturhistorien i regionen. Det finns inte bara en samisk historia: Fjällsamernas säsongsvistelser, sockenlappar, skogssamer och samer på tillfälliga besök. De har lämnat olika spår i såväl arkiven som i landskapet. Vilka var dessa sydliga samer och hur yttrar sig deras kulturarv?

Projektet har 2020 producerat en vandringsutställning och tagit fram ett pedagogiskt material för skolan. Utställningen visas nu i de tre länen.

En effekt av Ohtsedidh är att kunskapen om den samiska kulturen i mellansverige skrivs om. Bilden av Sverige som ett mångkulturellt land blir tydligare.

Arbete mot psykisk ohälsa bland barn och ungdomar

På uppdrag av Region Gävleborg drev Länsmuseet under våren 2015 "Kultur på recept", ett projekt för personer med lättare psykisk ohälsa. Syftet med projektet var att hjälpa människor tillbaka till ett mer aktivt liv och ett socialt sammanhang. Många sjukskrivna blir isolerade eller isolerar sig själva. Det blir lätt en ond cirkel som kan vara svår att bryta. Att delta i olika kulturaktiviteter tillsammans med andra i liknande situation kan vara en hjälp tillbaka till ett mer aktivt liv.

Arbetet mot psykisk ohälsa fortsatte efter 2015 och har varit ett samarbete mellan Länsmuseet Gävleborg, Region Gävleborg, Gävle kommun och ett flertal föreningar. Projektet innehöll olika delar, av vilka den viktigaste var de direkta

mötena mellan museets pedagog och mindre grupper i museet. Som metod användes skapande verksamhet i kombination med visningar och samtal i museets konst – och kulturhistoriska samlingar för att reflektera över livet, samhället och den egna individen. Barn och ungdomar har vid flera tillfällen ställt ut bilder och texter i museet. Två vandringsutställningar, Extra allt och Under ytan, producerades och har visats på många platser i Gävleborgs län. Arbetet mot psykisk ohälsa har även påverkat programverksamheten, föreläsningar i ämnet och 2019 en utställning med en konstnär som uttrycker sina känslor inför moderns självmord.

Effekten på kort sikt har varit upparbetandet av ett fungerande nätverk mellan museum, Region och kommun, liksom att utställningar och föreläsningar har bidragit till att skapa kunskap om barn och ungas psykiska ohälsa. Det ska också sägas att museibesöken och konstupplevelserna har betytt mycket för deltagarna.

På längre sikt handlar effekterna om att påvisa hur en kulturinstitution är en resurs inom frågor om vård och hälsa.

Norrbottnens museum

Kontaktperson: Margaretha Lindh, länsmuseumschef.

Samverkan med regionen och länsstyrelsen

Norrbottnens museum deltar i Region Norrbottens interna arbetsgrupp som yttrar sig för regionens räkning avseende kommunernas översiktsplaner. Fokus ligger på att, utifrån museets kompetens lyfta kulturmiljövärdena i länets samhällsplanering. Museet samverkar med Länsstyrelsen i Norrbotten vid genomförande av fördjupningsutbildningar kopplat till Boverkets och Riksantikvarieämbetets utbildningsmaterial som rör kulturvärden i plan- och bygglagssystemet. Målgruppen är plan- och bygglovshandläggare i Norrbottens kommuner.

Antikvariskt stöd till kommunerna

Ett nytt sätt att arbeta med antikvariska stöd till kommunerna har precis lanserats. Det innebär en struktur som omfattar både kostnadsfri rådgivning och en avgiftstrappa för fördjupat stöd. Till kommuner som saknar kommunantikvarie erbjuder museet fördjupat handläggarstöd mot en kostnad.

Vi är planeten

Norrbottnens publika museibygnad i centrum har lyckats bli en riktig mötesplats med nya målgrupper i fokus. Analyser av framgångsfaktorerna har skett via statistikanalys, feedback från externa samarbetspartners samt löpande muntlig dialog med invånarna. Innan covid-19 hade museet cirka 200 besökare per dag, varav minst 100 ungdomar. Som ett led i att forma museibygnaden till en verklig mötesplats där delaktighet står i fokus har museet skapat utställningen *Vi är planeten*. Det är en utställning där barn, ungdomar, företag, organisationer, civilsamhället med flera via interaktiva uttryck ska få kunskap, inspiration och verktyg att arbeta med hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Bland annat genom att delta i ett kompisråd som består av lågstadieskolor och som fungerar likt ett FN-parlament där de får chans att diskutera med experter. Utställningen är en testbädd för museets nya pedagogiska inriktning som bygger på deltagande via aktiviteter och gamification.

Under samma himmel

För att verka för kunskap och kulturupplevelser i relation till den bredare samhällsutvecklingen jobbar Norrbottens museum även med basutställningen *Under samma himmel* som kommer att innehålla 7 stycken delutställningar när den är färdig. Tillgängligheten är en nyckelfaktor i projektet då Norrbottens län är stort och vidsträckt. 250 000 invånare bor på en fjärdedel av Sveriges yta. Under samma himmel består därför av både fysiska utställningar och i dagsläget av en digital utställning där fler är under utveckling. Två delprojekt har producerats och de är målgruppsanpassade. *Födelse* riktade sig till ungdomar utanför normen och *Mark* till barn 5–11 år. Båda utställningarna bygger på kulturhistorisk fakta. *Mark* handlar om hur mark- och naturtillgångarna i Norrbotten brukats. Den involverar även hållbarhetsmålen i Agenda 2030 och bygger på interaktiva lekstationer för barn via modern utställningsformgivning och flera program kommer att genomföras i den.

Övergripande

Anledningen till att Norrbottens museum lyfter dessa exempel är att vi ser att vi når störst effekt genom samverkan och samarbete. Länet är stort. Museet har en bred kunskap och kompetens som efterfrågas i många sammanhang i samhället, men har inte resurser att vara operativa på alla platser och alla nivåer som efterfrågas. Museet måste därför arbeta strategiskt med rätt partners för att nå största möjliga effekt gentemot medborgare, näringsliv och offentlig sektor.

Regionmuseet Kristianstad

Företagsutveckling genom kulturarv

Museum och kontaktperson: Regionmuseet i Skåne, Karin Haglund.

Samhällsutveckling och verksamhet

Regionmuseet driver projektet Craft Go som arbetar med mikroföretag inom hantverk och design för att stödja dem i sin verksamhetsutveckling, produktutveckling och marknadsföring genom att använda kulturarvet som utgångspunkt. Projektet delfinansieras av Interreg Öresund-Kattegatt-Skagerak och involverar förutom Regionmuseet även en företagsinkubator i Sverige (Krinova), en Norsk organisation som arbetar med besöksmålsutveckling och hantverk (Norges Vel) och en dansk organisation som arbetar med företagsutveckling (Lifestyle and design cluster). Genom projektet främjar vi företagsutvecklingen och stödjer mikroföretag att öka sin lönsamhet och bidrar därmed till den ekonomiska utvecklingen, tillväxt och att på sikt skapa arbetstillfällen.

Mål och genomförande

Projektet kommer att rekrytera ett antal mikroföretag som vill ha stöd i sin utveckling. Dessa får delta i workshops och får handledning kring varumärke, värdeskapande, storytelling, kulturarv, produktutveckling. Vi kopplar det även till det internationella Economusé-nätverket och gör det möjligt för företag som vill att få stöd i utvecklingen till ett economusé som är ett besöksmål där besökaren både får en berättelse kring hantverket och produkten (utställning), man kan få se hantverket utföras och man kan köpa produkter. Målet är att i Skåne skapa tre Economuséer och stödja 30 företag som genom att inspireras av och använda kulturarvet ska kunna skapa nya produkter eller skapa mervärden till sina produkter genom att ge dem en berättelse, ett sammanhang, en ny design eller förpackning. Regionmuseets roll i detta är att erbjuda workshops kring kulturarv, visningar i magasin för inspiration, diskussioner kring hur museibutiker fungerar och vad de efterfrågar, utbildning i hur man pedagogiskt lägger upp en berättelse om hantverket, platsen eller produkten, eller hur man skapar en liten utställning. Andra parter i projektet har delar som handlar om varumärke, marknadsföring och liknande.

Uppnådda mål

Projektet startade i januari 2020, så på grund av Corona-pandemin har det varit svårt att genomföra praktiska workshoppar och rekrytera företagare. En förstudie tog fram verktyg för att strukturera för företagare nya kunskaper i olika moduler

och man inventerade också företagens behov av stöd. Hittills har arbetet handlat mycket om att ställa om till digitala metoder för att genomföra det projektet vill uppnå.

Fortsatt arbete

Projektet kommer att fortsätta under 2021 och 2022. Därefter har vi en effektiv metod och kunskap om hur mikroföretag av denna typ bäst kan stödjas och vi hoppas kunna erbjuda stöd till företagare, men då antingen i mindre skala som enskilda workshops, seminarier och korta utbildningar, eller genom att ta betalt för utbildningen om den är mer omfattande.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Projektet visar hur museer kan ha en viktig roll inom andra sektorer. Vi använder våra samlingar, kunskaper och kompetenser för specifika målgrupper – i detta fall företagare. Vi gör inte något vi inte är, men vi använder vår kompetens i att skapa berättelser och förmedla dessa på olika sätt, vår kunskap om arkivmaterial, samling och hur dessa kan utnyttjas och inspirera, och för denna kunskap vidare till ett nytt sammanhang, där företagarna kan använda dem i ny kontext. På det sättet används våra resurser till andra syften eller målgrupper än de traditionella. Samtidigt är det också ett exempel på att Regionmuseet vidgar sina perspektiv genom att arbeta med andra länder. Även om vårt uppdrag är Region Skåne kan verksamheten och arbetet lyftas och få nya perspektiv och impulser genom samverkan med museer i andra länder.

Regis

Museum och kontaktperson: Regionmuseet i Skåne, Anna Hansen och Kulturen, Gustav Olsson.

Samhällsutveckling och verksamhet

Regis är en ekonomisk förening som har Regionmuseet i Skåne, Kulturen och Malmö museer som medlemmar. Det är ett socialt företag som sysselsätter personer med olika typer av funktionsvariationer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Företaget arbetar med digitalisering på olika sätt. Framför allt arbetar man med digitalisering av museernas material, men även åt kommuner, privatpersoner och olika föreningar är uppdragsgivare. På det sättet bidrar föreningen med att bevara kulturarvet långsiktigt och göra det mer tillgängligt genom att det är i digital form. Samtidigt bidrar man till samhället genom att erbjuda riktiga arbeten åt personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden och bidrar därmed till den sociala sammanhållningen i samhället.

Mål och genomförande

Målet är att erbjuda tjänster av hög kvalitet till kulturarvsorganisationer och andra organisationer när det gäller digitalisering. En del av verksamheten är Kulturarvs-IT, men Regis arbetar också med att anställa personer som får andra typer av stöd, praktikplatser, arbetsträning och liknande för att skapa arbetstillfällen åt personer som annars sannolikt skulle bli arbetslösa. Regis har verksamhet i Kristianstad, Malmö, Lund och Landskrona.

Uppnådda mål

Verksamheten har förändrats över tid, men har fortfarande digitalisering av kulturhistoriskt material som sin kärna, men även andra digitaliseringstjänster har tillkommit, så som arbete med GIS åt kommuner. Verksamheten sysselsätter ett flertal personer och har kontinuerlig efterfrågan på sina tjänster.

Fortsatt arbete

Arbetet kommer att fortsätta, men diskussion fortgår kring utveckling av nya tjänster för kulturarvssektorn gällande digitalt material.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Många museer arbetar på olika sätt med att ta ett socialt ansvar genom att erbjuda arbete, arbetsträning och liknande för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden eller har särskilda behov. Lönebidragsnivån är en viktig fråga för många museer, eftersom flera museer – och Regis – har flera anställda med lönebidrag. Regis visar på att man kan ta ett stort socialt ansvar, samtidigt som man utvecklar och erbjuder tjänster som är efterfrågade och behövs i sektorn så att digitaliseringsarbetet av museernas samlingar fortsätter.

Föreläsning i Ekeby

Museum och kontaktperson: Regionmuseet i Skåne, Johan Dahln.

Samhällsutveckling och verksamhet

Den ökade polariseringen mellan stad och landsbygd och synen på landsbygden som en plats där inget händer och där man inte kan bo – kontra synen på landsbygden som en plats för större livskvalitet är ett problem som ökar. Regionmuseet ser det därför som viktigt att åka ut till mindre orter i regionen och ha visningar, föredrag, pedagogiska program och liknande för att bidra till att hålla landsbygden och mindre orter levande och attraktiva att bo i. Detta är något många läns museer gör – man tar sitt uppdrag att verka i sina regioner på stort allvar och

försöker komma ut till befolkningen. Detta är något som också skiljer Läns museer från många andra museer som främst bedriver sin verksamhet på en plats eller i en kommun.

Mål och genomförande

När vi har andra typer av ärenden eller uppdrag på mindre orter försöker vi göra någonting för allmänheten i samband med detta. Regionmuseets mål är att göra någonting i varje kommun varje år – i Skånes 33 kommuner innebär det ett stort arbete. Vid det senaste tillfället höll en byggnadsantikvarie en föreläsning i Ekeby, en liten ort i västra Skåne. Intresset var så stort att besökarna fick delas upp i grupper och hon fick hålla föreläsningen tre gånger. På det sättet har museet en väldigt stor betydelse på mindre orter, det finns ett stort intresse för den lokala historien och kulturen där museet med små insatser bidrar till att skapa ett socialt arrangemang som får folk att mötas och känna stolthet över sin ort, istället för att känna sig åsidosatta gentemot större städer.

Uppnådda mål

De senaste två åren har Regionmuseet haft någon sorts verksamhet i samtliga Skånes kommuner, men alla dessa har inte varit öppna för allmänheten. Det har varit kurser om kulturvården i skogen för skogsägare, möten med församlingar kring renoveringar av kyrkor och mycket annat som varit riktat mot specifika grupper. Det är dock alltid stor efterfrågan och intresse då Regionmuseets personal kommer ut i de mindre orterna, så det är en del av verksamheten som bör lyftas fram, även om varje liten insats inte är så uppseendeväckande.

Fortsatt arbete

Regionmuseet kommer att fortsätta arbeta med att i möjligaste mån erbjuda publika aktiviteter ute i mindre samhällen, för att hela regionen ska känna att vi är deras Regionmuseum och för att sprida kunskap.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Detta är något alla Läns museer gör, men lätt att glömma som en anspråkslös del som ingår i det löpande arbetet. Det är dock en viktig del för att skapa ett sammanhållet samhälle och motverka den polarisering som ökar mellan stad och landsbygd. Det är också något som skiljer Läns museernas verksamhet från många andra museer, som inte har samma uppdrag att finnas i ett stort geografiskt område. På det sättet är Läns museerna bra på att täcka in hela landet och finnas för befolkningen i Vilhelmina, Ytterhogdal, Ekeby eller Perstorp med föreläsningar, kurser, arkeologiska grävningar, byggnadsvård, visningar, rådgivning till allmänheten, pedagogiska program och mycket annat.

Stiftelsen Hallands läns museer

Kulturmiljö Halland, Hallands kulturhistoriska museum, Hallands konstmuseum.

Om bidrag till regional utveckling

Stiftelsen Hallands läns museer Halmstad och Varberg består av Hallands Konstmuseum och Hallands kulturhistoriska museum. Båda verksamheterna har regionala uppdrag vars syfte det är att bidra till konst- kultur- och kulturarvs-utveckling och till Region Hallands vision ”Den bästa livsplatsen”.

Konst i Halland är ett regionalt resurscentrum som drivs av Hallands Konstmuseum på uppdrag av och i samarbete med Region Halland. Återkommande dialoger med konstutövare, tjänstepersoner, politiker och civilsamhälle i Halland formar inriktningen på resursverksamheten.

I fokus för den verksamhet som bedrivs står att stödja, synliggöra och främja utvecklingsarbete kring bild- och formkonstområdet i Halland. Det handlar t.ex. om att genomföra fortbildningar/seminarier, pedagogiska satsningar, residensprojekt och utlysning av vistelsestipendier för att stimulera nationella och internationella utbyten och samarbeten. Vidare om att driva utställningsarrangörsnätverk och informationsarbete. Konst i Halland svarar också för rådgivning kring bild- och formutvecklingsfrågor i regionen. Verksamheten vänder sig till såväl fria aktörer som kommuner och civilsamhälle.

Hallands kulturhistoriska museum ger rådgivning om byggnadsvård och samlingsförvaltning till kulturarvsaktörer i hela länet, såsom enskilda museer, hembygds museer och hembygdsföreningar. Museet har också filialmuseer i länet som till stora delar drivs genom samverkan med civilsamhället. Uppdraget handlar om att värna de gemensamma kulturarvsresurserna och bidra till goda förutsättningar för det ideella kulturarvsarbetet. Genom stöd till engagerade medlemmar, som många gånger är seniorer, upprätthålls ett aktivt historieberättande och hälsofrämjande sociala sammanhang för en äldre befolkning.

Om insatser för socialt utsatta grupper på arbetsmarknaden

Hallands kulturhistoriska museum har i drygt tjugo år deltagit i Kulturarvs-IT i samarbete med Varbergs kommun. Fem medarbetare med olika behov av särskilt anställningsstöd har tillsammans med arbetsledarfunktionen som finansieras av Riksantikvarieämbetet, bidragit oerhört mycket till museets digitalisering och

digitala förmedling av samlingarna. Hallands konstmuseum har en motsvarande verksamhet i *Bildstationen*, som också funnits sedan millennieskiftet. Bildstationen engagerar ett tiotal personer; medarbetare, arbetsledare och assistenter. Det halländska bild- och formarvet har genom denna verksamhet blivit mer tillgängligt för allmänheten. Utöver dessa aspekter är verksamheterna berikande för hela organisationen. De skapar en större mångfald bland museipersonalen och bidrar till breddade perspektiv på livet och världen, vilket är avgörande kompetenser, både i tolkningen av konst och kulturarv och i mötet med våra brukare oavsett vilka de är.

Stockholms läns museum

Kontaktperson: Annelie Kurttila, museichef

Under 2018 fick Stockholms läns museum ett nytt tudelat uppdrag av Region Stockholm; att vara en expertinstitution riktad till kommuner, hembygdsrörelse och civilsamhälle inom våra ämnesområden och att vara ett digitalt museum med uppgift att samordna vetenskaplig insamling, bearbetning och förmedling av kunskaper om hela regionens kulturmiljö, kulturarv, konst och hemslöjd. Samma år lämnade verksamheten museibyggnaden, avknoppade den arkeologiska uppdragsverksamheten och flyttade till ett kontor utan publika lokaler. Ett intensivt arbete påbörjades för att utforska det nya uppdraget, våren 2019 färdigställdes museets digitala strategi och i september förra året lanserades det digitala museet vid en pressträff. Men utforskandet kring hur vi ska presentera vårt material och bedriva digital insamling fortsätter.

Trots den digitala inriktningen möter vi även våra målgrupper fysiskt genom utbildningar, programverksamhet och dokumentationer. Nedan beskrivs några av de verksamheter som vi bedriver.

Platsverkstan

Museum och kontaktperson: Stockholms läns museum, Moa Beskow.

Samhällsutveckling och verksamhet

En av de mest centrala delarna i den Regional utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUFS 2050) handlar om att utveckla en tät och flerkärnig region. I RUFS pekas åtta regionala kärnor eller utvecklingsnoder ut: Märsta, Barkarby, Kista-Sollentuna-Häggvik, Täby centrum-Arninge, Kungens kurva-Skärholmen, Flemingsberg, Haninge centrum och Södertälje. Här kommer stora förändringar att ske. Den svenska samhällsplaneringen bygger på en demokratisk tanke där allmänheten på kommunal nivå, genom samråd och utställningar, ska ges möjlighet att tillgodogöra sig information om kommande planer och berörda att göra sina röster hörda. Tanken bakom processen är att ett tydligt medborgarperspektiv ska ge bättre beslutsunderlag och samtidigt föra politik och lokalsamhälle närmare varandra. Men processen är ifrågasatt och långt ifrån alla engagerar sig.

Genom Stockholms läns museums uppdrag som bygger på att vara en förmedlande länk mellan samhällsutvecklingen, historien och lokalsamhället har vi arbetat fram det metodutvecklande projektet Platsverkstan för att ta tempen på de åtta regionala

kärnorna. Vad tycker invånarna? Vilka berättelser lyfter de fram? Vilka minnen är kopplade till platsen, vad anser de är bra och vad kan bli bättre?

Mål och genomförande

Sedan 2016 driver Stockholms läns museum projektet Platsverkstan som syftar till att skapa möjlighet till delaktighet och engagemang kring det gemensamma kulturarvet. Målet är att öka kunskaperna om kulturarvets materiella och immateriella innehåll och betydelse på de åtta platser som pekas ut som regionala stadskärnorna i RUFS 2050 genom att föra dialog om platserna. Platsverkstan riktar sig i första hand till länsinvånarna men vi samarbetar med kommunerna och bjuder in dem att medverka och också ta del av det material som skapas under projektets gång. Museet roll är både som en demokratisk arena och som förvaltare av det gemensamma minnet. Platsverkstan bidrar till att skapa förståelse kring förändringen och utbyggnaden av de regionala stadskärnorna i Region Stockholm och vad det innebär för länsinvånarna.

I Platsverkstan utgår vi från människorna som bor eller verkar på den aktuella platsen och projektet består av olika aktiviteter med utgångspunkt i historia, bebyggelse och kulturmiljö. Vi möter både individer och grupper i samtal och intervjuer, vandringar och visningar och dokumenterar vardagslivet genom att samla berättelser och bilder.

Uppnådda mål

I september 2020 har vi bedrivit verksamheten på fyra platser: Märsta (Sigtuna), Södertälje, Barkarby (Järfälla) och Flemingsberg (Huddinge). Resultatet sprids till allmänheten via till exempel poddar, digitala stadsvandringar och mindre fysiska utställningar.

2016 Märsta (Sigtuna)

- Utställning i Märsta kulturlänk som byggde på deltagarnas berättelser om och visioner för ett förändrat Märsta som vi samlat in genom de aktiviteter som vi genomfört på plats: Stadsateljéer, berättaraftnar, fotopromenader, filmade berättelser i vår berättarautomat, ett 100-tal ifyllda enkäter och djupintervjuer.

2017 Södertälje

- Utställning i Södertälje kommunhus som visade bilder från den fototävling som genomfördes tillsammans med Länsidningen i Södertälje, kompletterade citat från omkring 25 intervjuade personer samt svar från ett 60-tal enkäter. Vi genomförde även stadsvandringar med deltagare från

Röda korsets språkcafé och engagerade sommarlovslediga barn i Hovsjö
att rita och måla ”Platsen i mitt hjärta”.

2018/19 Barkarby (Järfälla) och Flemingsberg (Huddinge)

- Utställning i Herresta bibliotek (Barkarby) som byggde på det material som tre sommarjobbare (anställda av kommunen men handledda av museets personal) samlat under tre veckor: fotografier, intervjuer och reflektioner, samt citat från intervjuer och enkäter genomförda av museets personal.
- Sju poddavsnitt om Barkarbystaden som handlar om dess tidiga historia, om hur det är att leva där idag och om visionerna för området. Vi har samtalat med boenden, arkeologer, arkitekter, planerare och politiker.
- Dokumentation från djupintervjuer med 16 personer och enkätsvar från 73 personer som lämnades till kommunen.
- Digital stadsvandring (VR) i Barkarbystaden med intervjuer och fördjupning.
- Tre poddavsnitt om Flemingsberg som handlar om dess tidiga historia, om hur det är att leva där idag och om visionerna för området. Vi har samtalat med boenden, arkeologer, planerare, strateger och politiker.
- Digital stadsvandring (VR) i Flemingsberg med intervjuer och fördjupning.
- Tre träffar med samtal, kulturmiljö- och konstvandringar i området, med deltagare från språkkafét Källan i Flemingsberg
- Tre workshoppar med föreningen Seriestorm på fritidsgården Ungzon i Flemingsberg för ungdomar på temat Här bor jag!
- Dokumentation från djupintervjuer med 10 personer.

Fortsatt arbete

Vi arbetar just nu med att utveckla projektet mot en högre grad av delaktighet genom att undersöka möjligheter att låta deltagarna själva påverka insamling och representation och att medverka i utformandet av kommande projekt.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett ”gott exempel”

Genom projektet Platsverkstan har vi haft möjlighet att föra dialog med invånare i områden som står inför stora förändringar kring vilka kvaliteter och utmaningar

som finns områdena och förmedla dessa röster till kommunerna. De boende har också fått möjlighet att på ett djupare plan få insikter om platsens historia och vilka planer som finns kring områdena.

Dokumentation

Annelie Kurttila (2017): "Platsverkstan - berättelser om Märsta" i (red) Pål Brunnström och Ragnhild Claesson, *Creating the City – Identity, Memory and Participation [Malmö]: Institute for studies in Malmö's history*, Malmö University.

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/06/20/stenxorna-platsverkstan-i-barkarbystaden-del-1/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/07/04/boplatsen/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/07/18/gravarna-platsverkstan-i-barkarbystaden-del-3/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/07/18/kalvshalla/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/08/08/barkarbystaden-platsverkstan-i-barkarbystaden-del-5/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/08/22/visionerna-platsverkstan-i-barkarbystaden-del-6/>

<http://stockholmslansmuseum.se/2018/09/05/byggstenarna-platsverkstan-i-barkarbystaden-del-7/>

Digital stadsvandring i Barkarby med intervjuer och fördjupning (360):

https://vr.spinviewglobal.com/barkarby_360/?s=pano48687

<https://stockholmslansmuseum.se/2019/01/04/flemingsberg-visionerna/>

<https://stockholmslansmuseum.se/2019/01/11/arkeologi-kulturmiljo-i-flemingsberg/>

<https://stockholmslansmuseum.se/2019/03/01/platsverkstan-flemingsbergsandan/>

Digital stadsvandring i Flemingsberg med intervjuer och fördjupning (360):

https://vr.spinviewglobal.com/flemingsberg_360/?s=pano49652

Stockholms läns museum är ett ovanligt museum i den bemärkelsen att vi inte har stora föremålssamlingar. Vi har de facto inga föremålssamlingar alls. Det vi däremot har är en fotografisk samling som i huvudsak består av tre delar: fotografier som tillkommit i tjänsteutövningen hos museets antikvarier och fotografer, fotografier som tillkommit genom gåvor och depositioner från andra institutioner, myndigheter, företag och privatpersoner samt en tredje del som består av bilder insamlade genom Samtidsbild, som är museets satsning på att samla fotografier som beskriver vår tid. Det är av stor vikt för länsmuseum att fortsätta utveckla samlingarna genom att samla in nytt material från vår digitala tid, och genom att driva samarbeten med andra parter i samhället som har värdefullt kulturhistoriskt material.

Samtidsbild

Museum och kontaktperson: Stockholms läns museum, Elisabeth Boogh.

Samhällsutveckling och verksamhet

Fotografier i museernas samlingar utgör en väsentlig del av vår historia och används ofta som källmaterial. För att samlingarna ska vara representativa måste de innehålla en mångfald av berättelser och perspektiv. Därför samlar vi både nya, digitala fotografier och äldre analoga fotografier. Inriktningen på att samla digitala fotografier grundar sig dels i att de är flyktiga till sin natur och mindre beständiga än äldre pappersfotografier och glasnegativ. Sättet att kommunicera med fotografi och vilka motiv som förmedlas förändras snabbt, i synnerhet med tanke på utvecklingen av sociala medier, vilket är viktigt för läns museet att fånga upp.

Samtidsbild är en digital plattform i form av app och webbsida där medborgare i länet bidrar genom att ladda upp egna samtida fotografier. Fotografier som berättar om det egna livet, skeenden och företeelser i vår samtid.

Mål och genomförande

Samtidsbild startade redan 2011 med syfte att öka representationen i museets samlingar och att skapa förutsättningar för att göra medborgarna delaktiga i skapandet av vårt gemensamma kulturarv och minne. Medborgarna bjuds in att direkt påverka samlingarnas innehåll genom att alla fotografier som laddas upp till tjänsten blir del av museets samlingar. De långtidslagras och är publikt sökbara på museets webbplats på samma sätt som museets övriga digitala samlingar och arkiv.

Samtidsbild fungerar alltså som en öppen kanal in till museet där medborgaren antingen kan välja fritt bland sina egna bilder, eller delta i något av de insamlingsinitiativ som museet introducerat. En del av insamlingarna används direkt genom att de blir del av en utställning, som till exempel var fallet vårvintern 2016 då några av de 163 000 asylsökanden som flytt till Sverige laddat upp bilder från flykten och den första tiden i Sverige till Samtidsbild. Andra insamlingsinitiativ är del av museets pågående samtidsdokumentationer där fotografierna utgör en viktig del då de är medborgarnas egna röster.

Uppnådda mål

Samtidsbild innehåller idag nära 5 000 digitala fotografier, som är del av vårt kollektiva minne.

Fortsatt arbete

Under 2020 ligger fokus på insamlingen på minnen i sociala medier. Sociala medier har påverkat och utvecklat fotografiet som medium. Nya typer av motiv har skapats och nya sätt att kommunicera har uppstått, vilket är viktigt för oss som museum att dokumentera och samla. Genom ett agilt arbetssätt har vi haft som ambition att fånga upp aktuella konversationer på sociala medier och be människor att bidra till samlingarna.

Under 2020 har #icoronatider varit ett stort insamlingstema, både för Samtidsbild och för museets samtidsdokumenterande verksamhet. Parat med frågelistor riktade mot allmänhet och vårdomsorgspersonal samt människor med kognitiva funktionsvariationer har en stor mängd fotografier laddats upp av medborgarna i länet. Bilderna beskriver allt ifrån den egna upplevelsen av social distansering, hemmajobb, kreativitet, hjälpsamhet till hur samhället mer eller mindre stängdes ner under våren. Även här har vi haft ett fokus på sociala medier och uppmanat t.ex. sjukvårdspersonal att bidra med selfies på utarbetade ansikten, märkta av många timmars bärande av visir och ansiktsskydd. Bilder som förekom på sociala medier under våren där sjukvårdspersonal försökte påverka allmänheten för att minska smittspridning.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Genom Samtidsbild har museet ett kraftfullt verktyg för att skapa konkreta och direkta samarbeten med länets invånare, där deras berättelser i form av fotografier och bildtexter blir del av vårt kollektiva minne.

Dokumentation

<https://samtidsbild.se/>

<https://stockholmslansmuseum.se/icoronatider/>

Kollektivt kulturarv

Museum och kontaktperson: Stockholms läns museum, Elisabeth Boogh.

Samhällsutveckling och verksamhet

Det finns en rik skatt av analoga bilder hos hembygdsrörelsen och ideella föreningar i hela landet men dessa är svårtillgängliga eftersom föreningarna ofta inte har resurser att digitalisera och publicera detta material. Stockholms läns museum driver därför tillsammans med Stockholms läns hembygdsförbund projektet Kollektivt kulturarv, som syftar till att hjälpa länets hembygdsföreningar

att digitalisera och publicera sina samlingar på webben. Föreningarnas samlingar är en värdefull del av vårt kollektiva minne och för läns museet är det viktigt att stötta föreningarna i deras arbete.

Mål och genomförande

Det långsiktiga målet är att involvera länets samtliga hembygdsföreningar som har bildsamlingar i projektet. Museet erbjuder föreningarna tillgång till en samlingsdatabas, som vi anpassat i samverkan med föreningarna för deras samlingar och verksamhet. Föreningarna skannar och registrerar sitt eget material i databasen, som sedan långtidslagras av museet och tillgängliggörs genom dels en egen webbportal och på museets webb under rubriken "sök i samlingarna". Under året erbjuder vi kurser inom till exempel skanning och föremålsfotografering och har regelbundna supportträffar på olika platser i länet.

Uppnådda mål

Idag är 15 föreningar involverade i projektet och databasen innehåller 45 000 objekt, bestående av digitaliserade fotografier (32 000), föremål (11 000) samt dokument. En majoritet av de digitaliserade fotografierna är publikt sökbara. Föremålssamlingarna är svårare att publicera p.g.a. inadekvata förvaringsutrymmen för dessa. Föreningarna är rädda för inbrott och skadegörelse.

Fortsatt arbete

Projektet är långsiktigt och målsättningen är att fler av länets hembygdsföreningar ska delta. Vi arbetar för att utveckla metoder för att även kunna publicera föremålssamlingarna på ett säkert sätt.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

Genom samarbetsprojektet Kollektivt kulturarv säkerställer vi att föreningarnas digitaliserade samlingar bevaras för framtiden och genom att publicera dem på webben sprids de och blir användbara för många.

Dokumentation

<https://www.kulturarvstockholm.se/kollektivt-kulturarv/>
<https://samlingar.stockholmslansmuseum.se/>

Södermanlands museum

Projekt Koll på kläder

Museum och kontaktperson: Sörmlands museum, Natalia Berggren.

Samhällsutveckling och verksamhet

Klimatförändringarna och hållbar utveckling är globala angelägna frågor. För att konkretisera problemen och relatera dem till vår livsstil har Sörmlands museum producerat flera utställningar som ger historiska perspektiv och sätter in vårt agerande i vardagen i ett större sammanhang.

Undersökningar visar att vi i Sverige i dag köper 50 % mer kläder och skor än vi gjorde för bara 10–15 år sedan. Hur blev det så här och vad får det för konsekvenser? Frågan är komplex, vi uppmanas att konsumera för att bidra till jobb och tillväxt, men konsumtionen skapar också problem för människor och miljö.

Med utställningen *Koll på kläder* togs frågor upp kring det nutida masskonsumerande samhällets produktion och konsumtion av kläder i ett globalt och historiskt perspektiv och hur detta får konsekvenser för hållbar utveckling, såväl sett ur sociala som ur ekologiska synvinklar. Projektet rymde en vandringsutställning som visades på flera platser, ett pedagogiskt program och programverksamhet. Även insamling ingick, så har t.ex. outfits från sju ungdomar från Eskilstuna och Nyköping, vilka skrivit konsumtionsdagbok samlats in.

Utställningens uppbyggnad följde kläders livscykel, från fiber till avyttring/återbruk. Världskartor visade på hur specifika plagg har transporterats över världen, idag och vid någon vald historisk tidpunkt. Poängen var att visa att produktion och handel med kläder har varit global under lång tid. Fyra stationer 1) fiber/textil, 2) klädtillverkning, 3) konsumtion, 4) avyttring/återbruk, markerade de olika stegen i livscykeln och vid varje station sattes dagens situation i historiskt perspektiv.

Den femte stationen var en yta för workshoppar/pedagogiska skolprogram, utrustad med symaskin, synålar, tråd, broderigarn, tyglappar etc. Övrig tid kunde ströbesökare på egen hand t.ex. göra uppgifterna i workshopen Vad har du på dig? (d.v.s. gissa pris, tillverkningsland samt material på fyra st. anonymiserade vita t-tröjor, samt kolla var de egna kläderna är tillverkade och sätta nålar/klisterlappar på en världskarta).

Uppnådda mål

Projektet gav ökad kunskap om våra kläders livscykel, från frö till avyttring/återbruk.. Fokus låg på hållbarhet och dagens kläindustri sattes i ett historiskt och globalt perspektiv.

Hösten 2014 genomfördes en insamling av konsumtionsdagböcker. Ca 100 personer dokumenterade alla sina kläd- och skoinköp under perioden 1 sep till 30 nov. En stor del av dagboksskrivarna var högstadie- resp. gymnasieelever från fyra olika skolor i Sörmland. Museet gjorde ett upprop som fick ett gott genomslag i media. För att sprida information om insamlingen reste vi även runt på marknader och festivaler med workshopen *Vad har du på dig?* Det var många som flockades runt världskartan och klädstrecket med vita t-shirts för ett samtal om kläders ursprung och kvalitet. Vi gjorde även ett utskick till högstadie- och gymnasieskolor i länet där vi bjöd in lärare att delta med sina skolklasser.

Dagboksskrivarna fick även i uppdrag att beskriva sig själva som konsument, berätta vad de gör med kläder de inte längre vill ha, svara på om de lappar och lagar samt räkna antal klädesplagg som de har i skåp och lådor. Utvärderingen visade att många av deltagarna upplevde att skrivandet hade ökat deras medvetenhet omkring klädkonsumtion. Flera påtalade särskilt att inventeringen av kläder hade fungerat som en ögonöppnare. Det insamlade materialet användes på olika sätt i utställningen. Projektet omfattade också en insamling av nutida outfits eftersom det i princip saknades kläder från vår egen tid i museets i övrigt rika dräktsamling. I utställningen visades både nyförvärv och äldre kläder från samlingarna.

Fortsatt arbete

Dagböckerna erbjöd ett unikt källmaterial för forskning. Under 2015 gav museet Magdalena Petersson McIntyre, docent i etnologi vid Centrum för konsumtionsvetenskap, i uppdrag att genomföra en förstudie på det insamlade materialet. Hennes rapport visade på materialets stora potential för olika typer av forskningsteman. Flera papers och artiklar som har ursprung i konsumtionsdagböckerna har publicerats i både svenska och utländska media.
<https://gup.ub.gu.se/publication/285314>

På museets hemsida finns delar av projektets dokumentation samt fördjupningar som rör mode, konsumtion och hållbar utveckling.

Ett exempel på hur museet arbetar med delaktighet i själva produktionen

Projektet är ett exempel på hur museet kombinerar sina kompetenser inom etnologi och kulturhistoria och hur historiska perspektiv kan användas som verktyg för att

konkretisera sambandet mellan hur vi lever våra liv i vardagen och konsekvenserna för den globala klimatkrisen. På tidigt stadium blev deltagarna delaktiga i det som blev utställning och resultat. Utställningen fick bra uppmärksamhet och många besökare och deltagare. Den har vandrat till sex olika platser/kommuner. Insamlingen och dokumentationen har också fått uppmärksamhet inom den akademiska sfären med fortsatt forskning som följd.

Projekt Berättande magasin samt insamling och dokumentation

Museum och kontaktperson: Sörmlands museum, Susanna Janfalk och Peter Ostritsch.

Samhällsutveckling och verksamhet

Museer har en central roll i arbetet med att upprätthålla och utveckla demokratin i ett samhälle. Ett museums samlingar utgör vårt gemensamma minne och är ett oundgängligt verktyg för att främja kunskap och ge nyanserade perspektiv på dåtid och nutid. Genom att vara tillgängliga för alla och bjuda in till delaktighet stärker museerna demokratin.

Samlingar som bevaras i slutna rum separerade från den publika verksamheten är inte tillgängliga. Det blir svårt att skapa delaktighet och öppenhet om människor inte kan bidra till eller använda museets samlingar. Inte heller kan man prata om gemenskap om inte människor med olika bakgrund ser sig själva representerade eller kan göra sina egna röster hörda.

Sörmlands museums samlingar och Berättande magasin har därför under lång tid utvecklats för att skapa tillgänglighet, delaktighet med löpande aktiv insamlingsverksamhet. På detta sätt förverkligas tanken kring ett demokratiskt forum fullt ut.

Mål och genomförande

Målen med de *Berättande magasinerna* är att göra museets samlingar tillgängliga, rikt berättande, användbara och relevanta för många människor. Att bjuda in människor att bidra till samlingarna och aktivt ta del av dem är en väsentlig del av konceptet.

Flera museer, både i Sverige och internationellt, har börjat öppna upp sina magasin. Men på de flesta fortsätter man att visa samlingarna efter föremålskategori och material: Stolar för sig, ljusstakar för sig, foton för sig, arkiv för sig, o.s.v. I Sörmlands museums samlingar är det i stället människorna och berättelserna som visas. Vi har lämnat det traditionella sättet att strukturera samlingarna på. Nu är de

ordnade efter ursprungliga, sociala och mänskliga sammanhang, till exempel en person, en gård, en familj, en arbetsplats, eller en institution. I de *Berättande magasin*en bjuds publiken in i magasinerna genom öppna visningar för att ta del av och möta alla de berättelser och människor som finns bakom föremålen, fotografierna och arkiven,

Samlingarna är avsevärt mera tillgängliga. Med tillgänglighet syftar vi både till möjligheten att innehållsmässigt kunna ta till sig kunskapen som vi vill förmedla och att fysiskt kunna ta del av magasinerna. Alla magasin och arkiv, liksom arbetslokaler, ligger centralt i det nya museet. Vi erbjuder öppna, guidade och gratis visningar två gånger dagligen inne i magasinerna. Det är också möjligt att beställa fram material till vårt studierum för att undersöka ett föremål eller arkivmaterial mer ingående. Samlingarna är avsevärt mera synliga. Stora delar av magasinerna har glasade väggar så att samlingarna och dess många berättelser och människor går att ta del av utan att man kommer in i magasinerna. Ett sätt att interagera utifrån är via våra digitala stationer. Rummen utanför de uppglasade magasinerna är en del av samlingarna med plats för fler utställningar, ljud- och bildinstallationer liksom för fördjupande material.

Uppnådda mål

Vi har tillgängliggjort samlingarna genom att placera dem i mitten av museihuset där de är synliga och öppna via visningar och digitala skärmar. Därmed används de också mer aktivt i både utställningar, pedagogiska program och av besökare/forskare/konstnärer. Museet uppmanar alla att bidra till samlingarna, vilket sker mer naturligt om besökare känner igen sig själv i andras berättelser och öden som museet visar.

Exempel på större insamlingar och dokumentationer som vidgat museets samlingar:

- Samarbeten med flera universitet i det nationella projektet "Sverige snart" som resulterade i ett 50-tal fältintervjuer i Oxelösund och Strängnäs om hur det är att leva i dagens Sverige.
- Mindre insamlingar med fokus på subkulturer, etniska minoriteter och frågor kring hbtqi.

Fortsatt arbete

Museet fortsätter att aktivt samla in berättelser och föremål från olika tider och olika platser. De Berättande magasinerna är flexibla och kan därför snabbt omformas och anpassas till att visa och tillgängliggöra nya berättelser. Insamlingsarbetet kommer att fortsätta både små- och storskaligt.

Ett exempel på nytänkande utveckling där samlingar och publik möts

Projektet skiftar bokstavligen fokus från föremål, foton och arkiv till det som är det centrala i vår gemensamma historia, nämligen människor och deras liv och livsöden, berättelser om händelser och samhällsskeenden. Detta sätt att se på och att arbeta med samlingar är nyskapande och än så länge – så vitt vi vet – relativt unikt.

Berättande magasin är ett konkret exempel på hur museet kan kombinera sina olika kompetenser till nytta för publiken. Etnologisk kompetens, att i teorin se till individens betydelse och samtidigt se den i samspelet med andra samhällsaktörer, i praktiken, att kunna genomföra biografiska intervjuer, hämta in empiri med hög validitet och reliabilitet samt kunna utvärdera och använda materialet. Den kulturhistoriska kunskapen, att kunna "identifiera" ett tema och sätta en individs berättelse i en större historisk kontext. Slutligen att med besökarens ögon och förutsättningar förmedla berättelserna med hög pedagogisk kvalitet. Ett konkret exempel på hur demokratisk öppenhet och delaktighet kan förverkligas i praktiken. Arbetet har varit huvudanledningen till att museet mottagit Kulturarvspriset 2019 och utmärkelsen Årets museum 2020.

Träda – Fogelstadgruppen och jord, när samtidskonst möter lokal kulturhistoria.

Museum och kontaktperson: Sörmlands museum, Joanna Nordin.

Samhällsutveckling och verksamhet

Sörmlands museum arbetar ofta genreöverskridande för att berätta om människor i Sörmlands historia och för att belysa nutida angelägna samhällsfrågor. Fogelstadgruppen var verksam under 1920–1950-talet i Sörmland och förknippas fortfarande frågor som är aktuella också idag: kvinnorfrågan, arbetsrätt, HBTQ-frågor, jordbruk, ekologi och hållbart tänkande.

Konstnären Åsa Elzén har länge arbetat med arvet efter Fogelstadgruppen, som bland annat drev Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad (1925–1954 i Julita, Sörmland). I ett genreöverskridande, forskningsdrivet projekt, där gränserna mellan nya konstverk och historiskt material ofta är flytande, lyfter hon i utställningen på Sörmlands museum gruppens mindre kända praktik kring ekologi och hållbarhet, och undersöker hur arvet efter Fogelstadgruppen kan ha ny bäring idag. Maj 2020–januari 2021 visar Sörmlands museum den största presentationen hittills av konstnären Åsa Elzéns arbete kring arvet efter Fogelstadgruppen.

Att lägga en åker i träda innebär att under en period låta den vila från mänsklig produktion, för att motverka utarmning av jorden och för att samla kraft för

framtiden. År 1919 beställde Elisabeth Tamm en matta av konstnären Maja Fjaestad med önskan att den skulle utgå från en träda. Mattan låg i biblioteket på Fogelstad till slutet av 1960-talet, då den trasig lades på vinden efter att ha slitits ned av första vågens kvinnorörelse (och deras hundar). Elzén har skapat en "avskrift" av träda-mattan av återbrukade tyger, att samlas på och tänka om utifrån. Trädan, i sin mångtydighet, problematiserar den linjära tidsuppfattningen med fokus på framsteg och ekonomisk tillväxt som ligger till grund för normativ historieskrivning och pågående klimatkris.

Mål och genomförande

Genom arkivmaterial, inlånade historiska objekt, video, fotografier, skulptur och ett stort taktilt textilverk som besökaren försiktigt utan skor får beträda, möter publiken på Sörmlands museum både samtida konst och en utforskad bit lokal kulturhistoria. Utställningen har tagit form i nära samarbete med museets curator för samtidskonst, och innehåller såväl nya konstverk som nyfunnet historiskt material, bland annat material som under arbetets gång framkommit i Sörmlands museums egna samlingar.

I utställningen utforskas bland annat Fogelstadgruppens arbete med ekologiskt odlande, experimenterande med äganderätter av mark och den nära okända kvinnliga ladugårdsutbildning som också drevs vid Fogelstad. Då lite finns skrivet kring den här delen av gruppens historia, tar Åsa Elzén avstamp i andra historiska konstnärer och konstnärliga processers delaktighet för att vaska fram undflyende delar av historien. I utställningen möter vi fotografier tagna på Fogelstad av den sörmländska stataren och tillika själv lärde fotografen Axel Fredriksson under 20- och 30-talen (av konstnären framtagna ur Nordiska museets samling), skulpturer i lera från Fogelstads åkrar gjorda av ladugårdsförmän Maren Holebakk under 1940-talet, och en stor matta föreställande och betitlad "En träda" av konstnären Maja Fjaestad från 1919.

Objekten är både en del av, och bildar fond för, konstnärens egna vidare forskningar och verk, till exempel den stora nytillverkade mattan "Avskrift av en träda" 2019, som på ett poetiskt och djuplodande sätt sätter frågor om naturens möjlighet till paus och regeneration, väckta av Fogelstadgruppen – i relation till vår egen samtid.

Uppnådda mål

Mycket av det historiska materialet i utställningen kommer inte från institutionella arkiv eller samlingar, utan har framkommit genom konstnärens efterforskningar, och har av konstnären och museet lånats in från privatpersoner och efterlevande till Fogelstadgruppen. Genom att möta material som befunnit sig i en slags offentlig bortglömdhet får vi också veta mer om Fogelstadgruppen än vad som hittills rymts i en officiell historieskrivning.

Fortsatt arbete

Utställningen utgör en plattform för Konstdygnet 1–2 oktober 2020 som utgår ifrån coronapandemin och dess konsekvenser för människan, jorden och kulturen. Tillsammans med konstnärer, forskare och filosofer görs en gemensam ansats att reflektera kring månaderna som förändrade världen. Hur påverkas konstens ekosystem på längre sikt? Vad träder fram i ljuset efter krisen?

Exempel på hur forskning, konst och kulturhistoria knyts ihop och ger perspektiv kring vår samid.

På varsamma sätt, knyter utställningen på nya sätt ihop lokal kulturhistoria med en samtida blick och uttryck. Presentationen av Åsa Elzéns konstnärliga forskning och arbete på Sörmlands museum utgör exempel på hur samtidskonst, kulturhistoria, och människors berättelser i växelverkan kan skapa nya spännande och utmanande sätt att berätta på i en kulturhistorisk miljö.

Värmlands museum

Från flyktingmottagande till samhällsdeltagare (2016) Värmlands Museum – Långbans gruv- och kulturby, Filipstad

Kontaktperson: Daniel Olsson/Åsa Hallén

Samhällsutveckling och verksamhet

För att möta de stora utmaningar samhället stod inför rörande flykting- mottagande och integration krävdes såväl nya angreppssätt som nya samarbetsformer och metoder. Värmlands Museum ville fortsätta vara en relevant mötesplats och prova idén att låta kulturmiljön var platsen för integration där nyanlända fick chansen att knyta an till en fysisk plats och därmed komma förstå och komma in i det svenska samhället. Gick det samtidigt att hitta former för t.ex. bevarande, skötsel och användning av kulturmiljön? Samtidigt brottades Filipstads kommun med ett enormt tryck i mottagandet av nyanlända. De behövde förbättra integrationen och ta till vara på de kompetenser som de nyanlända tillförde, men även öka gemenskapen i samhället och minska etableringstiden.

Under 2016 pågick ett integrationsprojekt i Långban som utforskade kulturmiljö som resurs för hållbar samhällsutveckling. Nyanlända i Filipstads kommun erbjöds praktik inom markvård och byggnadsvård i Långbans gruv- och kulturby. Projektets syften var framförallt kompetensutveckling och validering av tidigare yrkeserfarenheter, samt integration med kulturmiljön i centrum och utgångspunkt för samtal om det svenska samhället och kulturella möten.

Genom projektet utvecklades också Långban som besöksmål och mötesplats mellan olika kulturer. Integration och samhällsdeltagande var centralt och projektet drevs i samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Värmlands Museum och Filipstads kommun, som en del av Gruvuppdraget från regeringen.

Mål och genomförande – kortfattat

Utgångspunkten för Värmlands Museum och Filipstads kommun var att genomföra gemensamma aktiviteter som kunde möta båda parternas behov. Samverkan var nyckeln för framgång.

Deltagarna var alla nyanlända och bosatta i Filipstads kommun. Det var framförallt människor som lämnat asylboendet men som kommunen fortsatt hade ekonomiskt och socialt ansvar för.

Mål med projektet

- Att öka nyanländas historiska förståelse om det svenska samhället för att skapa gemensamma värden att samlas kring och en bredare samsyn kring det medskapande framtidsbygget.
- Att ge nyanlända en meningsfull praktisk och teoretisk utbildning, vilken utgör ytterligare en komponent för att värdera kompetens och snabbare hitta arbete.
- Att utveckla kulturmiljöarbetet genom konkreta metoder för integrationsarbete. Detta innebär bland annat nya perspektiv på hur kulturmiljö och kulturarv kan användas och hur berättelserna kan breddas.

Uppnådda mål

Erfarenheterna och resultaten från projektet visar att kulturmiljö och kulturarv verkligen både kan och bör vara, en resurs för integration och hållbar samhällsutveckling. Det svenska samhället står inför stora utmaningar, där alla delar behöver vara delaktiga i utvecklingen för att skapa ett inkluderande och demokratiskt samhälle. Även kulturmiljöarbetet bör tas i anspråk för detta.

Vi har sett att de behov som finns i kulturmiljön för att den ska kunna bevaras, också kan utgöra en välbehövlig arena för integration i yrkesliv och samhälle. Detta arbete bidrar i sin tur till att platsen utvecklats som kulturmiljö och besöksmål.

Projektet har genom yrkespraktik bidragit till måluppfyllelse på de två områden där behov identifierades:

- Behovet hos kommun och deltagare av en förbättrad kompetensbedömning som ett första steg för att komma närmare arbetsmarknaden och egen försörjning. Deltagarna vill öka sin egenmakt och kommunen måste sänka sina kostnader för försörjningsstöd.
- Behovet av förbättrad kulturmiljövård för fysiskt tillgängliggörande och för att kunna bedriva publik verksamhet på platsen.

Projektet har genom besöksmålsutveckling och museiverksamhet bidragit till måluppfyllelse på de två områden där behov identifierades:

- Behov av ökad samhällsorientering hos gruppen nya svenskar, liksom arenor där erfarenheter från mötet med platsen kan göras gemensamt över generationsgränser, för hela familjen tillsammans.

- Behov hos Värmlands Museum av ökad kunskap om målgruppen nya svenskar i Filipstad. Totalt har cirka 800 personer ur målgruppen om cirka 2 500 personer i Filipstad besökt Långban under projektiden. De allra flesta av dem kände inte till att Långban fanns innan starten.

Projektet har bevisat att kulturmiljön och kulturarvet kan vara en resurs för integration genom att kombinera yrkespraktik, besöksmålsutveckling och museiverksamhet på ett sätt som berikat varandra.

Fortsatt arbete

Förhoppning har varit att genom att sprida kännedom om projektet inspirera och uppmuntra till liknande initiativ utifrån de specifika förutsättningar som finns i varje kulturmiljö. Samhället tjänar på att kulturmiljöerna tas i anspråk som resurs i integrationsarbetet. De kan fylla en viktig funktion på vägen till etablering i det svenska arbetslivet, men kan även på ett rikt sätt bidra till en sociokulturell etablering. Vi hoppas att fler kulturmiljöer träder fram i vilja och ansvarstagande på detta område. En viktig nyckel är att arbeta tillsammans – etablerade och nyanlända, civilsamhälle, förvaltning och kulturmiljöaktörer.

Valideringsprogram för fönsterrenovering

Byggnadsvården har även fortsatt ett behov av kompetenstillförsel, delvis för att täcka vårdbehov i just kulturmiljöer. Ambitionen finns att utveckla ett valideringsprogram med nationell standard för fönsterrenovering enligt byggnadsvårdsnormer. Finansiering sker genom att sammanföra anslag för kulturvård och integrationsarbete samt etableringsresurser. Att kunna bibehålla kulturmiljön som en arena för kompetensprövning vore därmed fördelaktigt. Det arbetet kan också fungera som en väg att hitta personer med lämplig kompetens att gå vidare till mer avancerat hantverksarbete.

Landskapsvård

Landskapsvården har också utvecklingspotential. Här kan man arbeta mot ett kretslopp som omfattar kompetensprövning, kunskapslyft, validering och avlönat arbete. Detta kan möjliggöras genom kooperativt socialt företagande och upphandlingar av kulturmiljövårdande insatser baserade på socialt ansvarstagande.

Attraktiv livsmiljö och bredda besöksmålet

Filipstads kommun och Värmlands Museum avser att stärka kulturmiljöns roll som attraktiv livsmiljö för kommunens invånare genom att utveckla Långbans gruv- och kulturby bredare som besöksmål. Det sker genom:

- fortsatt tillgängliggörande av platsen genom programutveckling i samverkan med civilsamhälle
- kulturkollo för barn och unga.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"?

Projektet har bevisat att kulturmiljön och kulturarvet kan vara en resurs för en hållbar samhällsutveckling och integration genom att kombinera yrkespraktik, besöksmålsutveckling och museiverksamhet på ett sätt som berikat varandra.

Läs mer om projektet i Metodhandboken:

<https://varmlandsmuseum.se/mer-pa-museet/projekt/fran-flyktingmottagande-till-samhallsdeltagande/>.

1001 Inventions – Discover the Muslim Heritage in our World (2013) Värmlands Museum

Kontaktperson: Åsa Hallén

Samhällsutveckling och verksamhet

Den internationella vandringsutställningen "1001 Inventions – Discover the Muslim Heritage in our World" berättar om innovationer mellan år 600 och år 1600. Alla förenas av sitt ursprung i den muslimska världen. Under nästan fem månader 2013–2014 visades den på Värmlands Museum i Karlstad.

1001 Inventions är en vetenskapshistorisk utställning som bland annat berättar om det arabiska siffersystemet och världens första universitet – grundat av Fatimi al-Firhi år 841. I centrum står en rekonstruktion av den magnifika elefantklockan. Originalen konstruerades av mästaringenjören Al-Jazari, som levde i Bagdad på 1100-talet. Elefantklockan är sju meter hög och mäter tiden genom ett avancerat vattendrivet system.

Utställningen belyste vetenskapshistoria på ett inspirerande sätt genom att knyta an till vår samtid. Besöket på museet stimulerade, tillsammans med uppgifterna i såväl lärarhandledningen som i utställningen, till intresse för vetenskap, innovationer och teknik hos både pojkar och flickor.

Genom utställningen har museet fått möjlighet att ge perspektiv på den traditionella europeiska historieskrivningen, men också byggt upp en motbild till de negativa uppfattningar av den muslimska kulturfären som förekommer i samhället.

Initiativet till 1001 Inventions togs av den brittiska stiftelsen Foundation for Science, Technology and Civilisation. Utställningen skapades i samarbete med bland annat Science Museum i London där den visades 2010. Utställningen visades därefter i Istanbul, New York, Los Angeles, Washington DC och Doha innan den kom till Karlstad.

Projektet var en del i museets långsiktiga arbete för ett ökat fokus på samtidsfrågor, för att ta en aktiv del i ett demokratiskt samhällsbygge och tydligt stå upp för alla människors lika värde.

Mål och genomförande

Projektet skulle bidra till hållbar social utveckling och inspirera barn och unga att satsa på vetenskap och teknikutveckling.

Genom projektet ville man:

- motverka främlingsfientlighet
- ge en motbild till den negativa bild av den muslimska kultursfären som förmedlas i media
- ge perspektiv på traditionell europeisk historieskrivning
- belysa vetenskapshistoria inspirerande genom att knyta den till vår samtid
- ge tillfällen för interkulturella möten
- belysa samhörigheten mellan olika kultursfärer.

Men även:

- nå nya målgrupper
- genom ett internationellt utbyte lära oss mer om interaktivitet och ny teknik i utställningar, samt metodutveckla museets pedagogiska arbete
- vidga länsmuseumets uppdrag och upptagningsområde
- metodutveckla på finansieringssidan.

Hela projektet – att få utställningen till Värmland, den pedagogiska verksamheten samt ett antal kringaktiviteter – innebar en satsning på sju miljoner kronor.

Medel som museet genom träget arbete och nätverkande lyckade få till stånd utanför den ordinarie budgeten. Knappt tre miljoner kom från Postkodlotteriets kulturstiftelse medan Kulturrådet bidrog med 1 400 000 kronor från sitt regionala utvecklingsbidrag. Men också Region Värmland, Karlstads kommun och ett tjugotal sponsorer bidrog. Många fler organisationer deltog med seminarier, programpunkter och annat för att göra projektet så relevant som möjligt, bland annat Svenska Kyrkan och Karlstads universitet.

Samverkan och nya samarbeten

Värmlands Museum etablerade tidigt ett samarbete med Karlstads universitet. I samarbetet ingick bland annat en föreläsningsserie som gav en översikt av den muslimska kulturen i vid bemärkelse. Den som genomfört hela kursen kunde ta ut 7,5 universitetspoäng. Dessutom anordnade Svenska kyrkan programpunkter där Esbjörn Hagberg, biskop i Karlstads Stift, samtalade med gäster.

– Det var ett fantastiskt initiativ som Värmlands Museum tog när man såg till att utställningen 1001 Inventions kom till Karlstad, säger Esbjörn Hagberg.

– För oss som kyrka var det viktigt att få vara en samverkanspart. För oss blev det särskilt viktigt att skapa möten och goda samtal. Inte minst aktualiserades aktuella frågor kring religionernas plats i vår värld och vikten av dialog, samförstånd och fred.

Studieförbundet Ibn Rushd blev också en viktig partner, inte minst som kontaktyta gentemot det muslimska civilsamhället i Sverige. De producerade även tre seminarier om arabisk konst, islamofobi och muslimsk filosofi, i samband med utställningen. Och under bokmässan 2013 valde studieförbundet att marknads- föra utställningen parallellt med sin egen verksamhet.

– Det var nästan fler som frågade om 1001 Inventions än om oss, men det gör ingenting! Vi delar samma ambition om att beskrivningen av vår gemensamma civilisationshistoria måste breddas. När någon gör detta vill vi delta, säger Sofia Zouagui, kommunikationsansvarig på Ibn Rushd. Ibn Rushd ordnade också bussresor till Värmlands Museum från Stockholm och Göteborg. Det bidrog till ett ökat intresse för Värmlands Museum och lockade besökare från hela landet.

Khatoon är en förening som arbetar för kvinnors integration och drömmar. De bjöd på en föreläsning om de många resor invandraren måste göra då hon lämnar sitt hemlands kultur – men också på en skönhetsdag med make up, hennamålning och hårfärgning. Hemslöjdsföreningen i Värmland anordnade en temadag kring vävtekniken damast, i anslutning till utställningen med samma namn. Ofta fanns någon på museet för att väva på plats.

I januari 2014 anordnade museet två seminarier. Först ”Nordiska moskéer” som belyste dessa byggnaders plats och historia i den svenska byggnadskulturen. Några av Sveriges mest kunniga arkitekter i ämnet deltog. Det andra var en heldag om islam och Mellanöstern i dag. Tio forskare från Centrum för Mellanösternstudier, Lunds universitet, berättade om sin forskning.

Dessutom föreläste Nathalie Besèr på temat ”Mellanöstern – från krutduk till motorn i världsekonomin?”. Hon är journalist och flitigt anlita Mellanöstern-expert, numera knuten till tankesmedjan Global utmaning. Övriga samarbets-partner i programverksamheten har bland annat varit Sveriges Migrations- centrum, ämnesrådet vid UD Jan Henningsson och professor Jan Hjärpe.

Pedagogiskt arbete

Värmlands Museum tog i samarbete med Karlstads universitet fram två lärarhandledningar med utgångspunkt i den svenska läroplanen, en för grundskolan och en för gymnasiet.

Besöket på Värmlands Museum och 1001 Inventions började med en visning av filmen "Library of Secrets". I stället för att dubba filmen valde museet att uppföra ett beduintält intill ingången. Här fick de yngre barnen – som inte kunde läsa den svenska texten – en dramatiserad introduktion till utställningen.

Utgångspunkter för det pedagogiska arbetet har varit jämställdhet och integration. Teknik och innovation i sig är könsneutrala begrepp. Pedagogerna valde medvetet språk och uttryck för att förhålla sig till detta. Arvet från den muslimska civilisationen finns mitt ibland oss och är en del av vårt samhälle – en del av Sveriges kulturarv. Det lyfte pedagogerna fram, liksom hur kunskap, idéer, teknik och innovationer vandrar över tid och rum.

– Det har varit en viktig och intressant utställning! Vi hoppas att 1001 Inventions har skapat större förståelse för vår världsbild, olika kulturer och dess betydelse, säger Åsa Bergenheim, rektor för Karlstads universitet.

Glocal – globalt och lokalt

Parallellt med 1001 Inventions genomförde Värmlands Museum tre egna produktioner för att knyta utställningens teman närmare Sverige, Värmland, museet och den tid vi lever i:

Blicka mot himlen – Hitta på jorden presenterade vetenskapliga instrument som visar hur kunskapsarvet från den muslimska civilisationen lett till stora framsteg inom astronomi och navigering i Europa. Här fanns bland annat ett astrolabium, inlånat från Sjöhistoriska museet, en himmelsglob och en jordglob från 1600-talet ur Värmlands Museums samlingar.

Mönsterbildande arkitektur – Taj Mahal och Värmlands Museum visade genom fotografier hur tekniska och rumsliga element från muslimsk arkitektur påverkat arkitektur i Värmland och i Sverige. Det gäller inte minst Värmlands Museums ursprungliga byggnad, ritad av Cyrillus Johansson 1929.

Textilutställningen Damast berättade om en vävteknik med rötter i Damaskus. Den genomfördes i samarbete med Hemslöjdsföreningen i Värmland.

Museet byggde också en Activity Zone, en plats för lek och praktiskt arbete. Här fanns innovationer med anknytning till utställningen. Barn och vuxna arbetade med valvbyggnationer, mosaik och siffror. Två stationer med interaktiva frågor inbjöd till frågesport.

Tio satellitutställningar

För att sprida budskapet om 1001 Inventions producerade Värmlands Museum en satellitutställning i tio exemplar. Utställningen lyfte fram tre vardagliga uttryck med ursprung i den muslimska delen av världen: soffa, bazar och kiosk. Satelliterna placerades ut på strategiska ställen i Värmland och resten av landet.

Uppnådda mål

- Museet lyckades engagera alla 16 värmländska kommuner att skicka sina skolelever till museet.
- 85 procent av Värmlands skolelever från förskoleklass till gymnasium mötte museets pedagoger för att uppleva utställningen.
- I snitt tog museet emot 15–16 skolklasser om dagen. Det krävde grundlig planering. Volontärer från museets vänförening tog emot klasserna vid ankomsten till museet och lämnade sedan över till museets fem pedagoger. Det var första gången som museet i större omfattning tog hjälp av volontärer i verksamheten.
- Utställningen blev museets mest välbesökta någonsin. Totalt 85 000 personer såg den, och tog del av en historia som är anmärkningsvärt okänd i Europa.
- Flera besökare uttryckte i gästböckerna hopp om att projektet ska bidra till att motverka främlingsfientlighet, fördomar och islamofobi genom ökad kunskap. Något vi upplever att vi lyckats med.

En lärares röst om utställningen

Monika Vestlund-Olsson, lärare i svenska och engelska på teknikprogrammet vid Älvkulle gymnasiet:

– Jag har varit med elever på museet många gånger och det är något av det bästa man kan göra. Mig är eleverna vana vid – när museets pedagoger är med händer någonting annat.

Hur reagerade eleverna på utställningen?

– Framförallt i årskurs två tyckte jag eleverna drevs av nyfikenhet och förvåning: ”jaha, kommer den uppfinningen därifrån ...” Många var otroligt imponerade av den tidens läkare och deras utrustning, de diskuterade mycket: ”tänk att man kunde göra så mycket för så länge sen?” Det gjorde det möjligt för oss att lyfta in hur man gjorde i Europa och Sverige.

Är det viktigt att göra den kopplingen?

– Ja, elever i den här åldern funderar mycket över sig själva och då vill de gärna koppla det de ser till sin egen verklighet.

Monika berättar om en elev som funderade mycket över att kvinnor i denna del av världen tilläts gå på universitet – något som i stora delar av Europa inte var möjligt förrän under 1800-talet.

– Det var en bra fråga för mig att ta med in i klassrummet. Man kan ställa frågan: Vad var det som gjorde att du tänkte så? Då kommer fördomar upp på ett naturligt vis. På det sättet blir en sådan här utställning oerhört viktig.

Monika skulle gärna vilja se ett mer utvecklat samarbete mellan skola och museer, åtminstone så att man kan ta eleverna till museet en gång om året. Och helst med pedagoger närvarande.

– Det ger så oerhört mycket! Museer är duktiga på att lyfta fram existentiella frågor, sådant som vi i skolans värld är sämre på. En kulturinstitution kan ge andra infallsvinklar och det gör att elevernas får större och djupare förståelse för komplicerade sammanhang.

Fortsatt arbete

Den internationella utblicken och kopplingen mellan det lokala och det globala fortsätter att vara viktigt, museet vill bidra till en positiv regional utveckling genom värdefulla samarbeten med andra aktörer som stärker Värmland för framtiden. Efter 1001 Inventions har museet fortsatt att visa stora internationella utställningar, minst en varje år.

Vi har lärt oss att stora idéer går att förverkliga och breda samarbeten kring bra saker gör att man når ut till fler. Skolan är en otroligt viktig målgrupp också för att man därigenom når människor runt barnen som annars aldrig skulle ta del av verksamheten.

Varför ni vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet och varför ni bedömer att det är ett "gott exempel"

För att projektet visar att ett länsmuseum kan leverera i världsklass.

Genom utställningen har Värmlands Museum fått möjlighet att knyta samman vetenskapshistorien med samtiden och sätta den traditionella europeiska historieskrivningen i nytt perspektiv, men också bygga upp en motbild till de negativa uppfattningar av den muslimska kultursfären som förekommer i samhället.

– Det var en fantastisk framgång, både att vi lyckades få utställningen till Värmland och att nästan 90 procent av våra skolelever kunnat se den. Tack vare detta projekt har vi blivit omtalade, både i Sverige och utomlands säger Tomas Riste (S), ordförande i Region Värmland.

Projektet visar på den kapacitet som finns hos läns museerna och på det nätverk vi har förmågan att aktivera, givet att finansiella resurser finns.

Projektet visar också vilket engagemang ett museum kan väcka, vilken betydelse det har att museerna lyfter kulturarv som är marginaliserade eller inte lyfts fram över huvud taget trots att det är relevant för oss alla.

Projektet visar att ett länsmuseum kan nå långt utanför sitt län i betydelse och räckvidd, samt att museernas målgrupp inte är statisk. Vem som besöker oss beror på vad vi visar och vad vi gör.

Kommunala kulturmiljöprogram (2013–2020) Värmlands Museum

Kontaktperson: Lena Thor/Terese Myrin

Samhällsutveckling och verksamhet

Värmlands Museum har arbetat med kulturmiljöprogram för flera olika kommuner sedan 2013. I flera fall har kulturmiljöprogrammet satt fingret på karakteristiska drag i bebyggelsen, ortens historia och kulturella identitet, som bidragit till en ökad stolthet hos medborgarna och fått positiva konsekvenser långt bortom stadsbyggnadskontorets korridorer eller öppna kontorslandskap.

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag som visar på byggnader, fornlämnningar och kulturmiljöer som bedöms vara kulturhistoriskt värdefulla. Till kulturmiljöprogram hör också kulturhistoriska områdesbeskrivningar liksom kommunens riktlinjer för kulturmiljöfrågor, för att bistå medborgare och tjänstemän i kommunerna när det gäller vårt historiska arv. Rätt hanterat kan kulturmiljöprogrammet ligga till grund för utveckling av attraktiva miljöer för framtiden, och bidra med en historisk förankring och en kulturell identitet.

Kulturmiljöprogram ligger ofta till grund för politiska beslut och ställningstaganden i kommunen under lång tid.

Mindre kommuner påverkas av samhällets fokus på storstadsregionerna, inte bara i mediabevakningen utan konkret i minskad service och neddragningar samt i befolkningstal. Människor som känner sig marginaliserade skapar en sårbarhet i samhället. Idag får värmlänningar lättare information om New York och Paris än om sin egen plats i en värmländsk kommun. Det är lätt att glömma bort de kvaliteter som den egna platsen har. Länsmuseumerna har en viktig plats att fylla i att uppmärksamma de små orterna och stärka deras platsidentitet. Genom att uppmärksamma det som finns rakt framför oss och värdesätta det, kan vi öka stoltheten över den egna platsen. Ökad kunskap föder ökat intresse och med den uppskattningen skapas en attraktivitet som ger ringar på vattnet för det lilla samhället i att fler människor kan tänka sig att identifiera sig med orten, flytta hit eller bo kvar.

Genom vårt arbete med kulturmiljöprogram kan vi på ett tydligt sätt öka platskänslan, tydliggöra platsens fysiska egenskaper och kvaliteter och lyfta fram dem på ett lättillgängligt sätt. Alla platser är olika och unika och att få det

uppmärksammat kan betyda mycket för en liten ort. På så sätt får kulturmiljöprogram större samhällspåverkan på en liten ort än de skulle få i en stor stad.

Mål och genomförande

Värmlands Museum har målet att besöka alla värmländska kommuner för att möta de som arbetar med fysisk planering, bygglovsärenden och gestaltungs- frågor. Vi diskuterar de kulturmiljöfrågor som är relevanta för just den kommunen och om lagstiftningen kring kulturhistoriska byggnader (framförallt plan- och bygglagen). De flesta värmländska kommuner har inaktuella planerings- underlag i form av inventeringar av kulturhistorisk bebyggelse som gjordes på 1970 och 80-talen. Flera kommuner saknar helt stadsarkitektkompetens medan de flesta köper kompetensen av konsult. Endast två kommuner har tillgång till antikvarisk kompetens. Samtidigt är det genom de kommunala verktygen i form av plan- och bygglagens bestämmelser som majoriteten av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen hanteras. Kvaliteter som vi förvaltar från tidigare generationer till framtiden riskerar utan kunskapsunderlag eller tillgänglig kompetens snabbt gå förlorade.

Förutom att finnas till hands i rådgivning och svara på remisser är det enskilt viktigaste uppdraget för läns museet att tillsammans med kommunerna skapa kulturmiljöprogram. De är ett stöd i kommunens arbete med bebyggelsens kvaliteter och kulturhistoriska värden. I vårt arbete med Säffle plockade vi fram en kulturmiljöprofil medan vi i Årjäng, Töcksfors, Arvika samt pågående i Degerfors har valt begreppet "tydliga berättelser" för det som kännetecknar just de här platserna. Berättelserna är med och stärker platsidentiteten och pekar på vad som är speciellt med just den platsen. För de allra flesta, som inte läser ett helt kulturmiljöprogram, är det väsentligt att vi på ett kort, lätt och bildmässigt sätt når ut till kommuninvånarna med vad det är som kännetecknar platsen, vilka karaktärsdrag som bör värnas och förstärkas i framtida utveckling.

Uppnådda mål

Kulturmiljöprogrammen för Årjäng och Töcksfors tätorter utfördes parallellt med fördjupade översiktsplaner vilket gjorde att kulturmiljövärdena blev en del av orternas utveckling relativt snabbt. I kulturmiljöprogrammet lyfte vi fram byggnader och miljöer med potential att utvecklas och kopplade detta till den fördjupade översiktsplanens olika strategier för orternas utveckling. Ett exempel är en central plats i Töcksfors som kallas "kioskparken" som ligger vackert invid en gammal kvarn, ett mindre vattenkraftverk samt den översta slussen i Dalslands kanal. Platsen som tidigare haft en oanvänd och dåligt omhändertagen kiosk har nu gestaltats med koppling till flottningen samt fått en utställningsyta med historisk information om byggnaderna kring platsen. I och med kulturmiljö- programmet blev det också tydligt hur de två orterna skiljer sig åt i hur de växt fram och vilka

"tydliga berättelser" som kännetecknar dem. Orternas närhet till norska gränsen har så länge det har funnits en gräns präglat dem på olika sätt, oftast till det bättre med den flexibilitet det inneburit med olika konjunkturer och arbetsmarknader. En identitet som gränstrakt har varit och är tydlig. Ett fullsatt församlingshem i Töcksfors när kulturmiljöprogrammet presenterades visade att det hade en stor betydelse i att uppmärksamma ortens identitet och kvaliteter.

Även Säffle är ett lyckat exempel på hur arbetet med ett kulturmiljöprogram haft betydelse för platsen. Här är den största delen av dagens bebyggelse uppförd under modernismen, framförallt under 1950-talet. Det är till synes vardagliga, enkla, byggnader. I början av arbetet med kulturmiljöprogrammet berättades att det fanns många fler fina gamla hus i Åmål än i Säffle... Kulturmiljöprogrammet blev ett sätt att synliggöra en osynlig miljö och att visa på dess kvaliteter och värde. Det röda teglet från 1950-talet är nu en tydlig del av Säffles identitet som Sveriges yngsta stad. Kommunen satsade på att arbeta vidare med berättelsen och gjorde ett 1950-talsår med olika aktiviteter, utställningar, föredrag, stadsvandringar samt bokprojektet Ny stad i rött tegel. "Säffle 50-talsstaden" skapade en ny slags stolthet över en bebyggelse som man tidigare inte uppmärksammat.

I Arvika finns redan en stark platsidentitet och en livaktig debatt kring byggnader, kulturmiljöer och stadens utveckling. Samtidigt är debatten splittrad och kunskaperna ojämna. Här har det handlat om att tydligt lyfta fram de karaktärsdrag som utmärker platsen och visa på vilka kvaliteter som är värda att vidareutveckla. Ett politiskt beslut i kommunfullmäktige väntar i december 2020 av ett modigt kulturmiljöprogram med en kulturmiljövision bestående av delarna: bevara, utveckla och förmedla, samt tydliga riktlinjer för vad som gäller om en byggnad eller miljö finns med i kulturmiljöprogrammet.

I Kristinehamns kommun har vi haft i uppdrag att leda en serie workshops med en bred grupp av förvaltningschefer. Arbetet gick bland annat ut på att diskutera Kristinehamns identitet, fokusera på modernismen samt identifiera behov i ett framtida kulturmiljöprogram. Det finns ett uttalat önskemål om att arbeta just med identiteten då den upplevs som otydlig och kulturmiljöfrågan är infekterad av rivningar i centrala Kristinehamn under flera decenniers tid under 1900-talet. En projektplan för ett kulturmiljöprogram håller på att tas fram.

Just nu pågår också ett arbete med att färdigställa ett kommunövergripande kulturmiljöprogram för Degerfors kommun.

Fortsatt arbete

- Museet arbetar för att kommunerna ska ha aktuella, kommunövergripande och politiskt antagna kulturmiljöprogram.
- I Arvika pågår ett arbete med att söka finansiering till ett projekt för att förankra kulturmiljöprogrammet bland arvikaborna genom olika aktiviteter

inom byggnadsvård och historia. Målgruppen är bred, från skolelever till fastighetsägare.

- Kulturmiljöprogrammen för Årjäng och Töcksfors har digitaliserats i en StoryMap och ett liknande är på väg att tas fram i Arvika. Degerfors och Kristinehamn vill även de ha sina kulturmiljöprogram lättillgängliga på webb och i digital karta.
- I Arvikas kulturmiljöprogram har vi på ett tydligare sätt lyft hållbarhetsaspekten och miljöbalkens avfallshierarki, något som vi ser som prioriterat i framtida projekt.
- Kommunerna kan med vår hjälp tydligare förmedla och utveckla kulturmiljöer till attraktiva platser att både leva i och besöka.

***Varför vi vill presentera just det här projektet för Kulturdepartementet
och varför vi bedömer att det är ett gott exempel***

Länsmuseet har genom sin uppdragsverksamhet möjlighet att stärka kommunerna i deras samhällsutvecklingsuppdrag. För mindre orter och städer är det av stor betydelse att lyfta fram platsens redan inneboende attraktivitet. Att känna förankring till en plats bidrar till känslan av trygghet, livskvalitet och ett slags socialt kitt. Vi upplever ett stort gensvar från både kommunen och privatpersoner, och vi märker att intresset och kunskaperna som kulturmiljöprogrammen bidragit till ger ringar på vattnet i samhället i form av andra projekt.

Västernorrlands museum

Kontaktperson: Museichef Jenny Samuelsson.

Digitalt fokus – framför allt exemplet insamling av digitalt fött kulturarv

Här finns flera insatser som tillsammans bidrar till att stärka den bredare samhällsutvecklingen. Museets samlingar är en kunskapsbank kring kulturell hållbarhet, som inte bara är en inspirations- och kunskapskälla utan också en levande kontaktyta där medborgare och museum kan mötas i dialog kring demokrati, hållbarhet, kritiska kunskaper o.s.v. Vi ser att möjligheten att lagra digitalt fött kulturarv, tillgängliggöra digitalt och att också finnas digitalt på olika platser i det digitala ekosystemet stärker möjligheterna för oss att lyckas med samhällsuppdraget. Här nedan beskriver vi insamlandet av digitalt fött kulturarv, som ett viktigt exempel.

Museet satsar sedan ett år tillbaka på insamling av digitalt fött kulturarv, så som fotografier, sociala medier-inlägg, film, ljud o.s.v. Detta kulturarv måste samlas aktivt och i dialog med producenterna/skaparna av kulturarvet. Insamlingen måste ske i digitala kanaler. Det kan inte samlas i efterhand. Det gör att museet måste sammanföra publika aktiviteter med uppbyggnad av samlingar, då engagemangsskapande publika aktiviteter är en förutsättning för samtida insamling. För att väcka intresse och engagemang. Dessa publika aktiviteter måste genomföras med inkluderande metoder och med en stor transparens och öppenhet.

De teman som museet arbetar med genomsyras av övergripande uppdrag och perspektiv, aktuella samhällsfrågor kring hållbarhet, jämlikhet, hälsa, o.s.v.

Genom att strategiskt bättre nyttja hela museets kapacitet kan vi se en utveckling av synergieffekter där museet med en bredd av verksamheter skapar starkare relationer med bredare målgrupper, med dialog, delaktighet och medskapande i centrum.

För att sammanfatta: Med insamling i digitala kanaler, kring aktuella teman, som knyts samman med engagemangsskapande publika aktiviteter i digitala kanaler och genom fysiska möten, där museets alla kontaktytor nyttjas på ett effektivt sätt, stärker vi arbetet med att bidra till samhällets utveckling.

Hur vi i samverkan arbetar med migration och framförallt asylsökande

Museets arbete med migration går ihop med museets huvuduppdrag, och det har därför varit angeläget att finnas med som en viktig part i ett TIA-projekt i samarbete med Hembygdsförbund, 5i12-rörelsen, en Equmeniaförsamling och länets två hembygdsförbund. Så här skriver projektledaren, Medhanie Alemayo:

Efter flykten från sitt land söker man information om normer, traditioner och värderingar av människor i sin destination. Under dessa tider är museer första val. Museer är kunskapskälla för asylsökande och nyanlända i lärandet om kultur och historia av det svenska samhället och Sverige. Museer öppnar möjligheter för nyanlända att lära känna området samt att de kan få del av den lokala historien genom att besöka eller delta i museernas verksamhet. Museer är arena för möte mellan människor där viktiga dialoger och diskussioner sätter igång. Dialog är grunden för ömsesidig kulturförståelse som leder till attityd och beteende förändring. I Västernorrlands museum har dialog mellan människor en stort vikt. Vi främjar dialog mellan människor för att bemöta alla former av fördomar. Ökad folkhälsa genom aktivt deltagande inom kulturlivet är avgörande i ett samhälle. Museer i Sverige kan bidra till asylsökandes och nyanländas hälsa och välmående genom att ersätta tragiska minnen och upplevelser före och under resan till Europa med glädje, nya upplevelser och frihet. Dessutom är väntetiden under asylprocessen stressig. Därför motiverar vi målgruppen att delta i våra aktiviteter och öka positiva sociala upplevelser. Ytterligare bidrar vår insats till nöje och rekreation genom att ordna utflykter och studiebesök till vackra landskap och fornminnen i länet.

Det pågående TIA-projektet, *Landskapet för asylsökande* omfattar fyra kommuner i Ångermanland och har sitt fokus på kultur, kulturhistoria, demokrati och mänskliga rättigheter. Däremot efter Covid-19 utbrott i världen har projektet tillfälligt ändrat sin riktning till spridning av information om Covid-19 och rekommendation från Folkhälsomyndigheten.

Arbetet i projektet syftar till att motverka passivisering under asyltiden genom att erbjuda olika aktiviteter som främjar asylsökande kunskaper om det svenska samhället för en enklare och snabbare etablering i samhället efter asylprocessen.

Vi jobbar för att öka asylsökandes kunskap om kultur, traditioner, värderingar och normer samt medborgares rättigheter och skyldigheter. Aktiviteterna i vårt projekt öppnar möjligheter för lärande om olika kultur, religioner och levnadsvanor samt bidrog till opinionsbildning om ett jämlikt, jämställt och demokratiskt samhälle.

De flesta asylsökandes har svårt att hitta saker och ting som de vill syssla med. Västernorrlands museum tillsammans med sin medarbeitspartner använder sin

kontaktnät för att vägleda asylsökande och nyanlända till verksamheter som passar deras intresse. Det vill säga att Västernorrland museum verkar som kontaktnät för att koppla ihop asylsökande med andra aktörer. Vi hjälper asylsökande att delta i andra verksamheter bland annat, teaterverksamhet, folkhögskolors språkundervisning, studiecirklar som ordnas av studieförbund, friidrottsverksamhet, konst, slöjd och hantverkverksamhet o.s.v.

Västernorrlands museum motiverar asylsökande och nyanlända att vara delaktig i kulturlivet och dela med sig sina erfarenheter med svenskar samt vi främjar att deras berättelser ska bevaras som en del av samtidshistorien för att hjälpa framtiden att förstå livet i Västernorrland på 2020-talet. Några exempel från aktiviteter som ordnades för att aktivt involvera målgruppen i museets verksamhet är:

- teaterföreläsning på Västernorrlands museum 2019 (teatergrupp i Kramfors)
- digital utställning, "Min berättelse är med: mångfald och inkludering" – pågående (asylsökande är medverkare i utställningen)
- främja asylsökande och nyanlända medverka i Collection av socialt foto med berättelser om Västernorrland (pågående).

Västernorrland museum underlättar målgruppens förståelse om det svenska samhället genom att erbjuda praktiska aktiviteter. Vi ordnar tidsresor där man kan lära saker genom att göra, känna och röra. Bland annat har vi ordnat följande aktiviteter:

- kärna smör på fäbodvallen
- karda och spinna ull
- smedja
- hur man röstar under val
- att rösta och bestämma om mänskliga rättigheter på ett demokratiskt sätt
- att starta en förening
- sy och sticka
- prova dräkter.

Hembygdsföreningar har nära samarbete med Västernorrland museum och i vår insats finns hembygdsföreningar som resurs att erbjuda med en levande hembygd med lokal historia och erbjudande verksamheter.

Västernorrlands museum erbjuder skolor som jobbar med SFI, etableringskurser, Svenska från dag ett, Samhällsorienterings program o.s.v. gratis visningar för att komplettera deras teoretiska kunskap.

Vi tror att vårt integrationsarbete ger oss också en utvecklingsmöjlighet. Det vill säga att i samband med invandringen kommer fler kompetenser till Sverige som

öppnar möjligheter för utbyte av erfarenheter samt att de har nya perspektiv och tolkning om saker och ting som kan gynna museiverksamheter.

Efter Covid-19 utbrott i världen bestämde vi fortsätta vårt engagemang och bidra till asylsökande och nyanländas hälsa. Vi upptäckte från början att det finns behov för information om Corona och vi är bland de aktörer som har nära kontakt med målgruppen. I samtal med Länsstyrelsen Västernorrland bestämde tillfällig anpassa vårt projektinnehåll och arbetssätt till situationen. Vår snabba anpassning under pandemin har blivit uppskattat av både Länsstyrelsen Västernorrland och på en riksnivå och blev ett av de goda exemplen i landet.

Hur vi arbetar med det regionala kulturmiljö- uppdraget, här i form av stöd till kommunerna i Västernorrland

Efter flera års avsaknad av kulturmiljöutvecklare och byggnadsantikvarie har det regionala kulturmiljöarbetet slutligen kunnat prioriteras vid Västernorrlands museum, likaså har det påbörjats en upprustning av vårt friluftsmuseum (andra uppdrag har fått pausas eller prioriteras ned för att vi ska kunna ha resurser till detta).

I nuläget ser det inom kulturmiljöarbetet ut så att Västernorrlands museum erbjuder:

En kostnadsfri workshop för länets kommuner där vi tillsammans går igenom förutsättningar för ett gott kulturmiljöarbete i alla led samt identifierar kommunens behov och möjligheter. Syftet med dagen är att:

- Tydliggöra allmänna förutsättningar och identifiera verktygen för ett gott bevarande med stöd i lagstiftning, lokala, regionala och nationella mål.
- Öka kunskap kring kulturmiljöarbetet som resurs och konkurrensfördel i samhällsplaneringen
- Skapa samsyn för kulturmiljöarbetet över förvaltningsgränserna. Ansvar och roller.
- Arbeta i workshop kring frågor som är väsentliga för den aktuella kommunen.

Regelbundna rådgivningstillfällen för bygglovsavdelningar och planenheter ute i kommunerna, med syfte:

- att stötta handläggare och kulturarbetare i arbetet med att värna kulturvärden i plan-, lov- och byggprocessen (hur praktiserar lagen för att

värna kulturvärden?; gå igenom aktuella ärenden samt verka som beställarstöd inför antikvariska utredningar)

- att skapa tillfällen för kunskapsöverföring och samverkan mellan kommunerna (visa goda exempel och dela erfarenheter)
- att vara remissinstans för särskilda ärenden.

Några samarbeten som är på gång

- Kommunstöd, rådgivning och workshoppar.
- Regelbunden remisshantering för kommuner utan egen antikvarie.
- Kommunseminarium 2 ggr/år. Ett samarbete med Länsstyrelsen och Regionen.
- Plats, identitet och kulturarv – Maland/Sundsbruk i Sundsvall. Sundsvall kommun.
- Fäbodar i länet. Samarbetsprojekt med Länsstyrelsen i Västernorrland. Fäboden i lokal kulturmiljöutveckling.
- Arbete med översiktsplan i Härnösands kommun.
- Deltar i interreg-projekt *Tradisjonelt håndverk og bærekraftige bygging i Nordens Grønne Belte*.

Byggnadsvård på Murberget friluftsmuseum

- Samarbete med Träakademien och andra utbildningsinstanser i länet kring byggnadsvård, hållbarhet och ekobruk.
- Öka samverkan med privata och kommunala byggandsvårdsaktörer.
- Erbjuder fortbildning och kurser och föreläsningar för bland andra handläggare, planerare, hantverkare och förvaltare och allmänhet.
- Byggnadsvård som hållbart alternativ.
- Restaureringsarbete och kunskapsuppbyggnad.

Västmanlands läns museum

Kontakt: Länsmuseumcheferna Jennie Schaeffer, Västmanlands läns museum, Hans Öjmyr, Länsmuseumet Gävleborg och Christer Björklund, Dalarnas museum.

Ohtsedidh – Samiska kulturyttringar i Mellansverige

Ohtsedidh är ett samarbetsprojekt mellan Länsmuseumet Gävleborg, Dalarnas museum, Västmanlands länsmuseum och Gaaltije – sydsamiskt kulturcentrum. Syftet är att utforska och uppmärksamma den samiska kulturhistorien i de tre länen.

Länsmuseumet Gävleborg har gjort flera arkeologiska undersökningar av så kallade sockenlappbostäder i Hälsingland. Viktiga fynd har utökat kunskapen om en av Sveriges nationella minoriteter. Det publika intresset har och är varit stort, såväl från besökare vid utgrävningsplatserna som vid visningar och föreläsningar.

Ohtsedidh vill synliggöra och sprida kunskap om ett samiskt kulturarv utanför dagens renskötselområde. En samisk befolkning har sedan lång tid funnits i Mellansverige. Trots att källorna är många vet vi väldigt lite om den samiska kulturhistorien i regionen. Det finns inte bara en samisk historia: Fjällsamernas säsongsvistelser, sockenlappar, skogssamer och samer på tillfälliga besök. De har lämnat olika spår i såväl arkiven som i landskapet. Vilka var dessa sydliga samer och hur yttrar sig deras kulturarv?

Projektet har 2020 producerat en vandringsutställning och tagit fram ett pedagogiskt material för skolan. Utställningen visas nu i de tre länen och når ut i varje kommun och utanför storstäderna.

En effekt av Ohtsedidh är att kunskapen om den samiska kulturen i Mellansverige skrivs om. Bilden av Sverige som ett mångkulturellt land blir tydligare.

Tillsammans har vi tre läns museer kunskaper och resurser som har utnyttjats effektivt och i komplement med varandra. Förutsättningar för detta projekt var – förutom den aktiva prioriteringen att upprätthålla och utnyttja relevant antikvarisk kompetens inom museerna – anslag från kulturrådet, annars skulle vi inte kunnat skapa detta goda exempel då våra medel till största delen går till löpande verksamhet och underhåll av byggnader/utställningar i en alltmer slimmad organisation.

Koldioxidteater på Västmanlands läns museum

Hur kan teater, design och museisamlingar användas för att skapa engagemang för jordens klimat och stödja den demokratiska dialogen i samhället? Västmanlands läns museum drev ett projekt som heter *Koldioxidteater på Västmanlands läns museum* mellan september 2018 och september 2020. Vi utvecklade under 2019 metoder för samskapande med unga i Västmanlands län, personal från museet, skådespelare, forskare inom områdena interaktion och deltagande design och designers från RISE forskningsinstitut och Syddanskt Universitet (SDU). Formas var finansierad via utlysningen Museerna och hållbarhetsmålen. Koldioxidteater var en av tre finalister till Årets pedagogiska projekt 2019 – ett pris som delas ut av FUISM.

Vi undersökte hur museet tillsammans med andra kan utveckla museets roll som en plats för reflektion och handling kring vår nutid med utgångspunkt i länets historia. Projektet fokuserade på ungdomars möjlighet att reflektera över och kritiskt granska sociala normer och praxis kring klimatmål och koldioxidutsläpp.

I dag finns mycket information om klimatförändringarna och nationella, nordiska, europeiska och globala mål tillsammans med rekommendationer för CO₂-minskningar som ofta formuleras av forskare. För att komma vidare från information och medvetenhet till förändrade beteenden har vi utforskat och utvecklat spännande deltagande teatermetoder för museer. Vi har tagit fram en sorts objektsteater med museets objekt, LCA (life cycle analysis) filmning med mobilkamera utifrån våra samlingar, det interaktiva dialogspel, demokratisk dialogimprovisation i utställningsrummet och forumteater med klimatångest.

De workshops som vi arbetat med har varit öppna för alla som varit intresserade av ämnet men basen har varit de 20–25 ungdomar, plus forskare, skådespelare och museipersonal som återkommit i alla workshops. Några föremål från museets befintliga samlingar har också varit centrala i projektet för att skapa reflektion om de sociala normerna i dåtid och i nutid. Workshopparna och utforskandet av objekt i de befintliga samlingarna har format grunden för två popup-utställningar, som skapades med ungdomarna.

Projektet har väckt ett intresse hos de som var med och flera andra institutioner har önskat ta del av resultatet i form av en bok eller en illustrerad manual. De metoder vi använt har baserat sig på teaterns verktyg, på mötet i rummet och nuet. En stor utmaning för oss har varit att kommunicera dessa metoder. I oktober 2020 blev boken ”Koldioxidteater på museum” klar. Med boken vill vi inspirera till att utforska hur museer kan utveckla nya sätt att arbeta tillsammans med besökare för att ta sig an samtidens globala utmaningar. I texten har vi blandat beskrivningar av projektet, processen och metoderna med personliga berättelser från de som deltog för att kunna dela så många olika perspektiv av projektet som möjligt.

Koldioxidteater fortsätter att sprida ringar på vattnet i vår verksamhet och nu arbetar vi vidare med temat hållbarhet. Under våren fick några gymnasieskolor producera filmer på temat. Med start den 7 november och fortsättning hela våren 2021 bjuder vi och flera samarbetspartners in alla nyfikna, renoveringssugna, kunskapstörstande, slöjdintresserade och hållbarhetssökande till utställningsprojektet Hållbara rum, där också föremål från museets samlingar visas och blir aktiva i dialoger. Vårt mål är att på olika sätt inspirera till ett mer hållbart liv och utveckla en deltagarkultur tillsammans med våra besökare på museet. Vissa besökare är mer involverade då ett Tiny House byggs på plats i museet av en grupp särskilt intresserade. Andra besökare kommer att inspireras av en utställning, se på när de andra bygger, bjudas in att prova på själva och delta i en rik programverksamhet med föreläsningar och workshops.

Förutsättningar

För att skapa den organisationsutveckling i verksamheten som Koldioxidteaterprojektet gav använde vi oss av extern finansiering. Samarbeten och ansökningar om extern finansiering är en del av vår plan för att kunna bibehålla och förnya vår verksamhet. De ringar på vattnet som projektet sedan skapade finansieras inom befintlig budgetram (regionala och statliga medel). Den ökande kompetensen för de medarbetare som deltog är även den en investering som fortsatt bidrar till utvecklingen av verksamheten.

Örebro läns museum

Kontaktperson: Birgitta Johansen, landsantikvarie och länsmuseumschef

Kulturell hållbarhet

Samhällsutveckling och verksamhet

Kultur är grunden till hållbarhet. Ett samhälles överlevnad hänger på om det har ett gemensamt förhållningssätt till och en förpliktelse mot en "känsla av mening och syfte". Att utveckla och underhålla denna känsla är en kulturell handling. De **tre** hållbarhetsdimensioner som vanligen lyfts fram utvecklar och underhåller *inte* denna känsla av "mening och syfte". De är fundamentala, men inte tillräckliga. Vi anser att något saknas, en fjärde dimension – **kulturell hållbarhet**.

Denna fjärde dimension innebär sökande efter kunskap om och perspektiv på människans inre drivkrafter och givna mentala förmågor. Med hjälp av denna dimension bygger vi samband och sammanhang mellan ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Kulturell hållbarhet utvecklas i livsvärlden där vi människor lever våra konkreta och vanliga liv, gör val och kommunicerar med andra människor och skapar oss åsikter och värderingar. Den kan inte mätas.

Vi använder Agenda 2030 och de 17 globala målen för att pröva och utveckla vår verksamhetsinriktning

Mål och genomförande

I Region Örebro läns kulturplan har Örebro läns museum fått i uppdrag att arbeta med kulturell hållbarhet. Vi gör det bland annat genom:

En utställning (*Möjligheternas spegel Sinnenas begär*, hösten 2019) på Örebro slott och en pedagogisk utställning/spel (*Sensationella gravfynd från plaståldern. En framtidsexpedition*, våren 2020) som turneras i ett specialbyggt fordon. Båda aktiviteterna handlar om kulturell hållbarhet och syftar till att bidra till samtal om etik och möjligheten till andra värderingar och åsikter.

Möjligheternas spegel Sinnenas begär bygger på våra rika samlingar från tidigt 1800-tal. Den handlar om den konsumtionsrevolution som inleddes under 1800-talets första hälft och därmed föregick industrialiseringen. Vad hade hänt om detta samhälle – med andra och mer hållbara förhållningssätt till produktion och relation människa och materiell kultur och föremål – fått utvecklas? Genom utställningstexter och utställningens visuella uttryck kontrasteras dagens samhälle och utmaningar mot det tidiga 1800-talets.

I *Sensationella gravfynd från plaståldern. En framtidsexpedition* rör sig deltagarna dels 2000 år framåt i tiden, dels tillbaka till plaståldern, d.v.s. dagens samhälle, och till ett Örebro som förstörts i en naturkatastrof. De som blev kvar – hur överlevde de och hur blev de hållbara? Deltagarna får i spelet ta del av aktuell forskning kring de globala målen samt klimat och hållbarhet. Forskningen har valts ut och presenteras i samverkan med aktiva forskare och i samarbete med SLU/Umeå. Genom att ”expeditionen” är mobil kan den resa till deltagarna runt om i länet.

Uppnådda mål

Av kända skäl (Corona pandemin) har de publika aktiviteter som hör samman med ovan, och som riktar sig till skolor men även företag, offentlig förvaltning och universitet inte kommit igång som planerat. Å andra sidan är vi det län i Sverige där andelen sommarbesök gått ned minst (Sveriges museer rapport). Vi har i likhet med många andra ställt om till digitalt berättande och utomhusaktiviteter (till exempel vandringsled, vepor vid hotad kulturmiljö).

Fortsatt arbete

Försöksverksamhet har inletts efter sommaren 2020 och ska utvärderas ur perspektivet deltagarnas och personalens säkerhet (Corona).

Under senhösten planeras spelet att genomföras vid SLU/Umeå (vår samarbetspartner) och senare vid Stockholm resilience center.

En annan samhällsfråga museet arbetar med, under paraplyet kulturell hållbarhet, är ”hur vi skapar våra gemenskaper”. Då läns museilokalerna är stängda sedan 2018 och nu förväntas öppna igen först 2024 är utställningar som *Jag tror jag vet* och *Älgens folk* stängda.

Vi har sedan 2016 arbetat tillsammans med andra regionala och lokala aktörer för att påverka utrivningen av dammar och få natur- och kulturvärden att värderas lika och samsas, med viss framgång. Nu går vi vidare genom en satsning på kulturmiljö och *hyttbyggartid* i länets bergslag från 1200-talets mitt fram till 1859. Då upphörde bergsmansprivilegierna som ett led i industrialisering och modernisering, men under 600 år var bergslagens hyttbyggande bönder en grupp som kung, adel och kyrka måste förhålla sig till och förhandla med. Det är en pusselbit i svensk demokratisk utveckling. Med stöd av SKR:s redovisning av de svenska kommunernas ställning gentemot de 17 globala målen kan läget i bergslagskommunerna beskrivas, och det är allt annat än positivt, bland annat är valdeltagandet lågt. Dagens bergslagsbor och svenskar har inte en stark relation till denna historia. Vi vill därför bidra till en vitalisering av relationen till denna historia och dessa platser genom olika typer av aktiviteter.

Vi arbetar vidare med den Europeiska landskapskonventionen och begreppet landskapsobservatorium i ett stadsnära landsbygdsområde. Relationen människa–landskap och delaktighet är ledorden. Det regionala hembygdsförbundet samfinansierar genom en lokal fond.

Museet arbetar med att utveckla det kulturhistoriska berättandet och därigenom besöksmål bl.a. med finansiering via ett LEADER-projekt. Dessa aktiviteter har dock fått senareläggas under 2020 på grund av Corona.

Inom bebyggelse och slöjd arbetar vi mot Agenda 2030 dels genom en interregional temavecka *Slöjd håller 2020*, dels genom utarbetandet av en mobil utställning inom byggnadsvård. Slöjdkonsulentverksamheten är aktiv i den nationella, långsiktiga fokuseringen *Strategisk slöjd*, som drivs av Nämnden för hemslöjdsfrågor.

Varför är detta ett "gott exempel"?

En ny framtidsberättelse kan inte enbart drivas framåt av snabb och grön teknologisk innovation och därtill kopplad ekonomisk tillväxt. Människan behöver snabbt bli bättre på att förstå och förändra de normer och beteenden som får henne att överskrida planetens gränser trots att hon vet bättre.

Örebro läns museum arbetar för att genom konst och kulturhistoria samt öppna, faktabaserade samtal, belysa föreställningarna om det tillsynes självklara i tillvaron. Länsmuseumerna arbetar med – hela länet, alla människor, alla tider och överskrider och sammanför olika genrer och kompetensområden – har förutsättningar att bli angelägna arenor och aktörer för en ordnad och optimistisk omställning.

På vårt länsmuseum arbetar vi med historiskt medvetande och tid. Historia handlar om att något hänt och vi vill berätta om förändringskompetens och inte om statiska förhållanden. Genom historia kan vi visa på möjligheter att agera, på självbildens betydelse och på vikten av kunskap för att finna vägar genom svårigheter. Länsmuseumets verksamhet i hela länet har betydelse för den nödvändiga kulturella hållbarheten och ett tillitsfullt samhälle med demokratisk kompetens.

Vårt viktigaste bidrag handlar därför om att *tänka i tid* – i en tid när vi inte längre borde bortse från tidsaspekten.

Östergötlands museum

Landstingens transformation till Regioner med ansvar för regionala

Östergötlands museum upplever att tydligheten ökat och att det fungerar mycket bättre än den tidigare konstruktionen med ett kommunförbund. Dialogen rörande utvecklingsfrågor som (RUS och kulturplan) är bättre men kan fortfarande förbättras. Rörande Agenda 2030 finns numera ett utvecklat samarbete och ett gemensamt projekt mellan region, länsstyrelse och museum. Ett projekt som får stöd av Kulturrådet men som syftar till att ta fram en strategi för Agenda 2030 och kulturarvsarbetet.

Region är nytt i Östergötland och jag ser att dialogen förstärks från år till år, men också att detta kräver en ökad tydlighet kring läns museernas roll i kultursamverkansmodellen samt en öppnare dialog mellan stat, region, kommuner och institutioner inom kultursamverkansmodellen. Jag tror att det finns vinster med att staten tydligare visar att läns museerna är en del som är viktig för kulturpolitikens genomförande i Sverige, precis som jag tror att det är viktigt att utbilda politiker på regional och lokal nivå i kultursamverkansmodellen.

Kontaktperson: museichef Olof Hermelin.

Kompetensväxling

Östergötlands museum har under en 10 årsperiod minskat antalet lönebidragsanställda med över 60 % och parallellt med detta internt aktivt arbetat med kompetensväxling. Det finns nu fyra disputerade anställda (tidigare bara en licentiat). Vi har inte fått extra resurser för att arbeta med detta trots att vi påtalat behoven för våra huvudmän. Effekten är att vi idag är bättre rustade för att vara ett museum i framkant. Processen internt har varit påfrestande, särskilt för chefer i organisationen, men den ger också effekt i förbättrad organisation. Tyvärr ser vi det arbete vi får göra som ett resultat av tidigare kulturpolitik där extra stöd betalats ut till museer med hög andel lönebidragsanställda. Kontakt HR chef Linnea Neckman.

Samverkan

Östergötlands museum har länge arbetat med att skapa allianser, ett exempel på detta är att vi har varit drivande i arbetet med Sveriges största museum, ett projekt som bor på Östergötlands museum, med Läns museernas samarbetsråd som

huvudman och som är till för alla läns museer. Förutom detta finns det en utvecklad samverkan inom ABM sektorn genom det nu mer än 20 åriga arbetet med Kulturarv Östergötland som nav för samverkan inom ABM och även kulturarvsturism. Vi har samverkan med både Linköpings och Uppsala universitet. Vi har samverkan med företag i arbetet med digitalisering, bland annat genom att ha upphandlat en digital partner, ett sätt för oss att inte vara ensamma i vårt digitala förnyelsearbete. Vi strävar efter att dela kunskapen, nu finns t.ex. en samverkan mellan oss, Stockholms läns museum och Västernorrlands läns museum kring digitalisering samt en begynnande samverkan mellan oss och ett företag som utvecklar ”open source” system för arkiv där vi vill koppla in flera läns museer.

Vi har arbetet med att skapa bättre och starkare besöksmål genom aktiv samverkan med andra parter. På Löfstad slott finns sedan länge ett värdshus och nu sedan ett par år finns en handelsträdgård och ett café. Kombinationen med fler aktörer har resulterat i fler besökare och därmed ökade intäkter.

Kontaktperson: avdelningschef publik och lärande Gabriela Huk.

1000 dagar av förnyelse

Vi har ett stort utvecklingsarbete ”1000 dagar av förnyelse” där vi parallellt med att vi renoverar museet fokuserar på att förnya verksamheten genom nya utställningar, nya arbetsmetoder, fokus på digitisering och digitalisering samt nya sätt att nå publik och att tillgängliggöra samlingarna. Detta utvecklingsarbete leder sakta till en förändring av museets strategier och vision. Vi är inte ensamma om att stänga ett museum för omfattande renovering, men vi är fastighetsägare (därmed byggherre för ombyggnad) och vi har valt att arbeta internt på nya sätt. Projektet pågår och kommer att pågå fram till 2022.

I den senaste publikundersökningen (genomförd 2020) visar att intresset för det regionala museet är större hos de som är utlandsfödda. Vi arbetar kontinuerligt med att skapa former för att skapa attraktion för breda grupper bland annat genom att ha ett uttalat uppdrag till förnyelseprojekten i renoveringen som ska öka dialogen med publiken.

- Renovering av museibyggnaden.
- Ny basutställning kulturhistoria.
- Ny basutställning om konst.
- Digitalisering och digitisering.
- Nya metoder att arbeta regionalt.
- Framtida fastighetsförvaltning.

Kontaktperson: museichef Olof Hermelin.

